

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Diplomová práce

2024

Bc. Josef Kaňka

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Odraz komunistické propagandy v dětských pořadech
Československého rozhlasu mezi lety 1968 a 1974**

Autor práce: Bc. Josef Kaňka

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: PhDr. Martin Groman, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 25. 4. 2024

Bc. Josef Kaňka

Bibliografický záznam

KAŇKA. Josef. *Odraz komunistické propagandy v dětských pořadech Československého rozhlasu mezi lety 1968 a 1974*. Praha, 2024. 193 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Martin Groman, Ph.D.

Rozsah práce: 242 306 znaků (včetně mezer)

Abstrakt

Od začátku své už více než stoleté historie nabízel Český a Československý rozhlas řadu programů pro dětské posluchače. Ať už se jednalo o pohádky, vzdělávací relace, publicistické pořady nebo i speciální formáty, které mezi programy pro dospělé nenajdeme. Na tvorbě obsahu se často děti mohly také samy podílet.

V politicky turbulentním 20. století, během kterého rozhlas zažil začátky demokracie, nacistickou okupaci, dlouhou socialistickou éru pod kontrolou Sovětského svazu i návrat ke svobodě, se v závislosti na společenské situaci proměňovaly i mediální obsahy. Od dramaturgie přes formu až po klíčový obsah. Citelné to je zvláště v případě totalitních režimů. Vytěsněním nebo naopak častým opakováním určitých témat a kritickým či servilním způsobem jejich zpracování mohli zástupci vládní garnitury kontrolovat dominantní diskurz a s tím také ovlivňovat veřejné mínění a potlačovat hlasy kritiky. Využita k tomu mohla být vedle zpravodajství a publicistiky i dramatická tvorba. Pomocí různých mediálních výstupů lze velmi efektivně vytvořit fiktivní konstrukci reality, která může mít se skutečnou situací pramálo společného.

Cílem práce je tyto propagandistické narativy hledat, analyzovat a porovnávat v rámci dětské rozhlasové tvorby v letech 1968–1974. Předmětem výzkumu budou ale i pokusy o demokratizaci či apolitizaci obsahu ze strany některých tvůrců. S pomocí archivních materiálů z knihovny a archivu ČRo a rozhovorů s experty nebo pamětníky se práce snaží získat celistvý obraz o tom, jak často a jak intenzivně byly děti vystavovány komunistické propagandě.

Abstract

Since the beginning of its more than a hundred-year history, Czech and Czechoslovak Radio has offered a number of programmes for child listeners. Whether it was fairy tales, educational and journalistic programmes or special formats not found in programmes for adults. Children themselves could often participate in the creation of the content. In the politically turbulent 20th century, during which radio experienced the beginnings of democracy, the Nazi occupation, the long socialist era under the control of the Soviet Union and the return to freedom, media content also changed depending on the social situation. From dramaturgy, to form, to content as a key factor. This is especially noticeable in the case of the totalitarian regimes. By excluding or, on the contrary, frequently repeating certain topics and treating them in a critical or servile manner, the representatives of the ruling establishment were able to control the dominant discourse and, with it, influence public opinion and suppress the critical voices. In addition to news and journalism, drama could also be used for this purpose. Using various media outlets, a fictional reality that may have little in common with the real situation can be created very effectively. The aim of this thesis is to search for, analyse and compare these propaganda narratives within the framework of radio production aimed at children between 1968 and 1974. However, attempts to democratize the content by some creators will also be the subject of research. With the help of archive materials from the library and the archives of the Czech Radio and interviews with experts or witnesses, the thesis seeks to give a holistic picture of how often and how intensively children were exposed to communist propaganda.

Klíčová slova

Československý rozhlas, propaganda, děti, rozhlasové pořady pro děti, analýza diskurzu

Keywords

Czechoslovak Radio, propaganda, kids, radio programs for kids, discourse analysis

Title

How communistic propaganda influenced Czechoslovakian radio's programs for kids between 1968 and 1974

Poděkování

Na tomto místě bych rád přednostně poděkoval vedoucímu práce PhDr. Martinu Gromanovi, PhD. za trpělivé a konstruktivní vedení, bez něhož by diplomová práce vzniknout vůbec nemohla. Srdečný dík též patří Janě Mikoláškové za korekturu a vytrvalou podporu v průběhu psaní, za kterou děkuji i svým rodičům a oběma bratrům. Dále bych rád poděkoval i všem zaměstnancům a zaměstnankyním knihovny a archivu Českého rozhlasu, kteří mi poskytli jinak nedostupné materiály a jedinečné historické prameny, a také všem respondentům, kteří se uvolili pro účely práce poskytnout rozhovor. Jmenovitě Petře Tanclové, Evě Kopřivové, Bronislavě Janečkové a Evě Ješutové. Poslední, ale neméně významný dík, patří Aleně Převrátilové za podnětné metodologické konzultace a především výpomoc v zaměstnání, kterému jsem se kvůli psaní diplomové práce nemohl plnohodnotně věnovat.

Obsah

Úvod	1
1. Metodologie	4
1.1 Diskurz.....	5
1.2 Kritická diskurzivní analýza	8
1.2.1 Kritická diskurzivní analýza ve vztahu k ideologii a moci	10
1.3 Výzkumný vzorek	12
1.4 Rozhovor.....	14
1.5 Limity výzkumu.....	17
1.6 Formulace výzkumných otázek a hypotéz.....	18
2. Propaganda	20
2.1 O propagandě obecně.....	20
2.2 Kategorizace propagandy.....	25
2.3 Specifika komunistické propagandy	28
2.4 Komunistická propaganda a mláďi.....	31
2.5 Řeč komunistické propagandy	34
3. Společenský kontext	36
3.1 Normalizace v Československu	37
3.1.1 Proč normalizace.....	37
3.1.2 Sovětská okupace a začátek konsolidace	40
3.1.3 Začátek 70. let.....	43
3.2 Normalizace v Československém rozhlase	45
3.2.1 Rok 1968	45
3.2.2 Cenzura, čistky a programové změny	46
4. Rozhlasová tvorba pro děti v 60. a 70. letech	50
4.1 Publicistické pořady	53
4.1.1 Pionýrská jitřenka	53
4.1.2 Mikroforum.....	55
4.1.3 Meteor	57
4.1.4 Další publicistické pořady.....	59
4.2 Literárně-dramatické pořady	61
4.2.1 „Nedělní pohádka“	61
4.2.3 Hry pro děti a mláďež.....	62
4.2.2 Dobrý večer, děti (Hajaja).....	63
4.3 Klíčoví tvůrci	66

5. Analytická část – odraz propagandy v dětských rozhlasových pořadech	71
5.1 Meteor	71
5.1.1 Kolektivní duch, práce a uvědomělá mládež	72
5.2.2 Obdiv socialismu a Sovětského svazu	75
5.1.3 Nepřítel Západ.....	77
5.1.4 Odklon od komunistické propagandy	80
5.2 Pionýrská jitřenka	84
5.2.1 Obdiv socialismu a Sovětského svazu	84
5.2.2 Nepřítel Západ.....	88
5.2.3 Obyčejně neobyčejný lid a jeho vlastenečtí hrdinové.....	91
5.2.4 Kolektivní duch, práce a uvědomělá mládež	95
5.2.5 Odklon od komunistické propagandy	99
5.3 Mikrofórum	101
5.3.1 Odklon od komunistické propagandy	101
5.3.2 Propaganda.....	106
5.4 Hra pro děti a mládež	112
5.4.1 Nepřátelé socialistické společnosti	112
5.4.2 Tvrdá práce a uvědomělá mládež.....	118
5.4.3 Obyčejně neobyčejný lid a jeho hrdinové.....	120
5.4.4 Sporné situace	121
5.5 Nedělní pohádka	124
5.5.1 Propaganda.....	124
5.5.2 Sporné situace	125
6. Srovnání a odpovědi na výzkumné otázky	128
Závěr	132
Summary	135
Zdroje	138
Použitá literatura	138
Online zdroje a archivní dokumenty.....	144
Teze	149
Přílohy	154
Příloha č. 1 - Rozhovor s Evou Ješutovou	154
Příloha č. 2 - Rozhovor s Bronislavou Janečkovou	159
Příloha č. 3 - Seznam analyzovaných nahrávek (literárně-dramatická tvorba)	164
Příloha č. 4 - Seznam analyzovaných nahrávek (publicistika)	191

Úvod

„Je to snad snilkovský názor; ale trvám na něm. Rozvoj lidského vnímání a postoj k životu a jeho fenoménům záleží na tom, se slovem koho se dítě poprvé setká a kdo a jak mu je poprvé zjeví.“¹

– František Hrubín

V roce 2023 uplynulo sto let od zahájení pravidelného rozhlasového vysílání na českém, potažmo československém území. Velmi krátce poté, co trojice zakladatelů ve složení Miloš Čtrnáctý, Ladislav Šourek a Eduard Svoboda celý příběh zahájila v zapůjčeném skautském stanu v pražských Kbelích, se rozhlas stal celospolečenským fenoménem a na tuzemské mediální scéně je i v dnešní době, které dominují tzv. on demand služby, vnímán jako médium masového charakteru. Vliv, který může mít rozhlas na společnost, ale nebyl vždy uplatňován v duchu veřejné služby, kterou dnes známe z praxe a zákonné formulace.²

Přibližně polovinu své existence rozhlas strávil v propagandou okleštěném režimu nesvobody. Ať už jde o období nacistické okupace nebo dlouhou komunistickou éru, která svou více než padesátiletou délkou tvoří většinu dosavadní rozhlasové historie a zahrnuje v sobě léta, kdy se rádio jako médium těšilo své největší historické popularitě. Diplomová práce se zaměří na druhé zmíněné období, konkrétně na etapu, které někteří rozhlasoví historici přezdírají *normalizační bezčasí*.³ A jelikož už tehdy byla programová nabídka rozhlasových pořadů velmi tematicky rozsáhlá, zaměří se výzkum pouze na to, jak se tehdejší propaganda a celý socialistický, potažmo sovětský diskurz podepisovaly na podobě dětských pořadů určených k volnočasovému poslechu. Výběr a formulace tématu mají kořeny v mé bakalářské práci, kde jsem se formou zvukového dokumentu zabýval vztahem rozhlasu a dítěte. V tezích diplomové práce jsem zkoumané období vymezil na celá 70. léta. Na základě hlubšího bádání a rozhovorů s odborníky jsme se nakonec

---

1 DISMAN, Miloslav, KUBÁLEK, Vratislav. Dětský přednes a dramatický projev. Praha: SPN, 1968. Na pomoc učitelům (Státní pedagogické nakladatelství), str. 5.

2 Zákon č. 484/1991 Sb. Zákon České národní rady o Českém rozhlasu.

3 DUFKA, Tomáš a kolektiv autorů. Rozhlasto. Praha: Český rozhlas, 2023, str. 241.

rozhodli od tezí drobně odklonit a zkoumanému období upravit časové hranice. Začátkem bude přímo rok 1968, přesněji jeho pozdní část, kdy normalizační proces v Československu odstartovala invaze vojsk Varšavské smlouvy. Konečným bodem pak bude rok 1974, který rozhlasová historička Eva Ješutová označuje za vrchol normalizace v Československém rozhlasu.⁴ Na základě rozhodnutí o změně časového vymezení jsme přistoupili i k drobné úpravě názvu diplomové práce.

Cílem práce nemá být účelové hledání propagandistických prvků a sestavování konspiračních modelů ovlivňování dětského vysílání. Proto budou předmětem zkoumání i pořady, ve kterých se tvůrci snažili často za velkého profesního i osobního rizika vymanit ze státem stanovených mantinelů, a tím demokratizovat, případně analyzovat obsah předkládaný dětem. Primárními zdroji informací budou dochované nahrávky, které pro účely práce velkoryse poskytlo vedení archivu Českého rozhlasu. Pořady jsou záměrně žánrově heterogenní, díky čemuž lze snáze usoudit, jak hluboko do programového schématu propaganda či naopak pokusy o demokratizaci prorostly. Jednotlivé relace jsou pak rozděleny do dvou zastřešujících kategorií – publicistické a literárně-dramatické. První zmíněná skupina obsahuje relace *Pionýrská jitřenka*, *Mikrofórum* a *Meteor*. Z literárně-dramatických pořadů budou zkoumány tzv. *Nedělní pohádky* a *Hry pro děti a mládež*. Důvody pro výběr těchto relací blíže specifikujeme v kapitole 1.3. Tam bude současně odůvodněn druhý výraznější odklon od tezí, kterým je úplně vyřazení relace *Dobrý večer, děti* (*Hajaja*) z obsahové analýzy.

Diskurzivní praktiky budou nejprve zkoumány postupně podle pořadů a následně stručně srovnány v samostatné kapitole. O výše uvedených programech se rovněž píše v řadě publikací a původních, veřejně nedostupných materiálech, jako jsou ročenky nebo programové výpisy, kterými disponuje knihovna Českého rozhlasu. Velmi podstatné budou pro výsledné zpracování i vyhledávání klíčových nahrávek také rozhovory s odborníky a rozhlasovými pracovníky. Odkazy na ně se budou využívat k argumentaci přímo v textu práce, celé pak budou k dispozici v přílohovém aparátu.

---

⁴ JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. Normalizace v Československém rozhlasu. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, str. 4.

Po konzultaci s vedoucím práce i dalšími akademiky Institutu komunikačních studií a žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy jsme se rozhodli provést výzkum metodou diskurzivní analýzy.

1. Metodologie

Základem metodiky výzkumu médií jsou kvantitativní a kvalitativní analýzy. První zmíněný typ výzkumu se zabývá počítatelnými jevy, podléhá vysoké standardizaci a jeho základem je otázka *Kolik?*. Opakem je pak kvalitativní metoda. Ta posiluje roli výzkumníka, který postupuje induktivní metodou a má zásadní vliv při interpretaci zjištění. Z těchto důvodů se jedná o hůře replikovatelnou metodu, validita zjištění ale naopak bývá vyšší.⁵ Dalším významným rysem kvalitativního výzkumu je možnost jeho průběžné modifikace. Reformulace výzkumných otázek či úprava originální hypotézy je častým jevem, kvůli kterému je kvalitativní výzkum obecně často vnímán jako pružná metoda.⁶

Jak jsme avizovali v úvodní kapitole, metodou výzkumu propagandistických či demokratizačních prvků v dětských rozhlasových pořadech bude diskurzivní analýza. S její pomocí bychom měli analyzovat a následně srovnat výstupy z celkem pěti různých relací. Při tomto množství se vzájemně nevyklučují důkladný poslech nezbytný pro kvalitu výzkumu a obsáhlost zkoumaného vzorku. Odůvodnění výběru analyzovaných relací je blíže představeno v kapitole 1.3.

Jelikož diskurzivní analýza patří k metodám kvalitativního výzkumu, není ambicí této práce popsat a zpracovat každou nahrávku, která byla koncem 60. a začátkem 70. let vytvořena. Na základě poslechu je proto nutné vytvořit cílený výběrový vzorek nahrávek. V teoretické části textu se rovněž objeví odkazy na události či nahrávky starších dat. Sloužit budou ale pouze pro jasnější vysvětlení širšího kontextu a nebudou samostatně zpracovány v části analytické.

---

⁵ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-683-4, str. 17–20.

⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, ISBN 978-80-262-0982-9, str. 50.

1.1 Diskurz

Diskurz je v sociálních vědách často označován za jeden z nejobtížněji definovatelných pojmů vůbec. Jedním z důvodů může být i jeho četné užívání napříč jednotlivými obory, které si diskurz následně redefinují podle vlastních potřeb. Jinak tedy chápeme diskurz v psychologii, jinak v lingvistice a jinak v rámci médií.⁷ Diskurz může být definován například jako rozmluva, rozhovor, rozprava, ale i jako kontext sociální nebo jazykový projev.⁸ V nejobecnější rovině, která by mohla vyhovovat všem disciplínám pracujícím s diskurzem, bychom tento termín mohli definovat jako užívání jazyka v určité interakci.⁹ Podle Jany Hoffmanové bývá diskurz častěji spojován s mluvenými než psanými projevy, což nepřímo souvisí s povahou rozhlasové tvorby, které se diplomová práce věnuje.

Jedním ze základních děl diskurzivní teorie, ze které bude vycházet diplomová práce, je kniha *Archeologie vědění*. V této publikaci francouzský filozof Michel Foucault diskurz nedefinuje jako nahodilý soubor výroků, které souvisí s určitým tématem či problémem, ale coby regulovaný soubor znalostí, zvyků, okolností či jednání, který výpovědím dává vzniknout.¹⁰ Tyto struktury jsou poté základem pro interpretaci událostí či problematik, které jsou předmětem daného diskurzu. Ve Foucaultově pojetí má být diskurz synonymem pro sociální konstrukci reality.¹¹ Jednou z velmi podstatných částí diskurzivních struktur je tedy například kontext a jeho provázání s jazykem a formální i obsahovou stavbou sdělovaného. Lidé pak ve Foucaultově vidění nehrají roli tvůrců diskurzu, nýbrž jeho uživatelů.¹² O důležitosti vztahu mezi sdělením a jeho okolnostmi píše také holandský

---

⁷ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4, str. 20.

⁸ PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3, str. 213.

⁹ HOFFMANOVÁ, Jana. *Stylistika a...: současná situace stylistiky*. Trizonia, 1997, str. 8-9.

¹⁰ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann, 2002, str. 62.

¹¹ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4, str. 24-25.

¹² PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3, str. 213.

akademik Teun van Dijk z University of Amsterdam.¹³ Další podstatnou myšlenkou je pozdější Foucaultovo spojení diskurzu s termíny moci a vědění.¹⁴ Na to později navazuje britský jazykovědec Roger Fowler, podle kterého je součástí diskurzu také to, co je a není možné říkat.¹⁵ Dochází tedy k vnější kontrole diskurzu ze strany moci, kterou pak Foucault dělí na tři typy. Prvním je zákaz. Tím rozumějme společensky tabuizovaná témata. Druhým typem je mlčení a třetím odmítání.¹⁶

Na základě výše uvedených myšlenek lze hovořit o různých diskurzivních odvětvích. V této diplomové práci se budeme snažit hledat prvky ideologického či politického diskurzu, ve kterých můžeme rozluštit tehdejší společensky uznávanou normu smyslu sdělení v konkrétním užití.¹⁷ Ve Foucaultově pojetí jsou specializované diskurzy produktem moderní doby, v níž si některé části lidského společenství vytvořily uzavřenou, často institucionalizovanou řeč. Tento aspekt specializovaných diskurzů může mít mimo jiné zásadní vliv na charakter tzv. interpretačního repertoáru jedinců, kteří se v rámci diskurzu nacházejí. Interpretační repertoár definují jako způsob, kterým konkrétní člověk nahlíží na svět.¹⁸ Z pozice propagandy, kterou se v práci zabýváme, je tedy na základě tohoto poznatku důležité znát interpretační repertoár lidí, na které sdělení cílí a na které má následně působit.

Klíčovým teoretickým rámcem, ze kterého budeme v analytické části výzkumu čerpat, bude diskurz v pojetí jazykovědce Normana Fairclougha, jenž diskurz popisuje ve třech

---

¹³ VAN DIJK, Teun. *What is political discourse analysis*. Belgian journal of linguistics, 1997, str. 15.

¹⁴ FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Praha: Herrmann, 2002, str. 62.

¹⁵ FOWLER, Roger. *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London: Routledge, 1991, str. 42.

¹⁶ HORÁK, Petr. *Text o diskurzu pro web Sociologická encyklopedie*, Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Diskurs>

¹⁷ KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0898-7, str. 17.

¹⁸ POTTER, Jonathan, WETHERELL, Margaret. *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications, Inc, 1987.

různých úrovních. Tento koncept můžeme znát pod názvem *teorie čtverců*.¹⁹ Prvním bodem je analýza zaměřená na text samotný. Zde se výzkumník soustředí na volbu slov, skladbu vět a vše, co sdělení obsahuje v lingvistické rovině. Analýza textu se ještě následně může dělit na *mikro* a *makro* úroveň.²⁰ Mikrolingvistika se zabývá konkrétními slovy či jejich významy, makrolingvistika pak pracuje se slovosledem či vzájemným vztahem jednotlivých vět. Druhý bod se zaměřuje na diskurzivní praktiky, tedy kontext, ve kterém daný text či výrok vznikl. Zabývá se aspekty, které mohly mít vliv na tvorbu sdělení. V aktuálním mediálním prostředí by byl nejvhodnějším příkladem vliv vlastníka na médium, které text či jinou formu sdělení produkovalo. V případě normalizace v Československém rozhlasu, na kterou se práce zaměřuje, bychom mohli mluvit o státní kontrole nad médiem nebo strachu tvůrců z případných represí. Posledním, třetím bodem Faircloughovy teorie je analýza společenských a kulturních postupů. Zde se zaměřujeme na nejobsáhlejší ze zmíněných diskurzivních čtverců. Zkoumáme, kdo přesně jsou příjemci obsahu a jak mohou reagovat, zohledňujeme přitom širší kontext společenského nastavení a politické situace. Normalizační Československo tedy bude nutné vnímat jako okupovanou zemi, ve které již přes dvacet let vládne jedna politická strana, podléhající vlivu Sovětského svazu.²¹ Důležité je ale zdůraznit, že ve Faircloughově pojetí se diskurz a společenský kontext ovlivňují recipročně. Diskurzivní situace je tedy částečně vytvářena okolnostmi, sama ale na okolnosti působí a tím mění jejich povahu. Zjednodušeně řečeno – diskurz reflektuje a zároveň sám přetváří společenskou realitu.²² Faircloughovo vnímání diskurzu coby trojdimenzionálního fenoménu je zároveň základem pro definici kritické diskurzivní analýzy, jež bude hlavní výzkumnou metodou diplomové práce.

---

¹⁹ FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Psychology Press, 2003, str. 36.

²⁰ Tamtéž, str. 15-16

²¹ FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities in Discourse & society*, 1993, str. 138.

²² FAIRCLOUGH, Norman. WODAK, Ruth. *Critical discourse analysis* in VAN DIJK, Teun (ed.). *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, London: Sage, 1997, str. 258.

1.2 Kritická diskurzivní analýza

Již zmíněný Teun van Dijk popsal v jednom ze svých textů kritickou diskurzivní analýzu (též CDA) jako výzkumnou metodu, k jejímuž užití dochází na základě potřeby vysvětlení určité společenské problematiky.²³ Jak ale tato obecná formulace napovídá, bližší specifikace působnosti CDA, na které by se shodovaly obory napříč polem sociálních věd, takřka není možná. Tím pádem není ani žádoucí, aby se kritická diskurzivní analýza snažila nabídnout jednu správnou teorii či metodologii výzkumu.²⁴ Je tedy na výzkumníkovi, který přístup nebo kterou školu se rozhodne zvolit.

Základní van Dijkovu definici pro účely této práce doplníme o vymezení CDA podle Normana Fairclougha, které se opírá o vnímání diskurzu coby trojdimenzionálního fenoménu. Třemi fázemi jsou *deskripce*, při které dochází k popisu sdělení v jeho ryzí podobě, *interpretace*, při níž analyzujeme diskurzivní praktiky, a *explanace*, která sdělení zasazuje do širšího kontextu. Tyto kroky lze v průběhu analýzy flexibilně provádět různými způsoby. Podle Hilary Janksové je nejvýhodnější provádět všechny tři fáze (tj. deskripci, interpretaci i explanaci) naráz. Tento postup pomůže lépe pochopit vztahy mezi konkrétním sdělením a kontextem.²⁵ Není tedy podstatné jen to, co sdělení explicitně vyjadřuje, ale také okolnosti, ve kterých vznikalo, a způsoby, kterými na základě osobnostních nastavení, zkušeností a návyků mohou jednotlivci sdělení interpretovat v rámci své subjektivní konstrukce reality. Fairclough na kritickou diskurzivní analýzu nahlíží jako na formu sociální praxe, kde funguje dialektický vztah mezi událostí a situací, které se vzájemně utvářejí.²⁶

V případě analýzy dětských rozhlasových pořadů normalizačního Československého rozhlasu se budeme ve fázi deskripce soustředit na volbu slov či frází, jejich možné

---

²³ VAN DIJK, Teun. *Principles of critical discourse analysis* in *Discourse & Society*, 1993, str. 252.

²⁴ PROKOPOVÁ, Kateřina, ORSÁGOVÁ, Zuzana, MARTINKOVÁ, Petra. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, str. 8-11.

²⁵ JANKS, Hilary, *Critical Discourse Analysis as a Research Tool* in *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 1997, str. 331.

²⁶ SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4, str. 41.

významy, metaforická použití, četnost jejich opakování nebo způsob jejich použití ve větách. V případech, které to umožní, se v rámci deskriptivní fáze můžeme pozastavit i nad otázkou *modality*, tedy způsobu, kterým autor výrok sestaví, a jestli užitá větná skladba připouští zpochybnění pravdivosti výroku. Právě způsob formulace může být pro interpretaci informace příjemcem klíčovým aspektem.²⁷ Ve fázi interpretace budou hrát klíčovou úlohu pojmy *intertextuality* a *interdiskurzivity*, díky kterým lze jednotlivá sdělení spojovat do širších souvislostí a hledat v nich vzorce. Konkrétně to může vést například k charakterizaci vztahu režimní politiky k výchově dětí nebo k porozumění mediální logiky tehdejšího Československého rozhlasu. Třetí fáze explanace, která však probíhá souběžně s první a druhou fází, pak zkoumaná sdělení zasadí do nejširšího společensko-politického kontextu doby. Zde budeme vycházet z obecně známých charakteristik komunistických režimů minulého století a jejich priorit.

I přes nezpochybnitelnou roli subjektivity, kterou v sobě výše uvedené postupy obsahují, se podle Fairclougha může dojít k výsledkům, jež nejsou zatíženy biasem. Klíčem k tomu má být zejména odpovědný výběr analyzovaných textů. Ten se nemá řídit osobními preferencemi výzkumníka, kterému by CDA neměla sloužit jako nástroj pro legitimizaci vlastních postojů. Na toto riziko Fairclough reagoval v souvislosti s četnou kritikou britského jazykovědce Henryho Widdowsona.²⁸ Motivace výzkumníka, která zpravidla pramení v potřebě popisu daného společenského fenoménu a jeho představení veřejnosti, však nemusí být s Faircloughovou obhajobou v rozporu. Důvěryhodnosti výzkumníka a jeho práce může v tomto ohledu napomoci zejména transparentnost a explicitní formulace důvodů, proč se k CDA daného tématu rozhodl. Samozřejmostí pak mají být udržování vědecké metodologie a bezelstná reflexe vlastní práce.²⁹ Slovo *kritická* v názvu metody tím pádem neznamená, že se výzkumník snaží pomocí cílené negace a samoúčelné kritiky podsunout ostatním vlastní názor. Termín chápeme jako jednu z mála možných cest, jak

---

²⁷ JØRGENSEN, Marianne W., PHILLIPS, Louise J. *Discourse analysis as theory and method*. Sage, 2002, str. 84.

²⁸ WODAK, Ruth a Michael MEYER, ed. *Methods of critical discourse analysis*. 2nd ed. London: Sage Publications, 2009. Introducing qualitative methods. ISBN 978-1-84787-455-9, str. 17.

²⁹ WODAK, Ruth. *Politics as usual : the discursive construction and representation of politics in action*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2008, str. 5.

detailně a neservilně porozumět realitě, což zároveň může pomoci jejímu narovnání.³⁰ Kvalitě analýzy může dále pomoci mezioborové propojení, které badatelé pomůže s orientací v kontextu.³¹ V případě monitorování propagandy v dětských pořadech Československého rozhlasu tak bude nutné na problematiku nahlížet nejen z mediálního, ale také historicko-politického úhlu. Toho lze dosáhnout například prostřednictvím rozhovorů s odborníky, o kterých jsme psali v úvodu práce i této kapitoly.

1.2.1 Kritická diskurzivní analýza ve vztahu k ideologii a moci

Vzhledem k povaze zkoumaného tématu jsme se rozhodli věnovat krátkou podkapitolu vztahu CDA s ideologií a mocí, které mohou mít výrazný podíl na tom, jak se charakter dětských rozhlasových pořadů v 70. letech formoval.

Ideologie jsou podle van Dijka striktně definovanými pohledy na svět. Autor ale zároveň zdůrazňuje, že se nejedná o jednoduché vidění světa určitou skupinou lidí, nýbrž o ucelenou strukturu pravidel či dogmat, na kterých lze stavět libovolnou část bytí.³² Každé sdělení, jehož účelem je přesvědčit člověka či skupinu lidí o jeho pravdivosti, tedy nemusí nutně být ideologií.³³ Ideologie, jejichž ambicí je získat na svou stranu většinu populace, musí taktéž pracovat s dominantním diskurzem. Cílem ideologického diskurzu tedy je, aby mělo sdělení jen jeden správný možný výklad, nad jehož pravdivostí nikdo nebude pochybovat. Jedná se tedy o opak objektivního popisného pohledu, který interpretaci nechává na příjemci sdělení.³⁴

---

³⁰ MERTL, Jiří. *Vše v rámci trhu, nic proti trhu, nic mimo trh: neoliberální devianti a dohled nad nimi skrze sociální pomoc*. Sociologický časopis, 2016, str. 183.

³¹ PROKOPOVÁ, Kateřina, ORSÁGOVÁ, Zuzana, MARTINKOVÁ, Petra. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, str. 14.

³² VAN DIJK, Teun. *Ideology : A Multidisciplinary Approach*. London: SAGE Publications Ltd, 1998. ISBN 9780761956556, str. 8.

³³ Tamtéž, str. 263.

³⁴ PROKOPOVÁ, Kateřina, ORSÁGOVÁ, Zuzana, MARTINKOVÁ, Petra. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, str. 15.

Nerovnost, která (jak bylo uvedeno v kapitole 1.2) může být jedním z nejčastějších podnětů pro zahájení CDA, často vzniká činností těch, kteří jsou u moci. Z pozice výzkumníka zde lze sledovat pochopitelně to, jak se mocenské zájmy dají pomocí diskurzu podporovat. V teoretické rovině se pak můžeme opřít o myšlenky Jürgena Habermase, který mluví přímo o ideologickém jazyku.³⁵ Zaměřit se ale můžeme i na to, jak se dá pomocí diskurzivních praktik proti mocenskému zneužití slova vzdorovat.³⁶ Obě varianty bych při výzkumu rád využil. Prokopová a Orságová ve své publikaci také správně podotýkají, že využití diskurzu k upevnění nebo naopak zpochybnění moci není většinou prací jedné osoby. Proto se práce zaměřuje na vícero rozhlasových formátů a pořadů, které vytvářely desítky autorů. Díky tomu ve výzkumu zredukujeme pravděpodobnost výskytu anomálií.

---

³⁵ ADORNO, Theodor, HABERMAS, Jürgen, FRIEDEBURG, Ludwig von. *Dialektika a sociologie*, Praha: Svoboda, 1967, str. 259.

³⁶ Tamtéž, str. 16.

1.3 Výzkumný vzorek

Pětice analyzovaných relací byla sestavena na základě popularity tehdejších dětských rozhlasových pořadů, doporučení současných i bývalých pracovníků archivu Českého rozhlasu a také dostupnosti nahrávek, jejichž nedostatečné množství by nebylo s výzkumem slučitelné. Z obsahové analýzy jsme se současně po konzultaci s vedoucím diplomové práce rozhodli vyřadit obsahovou analýzu relace Dobrý večer, děti (Hajaja), která by splňovala kritérium popularity i četnosti dochovaných nahrávek. Důvodem vynechání rozhlasového večerníčku je objevení studie Lenky Dobešové, která se zabývá právě odrazem normalizační propagandy v tomto pořadu. Výzkum by pochopitelně bylo možné replikovat a závěry vzájemně porovnat. U ostatních relací by to však možné nebylo a zvýšilo by se tím riziko nekonzistentnosti diplomové práce. Jelikož je ale Hajaja velmi důležitou součástí normalizační rozhlasové produkce pro děti, rozhodli jsme se relaci za účelem poskytnutí detailnějšího kontextu zapracovat do teoretické části textu.

Základní soubor dat, ze kterého výzkum vychází, tak tvoří dochované nahrávky uvedených publicistických a literárně-dramatických pořadů pro děti a mládež z období říjen 1968 – prosinec 1974. Slovo *dochované* je v tomto případě velmi důležité. Řada analogových nosičů, které tehdy byly jedinou možností zvukového záznamu, se v průběhu let poškodila a nebylo tak možné jejich obsah digitalizovat. Tento jev se citelně projevil jak ve zpravodajsko-publicistické, tak i literárně-dramatické mládežnické tvorbě. Součástí archivářské praxe Československého rozhlasu během normalizace zároveň byla ostrá cenzura, která v mnoha případech přikazovala tvorbu nepřátelených či zakázaných autorů odstraňovat. Značné množství materiálů se tak nedochovalo i z politických důvodů, jak se též uvádí v podkapitole 4.2.4. Tento jev je typický zejména pro literárně-dramatickou tvorbu, u které byl běžnější systém repríz. V případě Mikrofóra je pak podle Evy Ješutové hlavním důvodem nízkého počtu dochovaných nahrávek skutečnost, že se většina epizod nepředtáčela a vše se vysílalo živě. Tomu přispěl i nedostatek pásků, které se po několika týdnech mazaly a přetáčely. Uchovaly se, pouze když šlo o výjimečné události, které si vedení přálo zaznamenat, nebo na základě odvážné iniciativy redaktorů (např. dochovaná

nahrávka o sebeupálení Jana Palacha).³⁷ Důvody, proč se řada nahrávek nedochovala, jsou detailněji rozebrány v rozhovoru s Evou Ješutovou.

I s ohledem na výše uvedené skutečnosti je však základní soubor příliš rozsáhlý na to, aby byl v rámci jedné studie komplexně a důkladně zpracován, a je nutné ho redukovat do výzkumného vzorku. V oblasti literárně-dramatické tvorby budou obsahové analýze podrobeny pouze původní rozhlasové pohádky a hry, ve kterých mohl mít Československý rozhlas kontrolu i nad dějem samotným, nejen nad výběrem témat, s nimiž daný příběh pracuje. U publicistických pořadů pak budou analyzovány veškeré dochované a současně digitalizované epizody. V tomto ohledu vybočuje pouze množství nahrávek v rámci relace Mikrofórum.

Na základě zmíněných kritérií byl sestaven soubor čítající **104 nahrávek** v celkové stopáži **64 hodin 49 minut 33 vteřin**. Jejich kompletní seznam je dostupný k nahlédnutí v přílohovém aparátu.

---

³⁷ Rozhovor s Evou Ješutovou je dostupný v příloze.

1.4 Rozhovor

V publikaci *Slovník žurnalistiky* je rozhovor (pod heslem interview) autorkou Barborou Osvaldovou definován trojím způsobem. Pro účely výzkumu, jehož náplní jsou média a žurnalistika, vycházejme z první, nejobecnější definice rozhovoru coby novinářské metody získávání informací.³⁸ Na podobnou formulaci pak můžeme narazit například v publikaci *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*, ve kterém navíc najdeme i specifikaci rozhlasového rozhovoru, s níž se setkáme v analytické části výzkumu.³⁹ Stejně jako v novinářské praxi budou i v případě této akademické práce jasně stanoveny úlohy tazatele a odpovídajícího. Výběr respondentů vychází z odborné kvalifikace, profesního profilu a schopnosti poskytnout relevantní informace, jak *Slovník žurnalistiky* předepisuje.

Přestože interview není hlavní výzkumnou metodou a slouží primárně jako doplňující rešeršní nástroj pro získání relevantních informací, bude z hlediska efektivity tohoto postupu nezbytné ctít a zohlednit také akademické parametry rozhovoru. Podstatné budou například předem stanovené okruhy témat, které by se ideálně měly napříč rozhovory doplňovat. Nápomocné mohou být také bezprostřední reakce respondentů, proto obě interview proběhnou osobně. Jelikož se nejedná o získávání utajovaných informací, budou rozhovory vedeny nekonfrontační formou a respondentům budou za účelem rešeršní efektivity poskytnuty okruhy předem. Všechny otázky budou otevřené, jejich pořadí či formulace se mohou v průběhu rozhovorů měnit.⁴⁰ Při neúplných odpovědích mohou být taktéž položeny rozšiřující nebo upřesňující otázky.⁴¹ Z hlediska kvalitativního výzkumu je metoda rozhovoru přínosná zejména tím, že není jen neutrálním nástrojem pro sběr dat, ale

---

³⁸ OSVALDOVÁ, Barbora. Interview. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, ISBN 978-80-246-3752-5, str. 115.

³⁹ MARŠÍK, Josef. *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999, str. 26.

⁴⁰ MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístupy a metody v psychologickém výzkumu*. 3 vyd. Praha: Grada, 2006, ISBN 80-247-1362-4, str. 70.

⁴¹ SEIDMAN, Irving (2013). *Interviewing as Qualitative Research*, New York: Teachers College Press, str. 81.

interaktivním formátem, díky kterému lze na zkoumanou problematiku nahlížet z vícero perspektiv.⁴²

Přestože je pro kvalitativní výzkum obecně charakteristická výrazná role výzkumníka, v rešeršních rozhovorech bude primární důraz kladen na osobu respondenta. Při vedení rozhovoru bychom rádi vycházeli z konceptu trojí úrovně naslouchání, jehož autorem je Irving Seidman.⁴³ Ten na prvním místě akcentuje důležitost reakce v momentě, kdy je respondentova odpověď nejasná. S tím se pojí i případné nasměrování respondenta k pregnantnějšímu vyjádření. Viditelné soustředění tazatele může také pomoci lepšímu soustředění tázaného. Dále Seidman píše, že je důležité vzbudit v respondentovi dojem, že informace sděluje pouze člověku, se kterým rozhovor vede, což může napomoci srozumitelnosti odpovědí. Ve třetím bodě pak autor přirovnává tazatele k učiteli ve třídě. To v praxi znamená, že by měl moderátor průběžně kontrolovat, jestli se rozhovor příliš neodklání od původně stanovené struktury, zda získal informace, které potřeboval, ale také jestli je respondent stále soustředěný a je schopný v rozhovoru plnohodnotně pokračovat.⁴⁴

Při vedení rozhovorů též musíme aktivně zohledňovat základní principy komunikace obecně. Ta je v teoretické rovině rozpracována velmi detailně například v publikacích Niklase Luhmanna, Harolda Laswella, Denise McQuaila či českého mediálního teoretika Jana Jiráka. Pro účely práce proto vycházejme z klíčových aspektů tzv. *dyadické interpersonální komunikace*.

Peter Hartley povahu lidského dialogu ve své publikaci *Interpersonal communication* trefně přirovnává k párovému tanci, při kterém sice jeden z tanečníků vede krok, bez součinnosti svého partnera se ale neobejde. Když tento příměr převedeme do komunikační praxe, dostaneme zdánlivě jednoduchou rovnici: vzájemné porozumění = efektivní

---

⁴² FONTANA, Andrea, FREY, James H. The interview. *The Sage handbook of qualitative research*, 2005, str. 646.

⁴³ SEIDMAN, Irving (2013). *Interviewing as Qualitative Research*, New York: Teachers College Press, str. 78.

⁴⁴ Tamtéž, str. 79.

komunikace.⁴⁵ Aby však ke klíčovému porozumění došlo, je nutné být obeznámen s dalšími teoretickými koncepty interpersonální komunikace. Zcela zásadní je princip *kódování* a *dekódování*, jak ho definuje sociolog Stuart Hall. Ten sice s těmito termíny přišel v eseji, který se zabýval televizní, tedy masovou komunikací, principiálně je ale přenositelný i do lidského dialogu. I v něm je totiž nutné vycházet z předpokladu, že příjemce, kterým může být v našem případě jak tázaný, tak i tazatel, nemusí dekódovat sdělení stejným způsobem, který měl autor sdělovaného obsahu na mysli. K takovému komunikačnímu šumu⁴⁶ nejčastěji dochází, jak píše Irena Reifová s odkazem na Gerharda Maleckého, na základě odlišných zkušeností, návyků, názorového základu a sociálního prostředí.⁴⁷ Při vedení rozhovorů v diplomové práci lze ze strany výzkumníka snížit rizika chybné interpretace jednotlivých sdělení průběžným parafrázováním odpovědí, které respondent může potvrdit či vyvrátit. Tázaný naopak může být před rozhovorem požádán, aby se při sebemenším náznaku jakékoliv nejasnosti výzkumníka zeptal na význam jeho otázky. Optimálně by ale tyto dotazy neměly narušit přirozený chod rozhovoru, který je pro úspěšný kvalitativní výzkum klíčový.⁴⁸

Pregnantnímu porozumění může taktéž napomoci absence „médií“, které komunikaci zprostředkovává.⁴⁹ Telefonáty či videohovory mohou být sice po obsahové stránce dostačující, oproti *face-to-face* metodě je ale limitují možnosti sledování nonverbálních komunikačních prvků.⁵⁰

---

⁴⁵ HARTLEY, Peter. *Interpersonal communication*. Routledge, 2002, str. 18.

⁴⁶ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Grada Publishing as, 2008, str. 43.

⁴⁷ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7, str. 151-152.

⁴⁸ DORNYEI, Zoltan. *Research methods in applied linguistics*, 2007. str. 140.

⁴⁹ HARTLEY, Peter. *Interpersonal communication*. Routledge, 2002, str. 18.

⁵⁰ BREAKWELL, Glynis M., et al. Interviewing methods. *Research methods in psychology*, 2006, str. 243.

1.5 Limity výzkumu

Už před začátkem sběru dat a jejich analýzy je nutné definovat některé limity, na které může výzkum v průběhu narážet. Tím základním je samotné sestavení zkoumaného vzorku. Ten ani při námi stanoveném rozsahu, který nikterak nevybočuje z norem ostatních kvalitativních výzkumů, plně nezaručí zahrnutí všech relevantních proměnných, což může vést ke zkreslení výsledků.⁵¹ Hlavními dvěma důvody pro zmíněné nezahrnutí jsou dostupnost nahrávek, kterých se mnoho v rozhlasovém archivu nedochovalo, a omezené možnosti vést rozhovory s tehdejšími redaktory, režiséry a dalšími rozhlasovými tvůrci, kteří ve většině případů již nežijí. Kvůli tomu můžeme hodnotit pouze celkové vyznění nahrávky v dobovém kontextu bez často potřebné znalosti původního záměru autora. Dalším aspektem kvalitativního výzkumu, který se může podepsat na zkreslení výsledků, je omezená perspektiva výzkumníka, který nikdy není schopný při analýze zohlednit všechny možné scénáře a úhly pohledu.⁵²

Posledním předem známým limitem, který stojí za zmínku, je hodnocení dětského obsahu z pozice dospělého člověka. Ten totiž nikdy není schopen neomylně a přesně zanalyzovat, jak obsah na dítě působí a jak dítě informace, které přijímá, zpracuje. A vzhledem k individuální povaze lidského kognitivního vývoje a vývoje myšlení obecně je taktéž nemožné závěry jakkoliv zobecnit, jelikož každé dítě může obsah pochopit odlišným způsobem.⁵³ Výzkum si tak neklade za úkol potvrdit či vyvrátit reálné důsledky, tedy jak normalizační propaganda v rozhlasových pořadech ovlivnila vnímání světa dětských posluchačů. Co by měl však výzkum jasně představit, jsou konkrétní propagandistické narativy, které byly v rámci působení na mládež pro vládnoucí garnituru charakteristické.

---

⁵¹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 2000, 3. vyd. Praha: Karolinum, ISBN 80-246-0139-7, str. 23.

⁵² MALTERUD, Kirsti. *Qualitative research: standards, challenges, and guidelines*. The lancet, 2001, 358.9280, str. 483 – 488.

⁵³ PIAGET, Jean. *Part I: Cognitive Development in Children--Piaget Development and Learning*. Journal of research in science teaching, 2003, str. 40.

1.6 Formulace výzkumných otázek a hypotéz

Přestože cíle výzkumu byly už částečně definovány v předchozích kapitolách, je zapotřebí formulovat výzkumné otázky a hypotézy i v samostatném oddíle. Vedle obecné přehlednosti to pomůže zejména sledování průběhu výzkumu, jehož výslednou podobu budeme moci porovnat s prvotním konceptem.⁵⁴

Základem výzkumu bude otázka:

Jak se normalizační propaganda odrážela v dětských rozhlasových pořadech 70. let?

Dále jsme stanovili soubor šesti vedlejších výzkumných otázek:

- 1) Jak se forma propagandy lišila napříč rozhlasovými formáty?
- 2) Které konkrétní propagandistické narativy se v pořadech objevovaly a v jaké podobě?
- 3) Jaký byl oficiální přístup zástupců vládnoucí garnitury ke státnímu vlivu na děti a mládež? Ať už obecně, či pouze v rovině rozhlasového vysílání. (Pozn: Na otázku odpoví rozhovory v příloze a studium dobových dokumentů v teoretické části práce.)
- 4) Jak propagandistické narativy souvisely s konkrétními historickými či současnými společenskými událostmi?
- 5) Jakými způsoby a v jaké míře se rozhlasoví tvůrci snažili vymezit vůči předepsané ideologizaci obsahu?
- 6) Jaké jazykové prostředky byly k šíření propagandy využívány?

Před začátkem výzkumu zformulujeme i soubor hypotéz, které budeme moci v závěru bádání vystavit srovnání s konečnými výsledky. Je nutno zdůraznit, že v souladu s etickými principy akademického výzkumu a výše uvedenými kritérii efektivní CDA nebudou mít hypotézy jakýkoliv vliv na zpracování dat a ve výzkumu nebudeme aktivně usilovat o jejich potvrzení pomocí zavádějících interpretací nebo překrucováním skutečností.

---

⁵⁴ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 2000, 3. vyd. Praha: Karolinum, ISBN 80-246-0139-7, str. 12.

Hypotézy formulujeme takto:

- 1) Propagandistické narativy se neobjevovaly v každém dětském rozhlasovém pořadu 70. let, k četným snahám o ovlivňování mládeže prostřednictvím rádia ale docházelo v publicistických i dramatických pořadech.
- 2) Nejvýraznější bude propagandistický odraz u Pionýrské jitřenky.
- 3) U dramatických pořadů bude propaganda sdělována méně explicitním způsobem a mladým posluchačům bude předkládána formou alegorických symbolů.
- 4) Pokusy o demokratizaci obsahu přicházely pouze ze strany tvůrců, kteří následně museli čelit čistkám.
- 5) Nejčastěji užívanými motivy budou: *síla mládeže, odpor k západnímu světu a kapitalismu, soudržnost se SSSR, hrdinové prostého lidu.*
- 6) Propaganda bude systematicky využívat určitých historických či současných událostí k prezentaci socialistických myšlenek.

2. Propaganda

Hlavním předmětem výše definované analýzy budou propagandistické narativy, které se objevovaly v dětských pořadech Československého rozhlasu v 70. letech. Aby bylo zcela jasné, co přesně je v analytické části práce zkoumáno, je na místě některé termíny jasně definovat v samostatné kapitole. Základem bude vymezení propagandy jako takové. K tomu využijeme jak slovníkové popisy, tak i definice z oblasti mediální teorie. Jelikož práce operuje s pevně daným časovým úsekem, nebude nutné detailně zkoumat historii a vývoj propagandy. Podstatná naopak budou její možná dělení a na místě bude též přiblížit specifika komunistické propagandy a jejího propojení se světem dětí. Znalost konkrétních propagandistických záměrů a vzorců bude pro výzkum klíčová. Protože bez znalosti důležitých motivů, prvků, témat či mýtů, se kterými vládní garnitura, potažmo Československý rozhlas pracovaly, není možné obsah nahrávek efektivně zanalyzovat. Předchozí znalost propagandistických postupů se však nevylučuje s maximální snahou o objektivitu, ke které jsme se zavázali v podkapitolách o kritické diskurzivní analýze a limitech výzkumu.

2.1 O propagandě obecně

S termínem propaganda ve smyslu šíření myšlenek se můžeme setkat už v první polovině 17. století, kdy vznikla katolická instituce *Sacra congregatio de propaganda fide*, jejímž úkolem bylo šíření víry.⁵⁵ Je možné, že už v té době byla propaganda částí společnosti vnímána pejorativně, jelikož šíření katolictví s sebou často přinášelo represivní potlačování jiných náboženských směrů a cenzurní praktiky typické pro budoucí propagandistické postupy.⁵⁶ Slovníkové definice se však čteněji začaly objevovat až v průběhu 19. století a často byly ještě velmi obecné. V tuzemském kontextu například česko-německý slovník Františka Kotta z roku 1880 termín *propaganda* definuje jako spolek pro rozšiřování

---

⁵⁵ GUILDAY, Peter. *The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622-1922)*, Catholic University of America Press, 1921, str. 480, Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/25011717.pdf>

⁵⁶ TAYLOR, M. Philip. *Munitions of the Mind : A History of Propaganda (3rd Ed.)*, Vol 3rd ed. Manchester University Press, 2003. Accessed January 13, 2024, str. 101.

něčeho.⁵⁷ Zde můžeme stále pozorovat, že je důraz kladen spíše na instituci než na sdělení a záměry jeho šíření. S touto perspektivou, kterou lze na propagandu nahlížet, se ale můžeme setkat od poloviny 20. století. Nejprve v *Příručním slovníku jazyka českého*, který propagandu popisuje jako šíření myšlenek, přičemž tento pojem ideologicky nadřazuje termínu propagace.⁵⁸ Na podobnou definici pak můžeme narazit třeba i ve *Slovníku spisovného jazyka českého* z roku 1971, který je pro účely práce podstatný svou datací. Zde je propaganda popsána jako „veřejné šíření, objasňování či doporučování myšlenek nebo názoru za účelem získat přívržence“.⁵⁹ V kontextu normalizační propagandy a jejího využívání KSČ lze pak tento výklad doplnit o definici ze *Slovníku propagace* z roku 1983, který konkrétně uvádí: „KSČ šíří marxismus-leninismus jako ucelený teoreticko-metodologický systém a z něj odvozené hodnoty, zveřejňuje politický program a jemu odpovídající úkoly vedoucí k řešení společenských problémů... šířená sdělení směřují k cílevědomé činnosti, v níž se objekt propagandy ztotožní jak s výchozím záměrem strany, třídy a jejich institucí, tak s cílovou aktivitou vyjádřenou v programu KSČ a socialistického státu... v podmínkách socialistické společnosti, která existuje v souvislosti třídních systému, je trvání propagandy nezbytné.“⁶⁰ Dále autor uvádí, že prostřednictvím propagandy dochází k potlačení ideologie třídního protivníka, což spojuje s buržoazní propagandou, která si podle něj nezakládá na kvalitě ideologických obsahů a záměrně manipuluje se spotřebitelem. Ve vztahu k dětem je zvláště podstatná závěrečná část definice, v níž autor hovoří o vytvoření systému myšlení vnímatele, který následně jednotlivé podněty z každodenního života zařazuje do propagandou vybudovaného hodnotového systému. Velmi důležitá je také skutečnost, že se o propagandě hovořilo otevřeně a termín nebyl vnímán pejorativně, jak ukáží dobové dokumenty citované v kapitolách 3 a 4.

---

⁵⁷ KOTT, František Štěpán. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Praha - nakl. František Šimáček, 1880, str. 1161.

⁵⁸ *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní nakladatelství, 1957. str. 1177-1178.

⁵⁹ HAVRÁNEK, Bohuslav, VÁCHA, Jaroslav, ed. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1971, str. 931.

⁶⁰ PAVLŮ, Dušan. *Slovník propagace: A... Z*. Praha: Merkur, 1983, str. 152.

Mimo slovníky můžeme definice propagandy hledat i na poli teorie komunikace a mediální teorie. Obecně je propaganda často označována za persvazivní typ komunikace, jejímž účelem je specifickými prostředky ovlivnit myšlení a názory příjemců. V případě propagandy je pak jedním z cílů absolutní mediální centralizace, která znemožní publiku přístup k alternativním ideologiím či životním postojům.⁶¹ Propaganda je obecně silně ideologicky založená a z dlouhodobého hlediska může mít značný vliv na konstrukci reality příjemců.⁶² V českém prostředí se propagandou zabývá například publikace *Média a společnost*, která ji vymezuje jako „záměrnou manipulaci médií, jejímž cílem je dosažení společenské kontroly“.⁶³ *Slovník mediální komunikace* pak píše o „systematickém formování myšlenek recipientů... aby došlo k vytvoření žádoucího společenského a třídního vědomí“.⁶⁴ Ona systematickosti je založena zejména na propracovaném, opakujícím se souboru používaných motivů či narativů a přizpůsobení jejich prezentace podle potřeby daného publika.

Úlohou propagandistických motivů se ve své práci zabýval například americký politolog a teoretik komunikace Harold Laswell, který se ve svých výzkumech věnoval propagandám z první a druhé světové války. Propagandu obecně popisuje jako nástroj, kterým stát, respektive jeho vedení působí na veřejné mínění za účelem posílení či legitimizace svého mocenského postavení. Směrem ke společnosti může i nemusí být využívání propagandy otevřeně přiznáno.⁶⁵ K ovládnutí veřejného mínění podle Lasswella často dochází pomocí manipulace se symboly.⁶⁶ S nimi propaganda pracuje v závislosti na jejich kulturně-historickém významu v dané společnosti a užívat se dají napříč mediálními formáty –

---

⁶¹ BURTON, Graeme. *Úvod do studia médií*. Studium (Barrister & Principal). Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-67-6, str. 145.

⁶² JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & persuasion*. Sage publications, 2018, str. 3.

⁶³ JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7, str. 156.

⁶⁴ REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7, str. 192.

⁶⁵ LASSWELL, Harold D. *Propaganda technique in world war I*. MIT press, 1971, str. 14.

⁶⁶ LASSWELL, Harold D. *The Theory of Political Propaganda*. *The American Political Science Review*, vol. 21, no. 3, 1927, str. 627–631.

slovem, obrazem, písmem, hudbou.⁶⁷ Tyto symboly jsou pak podle Pratkanise a Turnerové nejčastěji užívány v jednoduchých heslech či obrazech, které mají v člověku probudit co nejsilnější emoce, případně zakořenit předsudky.⁶⁸

O přizpůsobení propagandistické rétoriky potřebám publika pak píše například Terence H. Qualter. Podle něj má být efektivní propaganda viděna, zapamatována a pochopena, čehož nelze docílit bez adaptace na myšlení publika, které má být přesvědčováno.⁶⁹ Alina Wróbelová dále akcentuje, že propaganda z podstaty své definice cílí zejména na početnější sociální skupiny.⁷⁰

Komunikačnímu vztahu propagandistů a příjemců jejich agendy se později věnoval i titul *Propaganda & Persuasion*, kde autoři upozorňují absentující touhu po konstruktivním dialogu a porozumění ze strany propagandistů. Jejich primárním cílem je vytvořit si v komunikaci dominantní pozici, informačně ovládnout druhou stranu a vštípit jí určité ideologické vzorce.⁷¹ Z přesvědčení následně v drtivé většině případů benefituje pouze strana propagandistů. I přesto ale řada autorů zabývajících se propagandou připomíná, že příjem informací je velmi subjektivním procesem, jak se ostatně píše i v kapitole 1.3. Obsah, který byl vytvořen za propagandistickým účelem, tedy nemusí být tímto způsobem dekódován. Zvláště v případě propagandy cílené na děti je tento aspekt naprosto klíčový a je třeba ho brát v potaz.

Úspěšnost propagandy lze podle Koukolíka a Drtilové měřit dle počtu ovlivněných příjemců šířené informace a síly jejího vlivu na chování publika. Předpokladem pro úspěch

---

⁶⁷ LASSWELL, Harold D. *Propaganda technique in world war I*. MIT press, 1971, str. 212-224.

⁶⁸ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & persuasion*. Sage publications, 2018, str. 6.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2337-2, str. 105.

⁷¹ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & persuasion*. Sage publications, 2018, str. 29.

mají být tzv. *čtyři pilíře propagandy*, kterými jsou jednoduchost, cílení na emoce, rozhýbání představivosti příjemce a opakování.⁷² Jowett a O'Donnellová ve svém detailnějším rozpracování akcentují například důležitost užívaného jazyka, monopolní postavení komunikačního zdroje, osobní kontakt s publikem, vůdčí úlohu šířitele či umělou důvěryhodnost zdroje.⁷³

---

⁷² DRTILOVÁ, Jana, KOUKOLÍK, František. *Základy stupidologie: Životy s deprivanty II*. Praha, 2002, str. 115 – 117.

⁷³ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & persuasion*. Sage publications, 2018, str. 20.

2.2 Kategorizace propagandy

Jak již nastínily četné přístupy k propagandě zmíněné v předchozím bloku, existuje také vícero způsobů, kterými lze propagandu kategorizovat. Francouzský sociolog a filozof Jacques Ellul ji například rozděluje horizontální, která je vytvářena v rámci homogenní skupiny, a vertikální, za níž stojí mocenský aparát. Ellul dále propagandu člení na integrační, sociologickou, agitační a politickou. Poslední zmíněný typ zahrnuje postupy vládní strany, které následně vedou k proměnám chování a hodnotových systémů veřejnosti.⁷⁴ Rétorika, kterou razilo politické vedení normalizačního Československa, by podle uvedených typů členění odpovídala vertikální politické propagandě.

Pro účely této práce je ale dle našeho názoru nejpřehlednější Ellulovo trojí členění propagandy, které se odráží od záměrů šířitele a míry přesnosti užitých informací. Tento kategorizační způsob dělí propagandu na bílou, černou a šedou. Se základní znalostí všech tří zmíněných pojmů bude posléze možné určit, kam typologicky nejvíce spadají rozhlasové výstupy, které budou předmětem analytické části práce.

Bílá propaganda je často spojovaná s mírovými obdobími, ve kterých se vládní aparáty snaží upevnit svou pozici a zvýšit důvěru u společnosti prostřednictvím jasně identifikovatelných informačních zdrojů šířících mnohdy fakticky přesné informace. I přesto je zde ale viditelná snaha příjemce přesvědčit o tom, že šířitelovy úmysly jsou čisté a myšlenky, které propaguje, jsou ty nejlepší.⁷⁵ Můžeme zde tedy hovořit o jisté formě *rámcování*, jak ho definuje sociolog Erwing Goffman.⁷⁶ Informace není vymyšlená, ale je záměrně vykreslena z určité perspektivy a takovým způsobem, ze kterého benefituje strana šířitele. Informace tak mohou být neúplné či vytržené z kontextu. Jacques Ellul uvádí, že se jedná o nejtransparentnější typ propagandy, při kterém publikum v řadě případů i ví, že s

---

⁷⁴ ELLUL, Jacques. *Propaganda: The formation of men's attitudes*. Vintage, 2021, str. 63.

⁷⁵ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & persuasion*. Sage publications, 2018, str. 20.

⁷⁶ JACOBSEN, Michael, Hviid. *The routledge international handbook of Goffman studies*. Taylor & Francis Group, 2022, str. 199.

ním je manipulováno.⁷⁷ Jowett a O'Donellová uvádějí jako příklad bílé propagandy vysílání rozhlasových stanic Hlas Ameriky či Rádio Moskva do zemí východního bloku. Z hlediska obsahu sdělení mohou bílé propagandě sloužit například sportovní akce, které se zvláště ve 20. století staly běžnou součástí poměrování sil na poli mezinárodních vztahů.⁷⁸

Černá propaganda je, jak napovídá polaritní vztah mezi barvami samotnými, přímým opakem bílé propagandy. Běžně využívá libovolných způsobů zkreslení informací – např. dezinformace, misinformace či malinformace. Hlavním cílem černé propagandy je co nejcitelněji poškodit svého nepřítele a podrýt jeho autoritu či důvěryhodnost v očích příjemců. Zdroj informací není ve většině případů jasně identifikovatelný a propagandisté se naopak často snaží o jeho cílenou záměnu. Typickým příkladem užití tohoto typu propagandy jsou válečné konflikty v čele s modelovým vzorem nacistického Německa. Konkrétně lze zmínit třeba rozhlasovou stanici The New English Broadcast Station, kterou se nacisté snažili zmást britské obyvatelstvo a podkopat jeho morálku.⁷⁹ Název stanice dobře reprezentuje zmíněnou záměnu zdrojů, kdy si Britové mysleli, že poslouchají informace od své vlády. Úspěch černé propagandy závisí na ochotě příjemců uvěřit sdělovanému obsahu.⁸⁰ Proto se její šířitelé často snaží co nejvíce působit na emoce publika, které musí propagandisté dobře znát i ze sociokulturního či demografického hlediska. Záměry ovlivňovat příjemce jsou na rozdíl od bílé propagandy maximálně skrývány a rétorika výrazně více tíhne k extrémním postojům a tvrzením.

Šedá propaganda v sobě kombinuje prvky předchozích dvou zmíněných typů. Informace se mohou a nemusí zakládat na pravdě a jejich zdroj může a nemusí být identifikovatelný. K očerňování nepřátelské strany nemusí nutně využívat lži, s informacemi ale přesto záměrně manipuluje. Jowett a O'Donellová uvádějí příklad Radia Moskva, které nepřetržitě informovalo o atentátu na J. F. Kennedyho nebo Martina Luthera Kinga, aby vzbudilo v

---

⁷⁷ ELLUL, Jacques. *Propaganda: The formation of men's attitudes*. Vintage, 2021, str. 15.

⁷⁸ HILL, Christopher R. *The Cold War and the Olympic Movement in History today*, č. 1999.

⁷⁹ JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & persuasion*. Sage publications, 2018, str. 20.

⁸⁰ Tamtéž, str. 24.

posluchačích dojem, že jsou Spojené státy nebezpečnou zemí.⁸¹ Šedá propaganda může být také nástrojem nekalé sebe prezentace. Typickým příkladem jsou také nesplnitelné sliby, které užívají populisté ve volebních kampaních.

---

⁸¹ Tamtéž, str. 25

2.3 Specifika komunistické propagandy

Marxisticko-leninská propaganda se často označuje jako nástroj k výchově mas.⁸² Nejvyužívanějším prostředkem jejího šíření jsou tak logicky masová média, která jsou pod kompletní kontrolou státu a slouží jako jeden z jeho mocenských nástrojů. Ovládnutí médií je pro vedení autoritářského státu nezbytnou podmínkou pro kontrolu společenského diskurzu.

Jedním ze základních předpokladů pro efektivní kontrolu společnosti skrze média je cenzura. Tento termín chápeme v kontextu socialistického Československa jako státem řízenou kontrolu informací, které se mohou skrze sdělovací prostředky dostat k veřejnosti. Cenzura může být předběžná, průběžná či následná v závislosti na konkrétní skutečnosti, o níž má být referováno.⁸³ Do všech těchto procesů je zahrnuto také odstřížení publika od „nepřátelských“ informačních zdrojů, kterými byla v tomto případě západní média. Jedním z možných cílů komunistické propagandy tak byla co největší informační izolace společnosti, která nemusí přemýšlet nad pravdivostí informace, jelikož k ní nemá žádné srovnání.⁸⁴ Více než o šíření vlastních idejí tedy jde o potlačení jiných myšlenek. Tento přístup, který Petr Fidelius popisuje jako „ochromení samotné podstaty myslet“, lze vnímat v přímém kontrastu ideálu osvěty. Tímto termínem bylo v komunistických společnostech často nahrazováno slovo propaganda.⁸⁵ Politická kontrola médií byla v socialistických státech 20. století často otevřeně přiznána a formulována v zákonech.

Obsahově se komunistická propaganda ze své stranické podstaty opírá o základní pilíře politického programu a principy fungování socialistické společnosti.⁸⁶ Hovořit zde lze o

---

⁸² REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7, str. 193.

⁸³ Tamtéž, str. 26.

⁸⁴ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání*. Druhé, rozšířené vydání. Paprsek (Triáda). Praha: Triáda, 2016. ISBN 978-80-7474-176-0, str. 165.

⁸⁵ HALAMOVIČ, Veronika. *Kultura a propaganda: utváření nové společnosti v komunistickém Československu v letech 1948 – 1953*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-11-5, str. 34.

⁸⁶ Tamtéž, str. 33.

původním marxistickém a následně leninském a stalinském pojetí.⁸⁷ Témata, se kterými propaganda pracuje, se tak často opakují, a to nejen v případě Československa, ale i dalších zemí spadajících pod vliv Sovětského svazu. Ten je zpravidla vykreslován jako vzor, mírotvůrce, osvoboditel a velký ochránce malých a zranitelných, zejména slovanských národů. Poslední zmíněná teze v sobě vedle panslavistické soudržnosti zahrnuje též dmýchání společenského strachu z návratu fašismu či vzestupu nových západních hrozeb.⁸⁸ V souladu s myšlenkou třídního boje je tak definován nejen společenský archetyp, ale také společenský nepřítel, kterého má propaganda oslabit a zdiskreditovat, a to i za pomoci lží a fabulací typických pro černou propagandu, jak ji definujeme v předchozí kapitole.⁸⁹ Z hlediska propagandy je vágní definice pojmu třídní nepřítel velice praktická, jelikož ji lze použít v téměř jakémkoliv případě bez detailnějšího odůvodnění. Za třídního nepřítele tak lze označit celý systém – např. kapitalismus – i nepohodlného jednotlivce či organizaci. Zřetelně to můžeme pozorovat například v přístupu velkostatkářům, kteří byli označováni za vykořisťovatele a zástupce buržoazie, což mělo v očích společnosti legitimizovat masovou kolektivizaci a zestátnování. Podobné rysy vykazuje i postoj k víře, která zase odporovala komunistické vizi racionálního světa opírajícího se o vědu a technologický vývoj.⁹⁰ Ten pak propaganda často spojuje s úspěchy Sovětského svazu a celého východního bloku v probíhající studené válce. Frekventovaný motiv neustálého pokroku a modernizace můžeme vnímat jako příslib úspěšné budoucnosti. Je však nutné zdůraznit, že oslavování vědy ve většině případů neznamenal podporu vzdělané společnosti, která byla spojená s elitářstvím stojícím proti pracujícímu lidu. Slovo pracující zde nemusíme nutně vnímat ve smyslu zaměstnání za účelem obživy, ale spíše jako aktivní participaci na všeobecném blahu a zodpovědnosti vůči společnosti.⁹¹

---

⁸⁷ DENNY, Andrew. *Soviet Propaganda. The Military Engineer*, 1951, str. 259, Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/44561310>

⁸⁸ Tamtéž, str. 261.

⁸⁹ HALAMOVÁ, Veronika. *Kultura a propaganda: utváření nové společnosti v komunistickém Československu v letech 1948 – 1953*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-11-5, str. 35.

⁹⁰ Tamtéž, str. 37.

⁹¹ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání*. Druhé, rozšířené vydání. Paprsek (Triáda). Praha: Triáda, 2016. ISBN 978-80-7474-176-0, str. 20.

Kolektivní síla, která byla též symbolem rovnosti a spravedlnosti, se stala jedním z nejčastěji užívaných narativů komunistické propagandy v SSSR i mimo něj.⁹² K heroizaci lidské individuality docházelo pouze v situacích, kdy byl hrdinou politický vůdce coby ideový otec nebo běžný člověk z davu, který šel svým uvědomělým chováním příkladem zbytku společnosti.⁹³ Zde můžeme mluvit o konkrétních archetypech, jako je tvrdě pracující dělník, obětavá a starostlivá matka, nebo téměř zlidovělý kult neznámého vojína. Speciální postavení, které je pro účely výzkumu klíčové, mají v tomto kontextu děti a mládež.

---

⁹² BOLSOVER, George H. *Soviet Ideology and Propaganda*. International Affairs, Royal Institute of International Affairs, 1948, str. 179, Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/3017970>.

⁹³ HALAMOVÁ, Veronika. *Kultura a propaganda: utváření nové společnosti v komunistickém Československu v letech 1948 – 1953*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-11-5, str. 65.

2.4 Komunistická propaganda a mládí

Důvodů, proč komunistická rétorika ve druhé polovině 20. století vyzdvihovala společenskou důležitost mladé generace, je uváděno vícero. Publikace *Mezi pionýrským šátkem a mopedem* například zmiňuje skutečnost, že děti tvořily významnou část obětí druhé světové války, se kterou komunisté často pracovali zejména v rovině šíření strachu z narušení míru zajištěného Sovětským svazem a návratu fašismu. Ve stejném duchu se hovoří o klíčové úloze mladých lidí při odbojových aktivitách, které hrály důležitou roli v mírotvorném procesu.⁹⁴ Z hlediska komunistické propagandy bylo však mládí podstatné zejména v symbolické rovině.

Výchova a podpora mladé generace, která bude pokračovat v budování socialistických struktur, reprezentovala myšlenku nekonečnosti a zářné budoucnosti socialistických států.⁹⁵ V tomto duchu propaganda také často vyzdvihovala důležitost mládežnických sdružení, které můžeme v symbolické rovině chápat jako jistou formu dětského socialistického státu. Cílem tak bylo vzbudit dojem, že zavedený společenský řád nikdy neskončí. Tento efekt mohla mít propaganda na děti i dospělé. Ti navíc mohli být motivováni vizí, že se jejich děti jednou budou mít lépe než oni, čehož mohl navíc stát využít k ospravedlňování aktuálních hospodářsko-ekonomických neúspěchů.

Zobrazování dětí a mládeže v propagandě též symbolizovalo skutečnost, že se na budování socialismu může podílet kdokoli bez ohledu na zdánlivý věkový hendikep. Časté tak například bylo znázornění dětí, které předstírají vyšší věk, aby se mohly zapojit do společenského života a budování státu, nebo mládežnických sdružení, která pomáhají při drobných činnostech, jako jsou sběry či zemědělské práce.⁹⁶ Tato příprava na dospělost se

---

⁹⁴ KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948 – 1970. Šťastné zítřky* (Academia). Praha: Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2890-7, str. 32.

⁹⁵ LEDERER, Evald. *Rudý šátek: šťastný život dětí lidově demokratického Československa*. Obrazové publikace. Praha: Orbis, 1951.

⁹⁶ KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948 – 1970. Šťastné zítřky* (Academia). Praha: Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2890-7, str. 35.

zároveň nevyklučovala se zobrazováním šťastného a bezstarostného dětství plného her, nevinnosti a svobody.⁹⁷ O různých způsobech vnímání dítěte coby společenského aktéra později psala i Jane Humphries z University of Oxford.⁹⁸ Pravidelně se také můžeme setkat s motivem mládežnické tělovýchovy, která vyprodukuje zdravou a silnou budoucnost společnosti. Typickým příkladem jsou Spartakiády.⁹⁹ Kombinace všech výše uvedených zobrazení dítěte, které je uvědomělé, přátelské, aktivní v mládežnických sdruženích, tělesně zdatné a zároveň si užívá životního jara, lze označit za mýtus *perfektního dítěte*.¹⁰⁰ Popis vzájemné rovnosti všech socialistických dětí, která šla ruku v ruce s rovností celospolečenskou, pak mohla být narušena pouze genderovými rozdíly, kdy byli chlapečci vykreslováni jako stateční vůdci či ochránci a dívky jako podporující a nápomocné partnerky.¹⁰¹ I při zobrazování dětí v propagandě bylo možné vidat motiv společného nepřítele. Tím byla rozmazlená a zlobivá imperialistická mládež, která dělala vše opačně než zmíněné perfektní socialistické dítě.

Děti a mládež však nebyly jen nástrojem propagandy, ale také jejím publikem. Hlavním distribučním kanálem, který dětem politicky schválené narativy předkládal, byla média pro mládež (časopisy, televizní a rozhlasové pořady atd.), literatura a osobní komunikace s dospělými, nejčastěji rodiči a učiteli ve škole, na které působila běžná komunistická propaganda. Tento způsob distribuce byl běžný i během obou světových válek.¹⁰² Pro účely výzkumu je podstatná propaganda šířená mediálně. Ta musela být podána způsobem,

---

⁹⁷ WINKLER, Martina. *Imagining Socialist Childhoods: Photographs of Children in 1950s Czechoslovakia*. Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas 67, no. 1 (2019), str. 98, <http://www.jstor.org/stable/45179809>

⁹⁸ HUMPHRIES, Jane. *Childhood and Child Labour in the British Industrial Revolution*. The Economic History Review 66, no. 2 (2013), str. 399. <http://www.jstor.org/stable/42921562>.

⁹⁹ Radio Wave: Tribuna, *Spartakiády byly typem politického rituálu, drtivá většina lidí na nich ale cvičila ráda, shodují se historik a dokumentaristka*, 2020, Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/spartakiady-byly-typem-politickeho-ritualu-drtiva-vetsina-lidi-na-nich-ale-8263782>.

¹⁰⁰ WINKLER, Martina. *Imagining Socialist Childhoods: Photographs of Children in 1950s Czechoslovakia*. Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas 67, no. 1 (2019), str. 100, <http://www.jstor.org/stable/45179809>.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 105.

¹⁰² COLLINS, Ross F. *This Is Your Propaganda, Kids*. Journalism History, str. 13, DOI: 10.1080/00947679.2012.12062868

kterému budou děti rozumět a zároveň ho budou schopny vědomě či podvědomě vstřebat. Postupy se pak výrazně lišily v závislosti na věku publika. Například výstupy pro děti ze základních škol se tak obsahem, formu i dramaturgií velmi lišily od těch, které byly určeny pro střední školy. Obecně se často využívalo například pohádek či jiných fiktivních příběhů, které v ději pracovaly s režimem preferovanými motivy uvedenými v předchozí kapitole. V českém prostředí jsou často jako příklad uváděny například Sekorovy příběhy o Ferdovi mravencovi, které akcentují píli a důležitost spolupráce.¹⁰³ V rozhlase se pak některé aktuální socialistické narativy objevovaly například v nahrávkách se Spejblem a Hurvínkem.¹⁰⁴ Specifických potřeb dětského či mládežnického publika si byli propagandisté v normalizačním Československém rozhlase vědomi a s ovlivňováním mládeže skrze zvukové relace pracovali účelově.¹⁰⁵

---

¹⁰³ WINKLER, Martina. *Imagining Socialist Childhoods: Photographs of Children in 1950s Czechoslovakia*. *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas* 67, no. 1 (2019), str. 96, <http://www.jstor.org/stable/45179809>.

¹⁰⁴ KINDLOVÁ, Veronika. *Pionýrská jitřenka vysílala zajímavé pořady i ideologický balast*, vysílání 4. prosince 2020, Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/pionyrska-jitrenka-vysilala-zajimave-porady-i-ideologicky-balast-8086237>.

¹⁰⁵ JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, str. 64.

2.5 Řeč komunistické propagandy

K šíření ideologie byly v minulosti využity nejrůznější komunikační prostředky. Přestože propagandistické písně nebo plakáty hrají historicky velmi důležitou roli, pro účely práce je podstatné hlavně šíření propagandy pomocí jazyka.

Zde se lze opět opřít o definici persvazivní komunikace, která v *Encyklopedickém slovníku češtiny* uvádí i základní předpoklady přesvědčivosti daného sdělení.¹⁰⁶ Tím základním je jednoznačnost a srozumitelnost obsahu, která se přizpůsobuje potřebám publika, jak bylo již uvedeno v předchozích kapitolách. Hlavním předpokladem, který slovník zmiňuje, je ale intenzita vyjádření, která se u komunistické propagandy zřetelně projevuje v jasné vyhraněnosti a polaritě šířených obsahů. Z každého sdělení by tedy mělo být zjevné, zda se hovoří o negativním či pozitivním jevu. V praxi to může znamenat například četné užívání hodnotících slov, často superlativ (např. nejpokrokovější, nejnespravedlivější). Intenzifikace se může projevovat i výskytem vícera superlativních synonym v jedné frázi, což může v příjemci vzbudit dojem nezpochybnitelnosti výroku.¹⁰⁷ Dalším rysem je časté zastoupení významových opozit (např. vždy, nikdy), která budí dojem rozkazu či pravidla a vykreslují svět jako černobílý. Propaganda též pracuje s hyperbolickými obraty, které plní podobnou funkci jako již zmíněná superlativa,¹⁰⁸ nebo vzosnými frázemi (např. píšeme dějiny). Četné zastoupení zde mají i emočně zabarvená slova (např. agresor, zachránce atd.). Emoce, které má publikum s konkrétními výrazy spojené, se navíc mohou průběžně měnit nehledě na etymologický základ užívaných slov. Ta mohou četným užíváním v určitém diskurzivním kontextu v očích příjemců nabýt nových symbolických

---

¹⁰⁶ NEKULA, Marek, Jana PLESKALOVÁ, Jarmila BACHMANNOVÁ a Petr KARLÍK. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, str. 314. ISBN 80-7106-484-X.

¹⁰⁷ BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, str. 107-112, ISBN 80-200-0020-8.

¹⁰⁸ NEKULA, Marek, Jana PLESKALOVÁ, Jarmila BACHMANNOVÁ a Petr KARLÍK. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, str. 315. ISBN 80-7106-484-X.

významů.¹⁰⁹ Vhodným příkladem je například slovo *práce*, o jehož vnímání se detailněji píše v kapitole 2.3.

Symbolika obecně hraje v jazyku propagandy důležitou roli. V komunistických narativech se často můžeme setkat s folklórními či vlasteneckými odkazy podporujícími pocit sounáležitosti. Podobný efekt pak může mít například oslovení soudruh či soudružka, které akcentuje příslušnost k SSSR, nebo kontrastní používání první a třetí osoby množného čísla.

---

¹⁰⁹ FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání*. Druhé, rozšířené vydání. Paprsek (Triáda). Praha: Triáda, 2016. ISBN 978-80-7474-176-0, str. 87.

3. Společenský kontext

Jak již bylo uvedeno v kapitole o metodologii, jedním z výchozích bodů CDA jsou okolnosti, ve kterých analyzované sdělení vzniklo. V případě této práce se jedná zejména o politické nastavení v normalizačním Československu, které může částečně kopírovat i celkovou politickou kulturu v zemích sovětské sféry vlivu. Širší znalost těchto okolností bude užitečná hlavně pro fázi *explanace*, kterou blíže popisují v kapitole 1.2. Dále bude záhodno přiblížit situaci v tehdejší Československém rozhlasu. Zvlášť důležité budou personální hierarchie, redakční a divizní struktura, vysílací schéma a napojení na vládnoucí KSČ. Specifikace na této úrovni se bude hodit ve fázi *interpretace* a vedle veřejně dostupných knižních zdrojů zde informačně poslouží také původní materiály z knihovny Českého rozhlasu a informace z rozhovorů v přílohovém aparátu. Poslední část této kapitoly bych rád věnoval představení jednotlivých relací, ze kterých bude analýza čerpat. Zaprvé díky tomu budeme moci pozorovat, jak se vliv a podoba propagandy lišily napříč zvukovými formáty a žánry, což je jedna z výzkumných podotázek. A za druhé bude možné vyzorovat, zda se pořady odlišují v lingvistické rovině (výběrem slov, skladbou vět atd.), což může být zvlášť hodnotné ve fázi deskripce.

Je nezpochybnitelné, že charakteristika Československého rozhlasu, normalizačního Československa, i vybraných pořadů a formátů by svou obsáhlostí aspirovala na knižní zpracování o několika svazcích. Proto v následujících kapitolách nastíníme pouze nutný kontextuální základ, bez něhož by čtenář mohl v analytické části tápat. Nehledě na to, že přílišně detailní popis kontextu by také mohl do práce zbytečně zanést nové proměnné, jejichž následné vynechání by v analýze mohlo působit fádně.

3.1 Normalizace v Československu

Cílem této kapitoly je vysvětlit, proč se výzkum zaměřuje právě na roky 1968 až 1974, když Komunistická strana Československa disponovala absolutní státní mocí už ve dvaceti předchozích letech. Následující text není a nemá být zevrubnou deskripcí všech klíčových událostí či detailní politologickou analýzou tehdejšího režimního nastavení. V podkapitolách bychom rádi stručně představili základní příčiny transformace režimního nastavení KSČ a charakteristické rysy tzv. reálného socialismu.¹¹⁰ Na časovém ohraničení normalizace se odborné prameny často neshodují. Některé definice hovoří o celém období mezi srpnem 1968 a listopadem 1989, jiné za konec konsolidačních procesů označují už přijetí Poučení z krizového vývoje v roce 1970 nebo Husákovo zvolení do prezidentského úřadu o rok dříve.¹¹¹ Výzkum, jak je již zmíněno v úvodu práce, operuje s vymezením normalizačního procesu ve vztahu k Československému rozhlasu.

Úvodem je též nutné zdůraznit, že samotný termín *normalizace* je v textu vždy užíván pouze coby označení zkoumané historické epochy. Nedochozí tedy k bagatelizaci tehdejších poměrů, schvalování politických kroků či definování ideálu společenské normy. Toto na první pohled jasné odůvodnění píšeme v reakci na text Petra Fidelia, ve kterém se autor vymezuje vůči neutrálnímu vnímání tohoto pojmu ve společenském i odborném diskurzu a tvrdí, že by se pojem normalizace v případě Československa měl správně psát v uvozovkách, aby nedošlo k nechtěné deformaci lidského hodnotového systému.¹¹²

3.1.1 Proč normalizace

Už samotný význam pojmů normalizace či konsolidace vyvolává otázku, co bylo z hlediska československých i sovětských komunistů nutné normalizovat, konsolidovat.

---

¹¹⁰ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969 – 1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, ISBN 80-7285-011-3, str. 46.

¹¹¹ ČINÁTL, Kamil, MERVART, Jan a NAJBERT, Jaroslav (ed.). *Podoby československé normalizace: dějiny v diskuzi*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-84-3, str. 15.

¹¹² FIDELIUS, Petr. *Byla normalizace normální?*. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta Praha, Slovo a smysl, č. 35, 2020, str. 21.

V 60. letech se československá společnost i vládnoucí komunistická garnitura začala zevrubněji zabývat nedostatky centrálně řízené ekonomiky a s nimi spojenými hospodářskými neúspěchy.¹¹³ Tento jev byl pozorovatelný již v předchozím desetiletí, tehdy však společnost kvůli obavám z tvrdých represí a brutálních politických procesů, které částečně rozptýlilo až Chruščovovo zpochybnění Stalinova kultu osobnosti, složitě hledala odvahu k iniciaci jakékoliv debaty, jež by zpochybňovala režimní hospodářskou efektivitu. Debatu posléze (pravděpodobně nechtěně) otevřel sám režim, když někteří jeho političtí představitelé začali hovořit o zavádění reform, respektive dílčích opatření, jejichž nutnost připouštěla ekonomické problémy státu.¹¹⁴ V 60. letech, zejména v jejich druhé polovině, taktéž dochází k nádechu v kulturním a společenském životě, což oslabuje autoritářskou pozici režimu, který kvůli obavě ze společenských nepokojů nepřichází s radikálními a represivními kroky.¹¹⁵ Do veřejného života tak znovu aktivně začínají vstupovat umělecké spolky, studentské iniciativy (např. majálesy či protestní akce a pochody)¹¹⁶ či různé názorové organizace.¹¹⁷ Všechny tyto skutečnosti napomohly také k postupnému zvýšení svobody médií, která se projeví i ve vysílání Československého rozhlasu, jak blíže představí kapitoly 3.2 a 4. O konci 60. let se proto často hovoří jako o vzkříšení československé občanské společnosti.¹¹⁸ Pokračování takto nastaveného trendu by podle konceptu vnitřního zániku totalitarismu na základě hospodářské krize, o kterém píše Kohoutek se Slavičkem, mohlo znamenat úplné potlačení dominantního postavení KSČ.

---

¹¹³ KOHOUTEK Jiří a Jan SLAVÍČEK. *Pražské jaro a normalizace jako případ zániku a restaurace totalitarismu?* in PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7, str. 286.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 287.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ HERTL, David. *Rok 1967: Chceme světlo! Strahovská demonstrace vysokoškolských studentů rozehnaná bezpečností*, pořad Česká kronika, Český rozhlas Plus, 2018.

¹¹⁷ PETRÁŠ, Jiří. *Československé jaro a moskevský mráz* in. PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7, str. 7.

¹¹⁸ PETRÁŠ, Jiří. *Československé jaro a moskevský mráz* in. PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7, str. 7.

Po nutných změnách volala nejen značná část společnosti, ale i samotná KSČ, která se začala uvnitř názorově štěpit.¹¹⁹ Pro zastánce demokratizace Československa byly též motivací reformní snahy ostatních zemí sovětského bloku, které do jisté, byť stále velmi omezené míry legitimizovaly otevření veřejné debaty.¹²⁰ Tomu z hlediska zahraničních událostí napomáhal také konec tzv. Karibské krize i následná „patová situace“ v ozbrojování západních a východních mocností, která částečně rozptýlila obavy z potenciálního začátku další světové války.¹²¹ Za vrchol snah o reformu socialismu (nejen v šedesátých letech, ale za celé dvacetileté období komunistické nadvlády v Československu) jsou označovány události Pražského jara.

Vedle četných podnětů ze strany veřejnosti docházelo i k oficiální formulaci reformních návrhů také od KSČ. Ta v dubnu 1968 vydala programový dokument s názvem Akční program KSČ, který obsahoval systém řešení vážných a neodkladných problémů současného života.¹²² Dnes bychom tento dokument mohli přirovnat k programovému prohlášení vlády.¹²³ Konkrétně lze v Akčním programu najít například koncepci nového tiskového zákona, který omezí státní monopol na šíření informací. Zákon č. 84/1968 Sb. byl o necelé tři měsíce později schválen. Dále se v dokumentu hovoří o občanské iniciativě, prosazení otevřené výměny názorů a demokratizaci socialistického systému, která je však stále částečně podmíněna vůdčí úlohou strany. S variantou, že by ke společenskému konsensu nedošlo, Akční program nepočítá.¹²⁴ Hovoří se i o změnách ve

---

¹¹⁹ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Historia nova. Praha: Maxdorf, 1994. ISBN 80-85800-12-8, str. 11.

¹²⁰ FAJMON, Hynek (ed.). *Sovětská okupace Československa a její oběti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-048-9, str. 11.

¹²¹ PETRÁŠ, Jiří. *Československé jaro a moskevský mráz* in. PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7, str. 7.

¹²² Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: Svoboda, 1968, str. 16.

¹²³ SEDMIDUBSKÝ, Jan. *Akční program KSČ: Jako kulhavá kobyly, které ujel vlak dějin*, pořad Téma Plus, Český rozhlas Plus, 2023.

¹²⁴ Tamtéž.

volebním systému nebo inovaci způsobu řízení ekonomiky. Celkovým cílem programu je transformace režimu na tzv. *socialismus s lidskou tváří*. V textu vedle reformních návrhů najdeme i (pro rétoriku KSČ typické) zdouhavé nicneříkající fráze, které částečně bagatelizují stranické provinění na současné politicko-ekonomické krizi.

Základem pro sestavení dokumentu byla významná personální obměna v nejvyšších politických patrech. Prezidenta a zároveň 1. tajemníka KSČ Antonína Novotného vystřídali na obou jeho pozicích Ludvík Svoboda a Alexander Dubček. Dalšími významnými reformními politiky byli například Ota Šik nebo Josef Smrkovský. Formulace stanovisek a návrhů, se kterými přicházel Akční program, by ještě před pár lety byla nemyslitelná. A jak se velmi brzy ukáže, tak bude i pár let poté.

3.1.2 Sovětská okupace a začátek konsolidace

Oficiálně byl Akční program i se všemi navrhovanými opatřeními zrušen v roce 1970, neformálně však přestal platit už na konci léta roku 1968.¹²⁵ Srpnová invaze vojsk Varšavské smlouvy, která měla na svědomí přes sto civilních obětí,¹²⁶ znamenala rychlé potlačení reformních snah a vnitro i zahraničně-politické směřování republiky opět silně podléhalo Sovětskému svazu.¹²⁷ Značná část společnosti i politické reprezentace se zejména v prvních týdnech vůči okupaci ostře vymezovala, což podle některých historiků do jisté míry zabránilo Brežněvově vizi o sestavení kolaborantské „dělnicko-rolnické“ vlády.¹²⁸ I přes jednoznačné odmítnutí sovětské intervence, které předsednictvo ÚV KSČ deklarovalo v svolání s názvem Všem lidu Československé socialistické republiky, byl však unesenými československými politiky podepsán tzv. Moskevský protokol. Ten schvaloval okupaci a konkrétní konsolidační kroky včetně čistek a obnovení cenzury, což

---

¹²⁵ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, ISBN 80-7203-612-2, str. 758 – 764.

¹²⁶ BÁRTA, Milan, BŘEČKA, Jan a KALOUS, Jan. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-87211-73-1, str. 22.

¹²⁷ BÁRTA, Miloš. *Československo roku 1968*. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-9-7, str. 5.

¹²⁸ FAJMON, Hynek (ed.). *Sovětská okupace Československa a její oběti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-048-9, str. 12.

přibližujeme v následující kapitole.¹²⁹ Obecná společenská konsolidace, kterou chápeme jako návrat k nekompromisní a represivní politice vládnoucí komunistické strany, pak byla hlavním cílem, jehož se SSSR snažil v Československu dosáhnout.¹³⁰ Historik Jiří Pernes upozorňuje, že ačkoliv mělo vedení KSČ interpretaci a následnou implementaci Moskevského protokolu do značné míry stále ve vlastních rukou a nejvyšší straníční představitelé stále opakovali, že chtějí i za ztížených podmínek v reformách pokračovat, docházelo k častým ústupkům před moskevskými požadavky.¹³¹ Přesto ale řada dokumentů uvádí, že byly konsolidační kroky v roce 1968 a v první polovině roku 1969 prováděny nedostatečně.¹³² Po květnovém plénu ÚV KSČ se tak začalo intenzivněji hovořit o již probíhající personální obměně, obnovení vedoucí úlohy strany a podpoře vztahů se Sovětským svazem a dalšími komunistickými zeměmi, k čemuž měla sloužit i nově založená ideologická komise.¹³³

Někteří představitelé reformního křídla KSČ za silné podpory studentských či odborových hnutí však dále otevřeně vystupovali proti politice podřízené Moskevskému protokolu, a to i po potlačení říjnových a listopadových demonstrací. K masové společenské aktivizaci docházelo i po sebeupálení Jana Palacha a Jana Zajíce.¹³⁴ Veřejnost také pokračovala v četných letákových kampaních, které byly organizovány v průběhu celého roku 1969. Efektivitě však těmto snahám bránila například některá vyjádření a následně opatření nově „zvoleného“ generálního tajemníka Gustava Husáka, jehož dosazení do úřadu mělo

---

¹²⁹ Redakce webu ČT24, *Únos, nátlak a kapitulace. Během čtyř dní Kreml donutil československé politiky schválit invazi*, Česká televize, 2018, text dostupný na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/unos-natlak-a-kapitulace-behem-ctyr-dni-kreml-donutil-ceskoslovenske-politiky-schvalit-invazi-76080>

¹³⁰ WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968-1970*. Cambridge University Press, 1997, str. 178.

¹³¹ PERNES, Jiří. *Odpor československé veřejnosti proti intervenci*. in BLAŽEK, Petr, KAMIŇSKI, Łukasz a VÉVODA, Rudolf. *Polsko a Československo v roce 1968: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference* : Varšava, 4.-5. září 2003. Praha: Dokořán, 2006. ISBN 80-7363-103-2, str. 205.

¹³² ROSSOVÁ, Anna. *Svět 1969 - Ročenka*, Rudé právo, 1971, str. 60.

¹³³ Tamtéž, str. 61.

¹³⁴ HEJDÁNEK, Ladislav. *Symbol a skutečnost* in *Ve jménu života vašeho..* Druhé, rozšířené vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4250-5, str. 64.

definitivně potlačit společenský vliv postupně odvolávaných reformních politiků z vedení KSČ, mezi nimiž byli i Alexander Dubček a Josef Smrkovský.¹³⁵

Na červencové poradě hlavního štábu Lidových milicí Gustav Husák hrozil ostrým trestáním režimních odpůrců. „Stanovisko vedení je takové, že to, co se odváží aktivního odporu někde na ulici nebo něco podobného, rozbijeme nemilosrdně, ať by to stálo, co stálo,“¹³⁶ uvedl. Na jeho slova o měsíc později také skutečně došlo. Po celém Československu se u příležitosti prvního výročí sovětské okupace konaly masové protesty, o nichž se s ohledem na již zavedenou cenzuru lidé dozvídali pomocí vzkazů či již zmíněných letáků. Ty v některých případech uváděly i konkrétní, vždy nenásilné kroky, kterými mají účastníci akcí svůj nesouhlas vyjádřit.¹³⁷

Srpnové protesty však byly příslušníky armády, Státní bezpečnosti a Lidových milicí potlačeny přesně tak nemilosrdně a nekompromisně, jak Husák ve svém projevu avizoval. Proti demonstrujícím, kteří se bránili dlažebními kostkami nebo i zápalnými lahvemi, byla v některých případech nasazena vodní děla, tanky či obrněné policejní vozy a na největších protestech, které se odehrávaly v Praze a v Brně, zemřelo celkem pět lidí.¹³⁸ Mezi oběťmi i stovkami zraněných byli často studenti a iniciátoři i řadoví účastníci protestů pak byli v různém rozsahu trestáni v rámci soudních řízení. Pro jejich účely také vznikl zásadní zákon č. 99/1969 Sb., kterému se mezi lidmi dodnes přezdívá *pendrekový zákon*. Soubor tvrdých nařízení umožňoval tvrdě trestat aktéry minulých i budoucích akcí narušujících veřejný pořádek. Kdo přesně výtržníkem a narušitelem veřejného pořádku je, se posuzovalo individuálně. Bylo tak možné trestat i šířitele letáků nebo autory dokumentů, jako byl

---

¹³⁵ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1617-9, str. 310.

¹³⁶ TŮMA, Oldřich. *Srpen '69. Edice dokumentů* (Maxdorf). Praha: Maxdorf, 1996. ISBN 80-85800-54-3, str. 33.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Paměť národa, text *Když Češi bili Čechy: Potlačení protestů 21. srpna 1969*, 2020, Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/kdyz-cesi-bili-cechy-potlaceni-protestu-21-srpna-1969>

Manifest Deset bodů.¹³⁹ Příslušníci Státní bezpečnosti dostávali v dalších měsících přesné instrukce, jak mají v podobných případech jednat.¹⁴⁰

V říjnu 1969 se v Moskvě uskutečnilo setkání československé státní a stranické delegace s vedením Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Ve společném prohlášení pak československá delegace v souladu se závěry zářijového zasedání ÚV KSČ ocenila intervenci vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968, kterou označila za akt internacionální solidarity.¹⁴¹ Srpnové demonstrace jsou tak označovány za poslední masový protirežimní protest na dalších dvacet let.

3.1.3 Začátek 70. let

Přestože se 70. létům v Československu občas přezdívá *bezčasí*, nelze tvrdit, že jde z hlediska historického bádání o méněcennou dějinnou etapu.¹⁴² Ústavem pro studium totalitních režimů, ale i dalšími organizacemi, médii či laickou veřejností bývá toto období často označováno za ukázkový příklad fatálních rizik, která s sebou přináší zánik občanské společnosti a rezignace společenského ideálu. Podle Petráše se Svobodou se československá 70. léta vyznačují návratem strachu z tvrdých represí a frustrací z neutěšených politických poměrů. Režimní kontrole plně podléhala defacto všechna společenská odvětví, včetně např. kultury nebo sportu. To zapříčinilo, že se většina obyvatel stáhla do soukromí, které prostřednictvím volnočasových aktivit umožňovalo únik z každodenní tvrdé reality.¹⁴³ Režim, který na konci 60. let pochopil rizika angažované společnosti, po občanech požadoval pouze odsouzení „rozvratných“ aktivit – např. podpora Antichartě – a účast na důležitých událostech, jako byly oslavy výročí

---

¹³⁹ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Historia nova. Praha: Maxdorf, 1994. ISBN 80-85800-12-8, str. 15.

¹⁴⁰ BÁRTA, Milan, BŘEČKA, Jan a KALOUS, Jan. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-87211-73-1, str. 246.

¹⁴¹ ROSSOVÁ, Anna. *Svět 1969 - Ročenka*, Rudé právo, 1971, str. 63.

¹⁴² PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Bezčasí: Československo v letech 1972-1977*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-88292-24-1, str. 9.

¹⁴³ Tamtéž.

založení SSSR nebo prvomájové průvody. Koncept pasivní společnosti, která má klid na práci, však normalizační politice vyhovoval.¹⁴⁴ Dogmatickým základem pro dmýchání společenského existenčního strachu bylo již zmíněné Poučení z krizového vývoje, které interpretovalo klíčové události konce 60. let a jejich následné řešení. Jedním z nich byly například masivní stranické personální čistky, kterými chtěl režim předejít případnému opakování reformních snah. Přímo vyloučeno ze strany bylo přes 67 tisíc lidí, kterým tento společenský status znemožňoval téměř jakoukoliv realizaci v osobním i profesním životě, a značnou měrou ovlivnil i jejich rodinné příslušníky.¹⁴⁵ Personální čistky se zdaleka netýkaly jen členství v KSČ, jak blíže představí podkapitola 3.2.2. Na základě výše uvedeného nastavení většina publikací zabývajících se obdobím normalizace dělí tehdejší společnost na tři skupiny. Opozici (disent, underground), mlčící většinu a proaktivní prospěchářské jedince.

Jak později ukáže 4. kapitola a také samotná analýza, signifikantním znakem 70. let v Československu byla také výchova a kontrola mládeže. Kromě důvodů uvedených v kapitole 2.4 spatřujeme klíč tohoto aspektu normalizační politiky a rétoriky právě v odkazu Pražského jara. Značnou část účastníků i iniciátorů protestů tvořili mladí lidé, jejichž ideologickou kontrolou se KSČ snažila předejít opakování podobných událostí.

---

¹⁴⁴ KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, ISBN 978-80-87912-62-1, str. 60.

¹⁴⁵ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 204.

3.2 Normalizace v Československém rozhlasu

Ve středu 21. srpna 1968 měla rozhlasová stanice Praha od 8.45 vysílat pravidelnou rubriku Vítáme Vás v Československu, která byla připravována pro zahraniční návštěvníky a turisty.¹⁴⁶ Pořad se smutně příznačným názvem se stejně jako většina plánovaného programu toho dne neodvysílal kvůli invazi vojsk Varšavské smlouvy, která v Československém rozhlasu změnila nejen vysílání tohoto letního dne, ale také celou institucionální politiku na více než dvacet dalších let. Rozhlasová historička a bývalá vedoucí archivu ČRo Eva Ješutová popisuje normalizaci jako období, ve kterém vedení KSČ znovu získávalo kontrolu nad společností a veřejné instituce přeměňovalo v nástroje své politiky. Jednou z institucí byl i Československý rozhlas. Ten se z nadějného demokratizačního směru, který vrcholil v období Pražského jara, opět stal komunistickou agitační pomůckou.¹⁴⁷

3.2.1 Rok 1968

Druhá polovina 60. let znamenala pro rozhlas možnost nečekaného a dlouho nemožného nádechu. Navzdory skutečnosti, že instituce stále podléhala oficiálnímu statutu, ve kterém se Československý rozhlas zavazuje k plnění pokynů vládnoucí komunistické strany,¹⁴⁸ se v programových koncepcích začala čteně objevovat publicistika a ve vysílání mohli lidé slyšet hlasy, které byly dlouhé roky tabuizovány. Pro otevřenou debatu byly například známé pořady Klub angažovaného myšlení nebo Rozhlasová universita. V rámci pořadu Anketa mohli posluchači vyjádřit svůj názor na společenské dění v republice, jelikož v té době byl již schválen zmíněný zákon č. 84/1968 Sb.¹⁴⁹ Na začínající restrukturalizaci rozhlasu měl také výrazný podíl celozávodní výbor KSČ, jehož činností byl například 25. července 1968 odvolán ředitel rozhlasu Miloš Marko, kterého ve funkci nahradil Zdeněk Hejzlar. Cestu k demokratizaci vysílání však přerušila srpnová invaze, během které rozhlas

---

¹⁴⁶ Rozhlasový týdeník, vydavatel: Československý rozhlas, 1968, číslo 34, str. 8.

¹⁴⁷ JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. Normalizace v Československém rozhlasu. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, str. 3.

¹⁴⁸ Věstník Čs. Rozhlasu, roč. I, 15.3. 1964 (dokument archivu ČRo).

¹⁴⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 187.

vysílal z náhradních pracovišť poté, co zadním vchodem budovy na Vinohradské ulici vnikli do rádia sovětsí vojáci a přerušili vysílání Igora Kratochvíla.¹⁵⁰ Pracovníci, kteří se bezprostředně po zahájení okupace snažili v improvizovaných podmínkách informovat posluchače o klíčových událostech, získali za svou práci Cenu míru. Ta jim však byla o dva roky později odebrána. Tento krok do značné míry předznamenal rozsáhlé personální čistky, ke kterým se schylovalo už od zlomového srpnového týdne. Tehdy mimo jiné vznikl moskevský protokol, ve kterém vedení SSSR nabádá KSČ ke kontrole médií a personální změně v jejich vedení.¹⁵¹ To o pár týdnů později potvrdil vznik nového úřadu pro tisk a informace (později Českého úřadu pro tisk a informace), důležité vládní usnesení č. 292 o kontrole prostředků hromadných informací a ustanovení vládního zmocněnce pro rozhlas, kterým se stal Odon Závodský.¹⁵² K plnění nového tiskového zákona se rozhlas zavázal záříjovou směrnicí vydanou Rostislavem Běhalem.¹⁵³ A přestože byly tyto zásahy pro řadu tehdejších rozhlasových pracovníků profesně likvidační, jiní viděli v odklonu od obrodného procesu 60. let potenciál svého kariérního růstu. „Neprojevilo se jich zprvu mnoho, ale v průběhu doby jich přibývalo a zejména ti, kteří v tomto vývoji cítili osobní zadostiučinění a prostor pro sebeuplatnění, se postupně stali horlivými zastánci a spolutvůrci normalizačního procesu,“ píše Zdeněk Bouček a Jiří Hubička.¹⁵⁴

3.2.2 Cenzura, čistky a programové změny

K 1. lednu 1969 byl v rámci federální vlády ustanoven mediální dozorčí orgán pod jménem Výbor pro tisk a informace. V praxi se ale dnešním regulátorům ani zdaleka nepodobal, jelikož zástupcům médií, rozhlas nevyjímaje, přímo diktoval, o čem a jakým způsobem se

---

¹⁵⁰ JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, str. 6 – 17.

¹⁵¹ KURAL, Václav. *Československo roku 1968*. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-9-7, str. 202.

¹⁵² JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 600.

¹⁵³ Směrnice k uplatnění tiskového zákona a dodržování pokynů Úřadu pro tisk a informace, 10. září 1968, Dostupné z: Archiv ČRo.

¹⁵⁴ BOUČEK, Zdeněk a Jiří HUBIČKA. *Období normalizace* in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 345.

má a nemá mluvit či psát. Konkrétně tak byla nepřipustná například jakákoliv kritika socialistických principů, Sovětského svazu, vládnoucí politické reprezentace v Československu i ostatních socialistických státech či okupace, které se z logických důvodů ani nesmělo okupace říkat. Popisovány ale třeba nesměly být ani majetkové škody, které zavinil srpnový vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa.¹⁵⁵ Striktně předepsaná pravidla nového mediálního systému pak vytvořila u některých autorů autocenzurní tvůrčí přístup.¹⁵⁶ Slovo *některých* je v tomto případě velmi důležité. Řada rozhlasových a televizních pracovníků, zejména publicistů, v reakci na sebeupálení Jana Palacha vystoupila ve vysílání s protestní promluvou k národu a s vidinou svého brzkého konce ve veřejném prostoru se s diváky a posluchači rozloučila. Nic to ovšem nezměnilo na zavedení nového způsobu schvalování vysílaných příspěvků, za jejichž nezávadnost vždy zodpovídal šéfredaktor, případně jeho přímý zástupce. Tím si režim zároveň pojistil, že vedoucí pracovníci nebudou mít časové kapacity pro kreativní činnost, jež by mohla rozhlasový program posouvat vpřed.¹⁵⁷ V rozhlase tak byly běžné tzv. poslechovky, o nichž blíže mluví Bronislava Janečková v rozhovoru, který je dostupný v příloze.

Klíčové kroky, kterými si režim podmaňoval rozhlasové vysílání, se staly v měsících po tzv. hokejových událostech, kdy se také prvním tajemníkem ÚV KSČ stal Gustav Husák. Z hlediska programových změn v Československém rozhlase byl podstatný například dokument ze 17. června 1969, který vznikl po květnovém zasedání ÚV KSČ. Strana v něm uvádí konkrétní představy rozhlasové podpory komunistické politiky a vládnoucí strany. „Je třeba vést politický zápas proti nesprávným názorům a tendencím s leninskou zásadovostí, ale současně s velkou citlivostí vůči lidem. Každá netrpělivost a uzavřenost by politickou práci strany jen ztěžovala,“ uvádí se v dokumentu.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, str. 6-17.

¹⁵⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 195-208.

¹⁵⁷ JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, str. 27.

¹⁵⁸ Návrh hlavních programových záměrů k realizační směrnici květnového pléna ÚV KSČ v hlavní redakci politického vysílání Čs.rozhlasu, Praha 10, Dostupné z: archiv ČRo.

Redaktoři a tvůrci, kteří se propuštění do té doby vyhnuli a zároveň jakkoliv vybočovali z režimem nastolené agendy, byli podle závažnosti svého přečinu trestáni. Takovým přečinem mohlo být například vzbuzení nevhodných asociací ve čtenáři či posluchači, skrytá propagace čehokoliv spojeného s kapitalistickými zeměmi nebo jen opomenutí kritiky Západu v souvislosti s problematickým jevem. V rozhlase se personální změny logicky týkaly i nejvyššího vedení. Ústředním ředitelem se v roce 1969 stal Bohuslav Chňoupek, kterého o rok později vystřídal Ján Riško. Ten v čele ČsRo zůstal až do roku 1989 a za jeho působení se vysílání ustálilo na pěti programových okruzích.¹⁵⁹ V roce 1973 Riško také dohlížel na vydání souhrnné publikace *50 let Československého rozhlasu, 25 let socialistického rozhlasu*, která názorně reprezentuje tehdejší selektivní přístup k informacím. V knize jsou totiž vynechány všechny režimu nepohodlné události, které nahrazuje například úvodní slovo o Leninově podílu na celosvětovém rozmachu rozhlasu.¹⁶⁰

Ideologicky založená personální odměna, která se odehrávala zejména v letech 1970 – 1971, znamenala během 70. let propuštění či zákaz činnosti pro více než 800 rozhlasových zaměstnanců. Pro režim a efektivitu jeho cenzury byly masivní čistky podobně důležité jako přijetí zákonných úprav či existence cenzurních orgánů. Pro práci v českých a slovenských médiích během normalizace, tedy i v Československém rozhlase, tak byla spíše než profesní odbornost důležitá oddanost režimu.¹⁶¹ A přestože masivní propouštění cílilo převážně na zpravodajství a publicistiku pro dospělé, byli mezi vyhozenými i tvůrci z Hlavní redakce pro děti a mládež, o níž se detailněji rozepíšeme v kapitole 4. Za svou činnost byli z rozhlasu nuceni odejít například Vladimír Prikazský, Slavomil Vondráček, Eva Kopecká, Oldřich Unger nebo Josef Podaný. Politické pronásledování je často omezovalo i v budoucích zaměstnáních. Všichni rozhlasoví zaměstnanci, kteří otevřeně

---

¹⁵⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8, str. 209.

¹⁶⁰ RIŠKO, Ján. *50 let Československého rozhlasu, 25 let socialistického rozhlasu*, Československý rozhlas, Praha, 1973.

¹⁶¹ HRADECKÁ, Vladimíra. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ in Slovníková příručka k československým dějinám 1948 – 1989*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 2006, str. 548.

podporovali demokratizaci veřejného prostoru, se do systému, v němž je rozhlas nástrojem státní moci, nehodili nejen kvůli svým aktivitám v roce 1968, ale také kvůli celé své dosavadní práci. Té věnujeme část následující kapitoly, kde též stručně představíme další relace, kterým se bude výzkum věnovat. Znalost schématu jednotlivých programů a kontextu, ve kterém analyzované nahrávky vznikaly, je jednou z podmínek pro zvolenou metodu CDA, jak je definována v kapitole 1.2. Osudy pracovníků, kteří během čistek museli rozhlas opustit, popíšeme ve většině případů velmi stručně, jelikož nemají přímou spojitost s analyzovanými nahrávkami, a tedy ani s hlavním předmětem výzkumu. Výjimkou bude příběh Vladimíra Príkazského, který v jednom z rozhovorů v příloze představí Bronislava Janečková. Príkazského práci, činy a hodnotový systém nestavíme nad ostatní zmíněné redaktory. Důvodem k detailnějšímu zkoumání jeho tvorby je jedinečná dostupnost informačních zdrojů.

4. Rozhlasová tvorba pro děti v 60. a 70. letech

Programy určené mladým posluchačům vznikaly pod hlavičkou HRDM, tedy Hlavní redakce pro děti a mládež (dříve dorost), jejímž cílem bylo koncepčně navázat na práci Školského rozhlasu, který byl velmi populární zejména v první polovině 30. let, a činnost programové skupiny pro mládež vedené literárním vědcem a redaktorem Vladimírem Kovaříkem. Mládežnické pořady mohly být vytvářeny pouze v HRDM, ostatní redakce do této činnosti nesměly zasahovat. „To řízení bylo v té době centrální, takže regiony řídily výrobu pořadů se souhlasem Prahy. Od roku 1952 byl systém hlavních redakcí, kde se vyrábělo vše pro tu danou kategorii,“ říká Eva Ješutová.¹⁶² Podobnost se Školským rozhlasem můžeme pozorovat hlavně u pořadů, které byly speciálně vytvářeny pro společný poslech ve třídách coby moderní nástroj výuky.¹⁶³ V srpnu 1946 dokonce ministerstvo školství vydalo výnos o dobrovolném včlenění školského rozhlasu do vyučovacích osnov. Už v té době byla ale součástí vzdělávacích relací i politická témata. Rok po konci druhé světové války byla téměř čtvrtina pořadů pro děti politicky orientovaná.¹⁶⁴

V dnešní rozhlasové organizační struktuře by se Hlavní redakci pro děti a mládež zřejmě říkalo jinak než redakce. HRDM fungovala spíše jako celá programová divize, která má pod sebou vícero dílčích redakcí.¹⁶⁵ Pod vedení Ferdinanda Smrčky, který v čele HRDM stál od konce padesátých let až do zlomového roku 1970, tak například spadaly literární redakce pro děti a mládež, redakce vědy a techniky pro mládež, redakce Pionýrské jitřenky, redakce pro mládež nebo režisérské oddělení vedené pedagogem a sborníkem Miloslavem Dismanem, jemuž Hlavní redakce pro děti a mládež taktéž zaštiťovala jeho

---

¹⁶² Rozhovor s Evou Ješutovou je dostupný v příloze.

¹⁶³ CVEKL, Vladislav. *Výchova a vzdělávání rozhlasem*, Československý rozhlas, Praha, 1980, str. 40.

¹⁶⁴ VANČATA, Oldřich a Miloslav DISMAN. *Rozhlas jako pomocník školy: (příspěvek k metodice využití pořadů pro školy a mládež)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, str. 12–13.

¹⁶⁵ RYKL, Milan. *Renesance rozhlasu 1959-1968*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 312.

dětský soubor (DRDS) založený v roce 1935, který při Českém rozhlasu funguje dodnes.¹⁶⁶ Většina redaktorů, kteří v HRDM působili, byli původním povoláním učitelé.¹⁶⁷

Ze specializací jednotlivých redakcí lze vyčíst, že se činnost HRDM upínala primárně na umělecké a publicisticko-vzdělávací relace. V analytické části diplomové práce jsme se rozhodli zaměřit na dramatickou tvorbu a publicistiku, byť jsme si vědomi důležitosti vlivu, který na děti mohla mít hudební dramaturgie nebo pravidelná přípravná cvičení na Spartakiádu, jež byla součástí vysílání pro školy. Metoda kritické diskurzivní analýzy by však v případě hudebně-tělovýchovných relací nemusela vést k relevantním výsledkům.

HRDM v ČsRo fungovala již od 50. let, po federalizaci v roce 1969 zůstala výše popsaná redakční struktura i její zástupci při české části rozhlasu, na Slovensku působila Hlavní redakce pro mládež a vzdělávání. Obě oddělení vzájemně spolupracovala a komunikovala. V rámci rozsáhlých personálních obměn na začátku 70. let, o kterých se píše v podkapitole 3.2.2, došlo i ke změně vedení HRDM. Ferdinand Smrčka odešel do důchodu, což lze z dnešní perspektivy vnímat jako ryze formální důvod, a v čele redakce ho nahradil Svatopluk Dolejš. Ten byl jedním z nejvýraznějších zastánců normalizační politiky v rozhlasu a byl také jedním ze tří iniciátorů akčního výboru, ve kterém na základě osobních antipatií sestavovali seznam nežádoucích kolegů.¹⁶⁸ „Dolejš byl ale schopný cpát propagandu v podstatě do všeho. Chtěl mít z mládežnických pořadů systém stranického vzdělávání. Byl tvrdý a nekompromisní normalizátor, báli jsme se ho,“ vzpomíná na šéfredaktorovo vedení Bronislava Janečková.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ BĚHAL, Rostislav. *Rozhlas po nástupu totality 1949-1958*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 246.

¹⁶⁷ VANČATA, Oldřich a Miloslav DISMAN. *Rozhlas jako pomocník školy: (příspěvek k metodice využití pořadů pro školy a mládež)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, str. 17.

¹⁶⁸ BOUČEK, Zdeněk a Jiří HUBIČKA. *Období normalizace* in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 354 a 386–388.

¹⁶⁹ Rozhovor s Bronislavou Janečkovou je dostupný v příloze.

Propaganda se v dětských pořadech prosazovala i díky úzkému propojení s Hlavní redakcí politického vysílání.¹⁷⁰ Motivace samotných redaktorů k vytváření ideologického obsahu pak mohla mít podle Evy Ješutové různé základy. „Někteří redaktoři nesplňovali požadavky na vzdělání, tudíž se museli zavděčit jinak. A kromě toho ta jejich angažovanost nebyla zadarmo. Dostávaly se totiž tzv. angažované honoráře a mnozí z těch autorů si vyangažovali víc, než činil jejich základní plat,“ říká.¹⁷¹ Každý odklon od ideologického směřování HRDM Dolejš trestal a děti vnímal jako „armádu mladých lidí“.¹⁷² Ani v tom ale nebyl sám.

V souladu s obecným přístupem komunistické politiky k mladé generaci patřilo vysílání pro děti a hlavně jeho potenciální vliv na mladou generaci k prioritám rozhlasových normalizátorů. Přípravovány byly pořady pro děti předškolního věku až po vysokoškoláky a jejich hlavním úkolem měla být výchova k socialistickému vlastenectví a marxistickému světonázoru. Systematičnost práce s ideologií v dětských a mládežnických relacích dokládají také speciální vydání časopisu *Rozhlasová práce*, která se vícekrát věnovala přímo aktuálním otázkám rozhlasové propagandy. Od začátku 70. let si byl režim například vědom toho, že se jednotlivým sociálním skupinám musí propagandistické narativy přizpůsobovat na míru – explicitně se v textu mluví i o mladých posluchačích.¹⁷³

K výraznějšímu uvolnění politicky sešněrovaného dětského vysílání pak docházelo zejména v 80. letech, kdy v čele HRDM vystřídal Svatopluka Dolejš dlouholetý rozhlasový redaktor Bohumil Kolář, který se autorsky podílel například na pořadu *Meteor* a později stál na začátku legendárního *Domina* či *Rádia na polštář*. V rámci výzkumu se ale této éře již věnovat nebudeme.¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ Materiál pro schůzi vedení Českého rozhlasu - Koncepce vysílání pro mládež, 26. října 1971, Dostupné z: archiv ČRo.

¹⁷¹ Rozhovor s Evou Ješutovou je dostupný v příloze.

¹⁷² Protokol programové konference v Brně 1980, Československý rozhlas, Praha, str. 172.

¹⁷³ *Rozhlasová práce* 3/1978, Československý rozhlas, Praha, Dostupné z: archiv ČRo, str. 24.

¹⁷⁴ BOUČEK, Zdeněk a Jiří HUBIČKA. *Období normalizace* in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 388.

4.1 Publicistické pořady

Přestože se samostatné redakce mládežnické a dětské publicistiky založily až v 80. letech, připravovala Hlavní redakce pro děti a mládež řadu publicistických programů.¹⁷⁵ Ty podle Milana Rykla vznikaly zejména v redakci Pionýrské jitřenky a redakci pro mládež.¹⁷⁶ Při dnešním výkladu pojmu publicistika bychom tuto dvojici mohli rozšířit ještě o redakci vědy a techniky pro mládež.

4.1.1 Pionýrská jitřenka

Stěžejním publicistickým pořadem byla Pionýrská jitřenka, která disponovala, jak již bylo uvedeno, i svou vlastní redakcí. První vysílání se pod vedením dr. Josefa Malého uskutečnilo 4. září 1952, tehdy ještě pod názvem Rozhlasové noviny našich dětí.¹⁷⁷ Pravidelné vysílací časy později Jitřenka získala v nedělním dopoledni na stanici Praha. V publikaci *Rozhlas jako pomocník školy* se sice coby primární úkol jitřenkovské redakce uvádí pomoc pionýrským kolektivům, která má podpořit mimoškolní vzdělávání, zvědavost a aktivity dětí formou poslechu i aktivní participace,¹⁷⁸ po revoluci ale již zmíněný Vladimír Příkazský prozradil, že se ještě před jeho příchodem do redakce v roce 1959 všichni kolegové shodli na přípravě pořadů pro všechny děti a mladistvé nehledě na pionýrskou příslušnost.¹⁷⁹ To se často projevovalo v pořadech, na kterých se děti aktivně podílely, jelikož deideologizaci obsahu mohla redakce vysvětlit bezprostředností dětského projevu, na němž byly některé relace založené.¹⁸⁰ O Pionýrské jitřence se kvůli tomuto

---

¹⁷⁵ JEŠUTOVÁ, Eva. *99 osobností rozhlasového zpravodajství a publicistiky*. V Praze: Radioservis, 2018. ISBN 978-80-88286-01-1, str. 58.

¹⁷⁶ RYKL, Milan. *Renesance rozhlasu 1959-1968*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 312.

¹⁷⁷ Večerník Praha, text *Jitřenka do druhé desítky*, 6. září 1962, Dostupné z: Archiv ČRo.

¹⁷⁸ VANČATA, Oldřich a Miloslav DISMAN. *Rozhlas jako pomocník školy: (příspěvek k metodice využití pořadů pro školy a mládež)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964, str. 28.

¹⁷⁹ VOLNÝ, Sláva, ed. „*J sme s vámi, buďte s námi!*“: *vzpomínky redaktorů Československého rozhlasu nejen na srpnové události roku 1968*. Praha: Prostor, 2013. ISBN 978-80-7260-284-1, str. 148–149.

¹⁸⁰ PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: (1923 – 1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993, str. 100.

jejímu období proto často mluví jako o průkopníkovi tzv. „reportáže pravdy“.¹⁸¹ Děti mohly do redakce také posílat dopisy se svými zážitky nebo tipy na natáčení. Z řad posluchačů se v některých případech vytvořily i skupiny stálých dětských spolupracovníků.¹⁸² Někteří z nich byli v roce 1978 vysláni do Sovětského svazu.

Tematicky byla Jitřenka velmi rozkročená. Tvůrci byli toho názoru, že pro dětské publikum je důležitější výsledné provedení než volba tématu.¹⁸³ I proto také tvorba Pionýrské jitřenky nabízela velké množství pořadů, které v sobě kombinovaly živé i předtáčené formáty. Hranice mezi sekcemi HRDM se navíc postupně rozostřovaly a umělecké i publicistické relace vytvářely různě složené týmy.¹⁸⁴

Vedle Vladimíra Příkazského v redakci před normalizací působila řada dalších uznávaných redaktorů. Mimo jiné Eva Kopecká, která působila v redakci Pionýrské jitřenky od úplného začátku a v roce 1962 získala vyznamenání za pracovní úspěchy.¹⁸⁵ Populární byly i programy připravované Pavlem Tumlířem, Vladimírem Branislavem, Hanou Vrbickou, Janou Kudrnovou nebo Karlem Mastným. Konkrétně to byly například pořady Týden jsme se neviděli, studio Vysílejte s námi!, „komponovaný pestrák“ Večer po neděli připravovaný Jaroslavem Pacovským, nebo improvizací formát Dům bez čísla, který od roku 1963 společně připravovali Příkazský s Tumlířem.¹⁸⁶ Současný rozhlasový reportér a odborník na archivní záznamy Tomáš Černý pořad popisuje jako rozhlasovou reality show, jelikož děti, které v pořadu vystupovaly, musely bez scénáře rozehrát příběh na předem stanovené

---

¹⁸¹ BĚHAL, Rostislav. *Rozhlas po nástupu totality 1949-1958*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 271.

¹⁸² Mladá fronta, text *Jak se dělá Pionýrská jitřenka*, 13. října 1962.

¹⁸³ RYKL, Milan. *Renesance rozhlasu 1959-1968*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 313.

¹⁸⁴ Tamtéž, str. 316.

¹⁸⁵ Literární noviny, text *Pionýrská jitřenka*, 8. září 1962.

¹⁸⁶ Svobodné slovo, text *Děti hrají samy sebe*, 5. října 1963, Dostupné z: archiv ČRo.

téma. Později se pořad z politických důvodů spojených s filmovou adaptací zrušil.¹⁸⁷

Většina redakce, která stála za pozvolnou demokratizací obsahu v 60. letech, musela během normalizačních personálních čistek rozhlas opustit. Počátkem 70. let se tak v jitřenkovských relacích opět začaly častěji vyskytovat narativy, které redaktorka Veronika Kindlová v pořadu Archiv Plus trefně popisuje jako ideologický balast.¹⁸⁸ Tuto její tezi ověří analytická část výzkumu.

4.1.2 Mikrofórum

Mezi klíčové publicistické relace patřil také pořad *Mikrofórum*, který se poprvé vysílal 12. července 1965. Přestože si Mikrofórum v budoucnu zakládalo na živém vysílání v podobě dnešního rozhlasového „proudu“, byl první díl připravený Milanem Ryklem a režírovaný Karlem Weinlichem předtočen.¹⁸⁹ Původně bylo Mikrofóru vyhrazeno 80 minut týdně, později bylo vysíláno formou zpravodajského deníku.¹⁹⁰ Tvorbou byla nejprve pověřena mládežnická redakce, které vypomáhal Josef Podaný z literární redakce. S Mikrofórem spolupracovala i řada jitřenkovských redaktorů.

Před začátkem normalizační programové restrukturalizace patřilo Mikrofórum k pořadům, které nejvíc vybočovaly ze státem stanovených mantinelů. Západní písně, které posluchači znali například z rádia Luxemburg, měly mladé lidi odradit od poslouchání zahraničních rozhlasů. Někteří redaktoři proto Mikrofóru zákulisně přezdívali *Hlas nesvobodné*

---

¹⁸⁷ Rozhovor Tomáše Černého s Vladimírem Příkazským, prosince 2011, Dostupné z: osobní archiv Tomáše Černého.

¹⁸⁸ KINDLOVÁ, Veronika. *Pionýrská jitřenka vysílala zajímavé pořady i ideologický balast*, vysílání 4. prosince 2020, Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/pionyrska-jitrenka-vysilala-zajimave-porady-i-ideologicky-balast-8086237>

¹⁸⁹ HRAŠE, Jiří. *Bílá místa rozhlasové historie: (příspěvky a svědectví k 60. letům v Československém rozhlase) : sborník ze semináře SRT a katedry žurnalistiky IKSŽ UK, konaného 15.4.1999 v Karolinu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999, str. 50.

¹⁹⁰ *Dokument 975.381*, 1968, Dostupné z: archiv ČRo.

Evropy.¹⁹¹ Pořad v sobě kombinoval neotřelou zábavu a řešení závažných témat, která byla důležitá pro mladou generaci. Častou formou byly rozhovory se známými osobnostmi kulturního, sportovního či vědeckého života, které sdělovaly své zkušenosti a životní postoje. Ty velmi často přímo odporovaly socialistické rétorice dominující v jiných pořadech. Začátkem roku 1968 například spisovatel Jan Procházka v živém vysílání označil Tomáše Garrigua Masaryka za politika s čistým štítem.¹⁹² V lednu 1969 pak Mikroforum jako jedna z mála rozhlasových relací zevrubně informovala o činu Jana Palacha.

V první polovině roku 1968 se dramaturgie Mikrofora často soustředila na události Pražského jara.¹⁹³ O pár měsíců později bylo vysílání úplně pozastaveno a v roce 1969 obnoveno. Ve všední dny mělo Mikroforum k dispozici 90 minut dlouhý blok od 15.00, o víkendech trvalo jednu hodinu. Po obnovení v redakci Mikrofora ještě stále zůstávala Eva Kopecká a další redaktori, kteří se stále snažili udržovat liberální charakter pořadu.¹⁹⁴ Během necelého roku, který předcházel rozsáhlým personálním čistkám, ale na rétoriku relace přicházela řada stížností. V. Horský dokonce v Rudém právu připodobnil redaktorku Alenu Měřínskou k buržoaznímu deviantovi, který svádí pionýry k předčasnému sexu a konzumaci marihuany.¹⁹⁵ V průběhu normalizace se výstupy Mikrofora měly začít stáčet k propagaci stranické politiky. Jedním z důvodů bylo i zařazení pořadu do programové správy Ústředního vysílání politického zpravodajství. Z politických důvodů musely také Mikroforum a posléze i rozhlas opustit některé klíčové tvůrčí osobnosti v čele s Josefem Podaným, který byl vyhozen v roce 1972, a Markétou Vítkovou Černou, která ještě chvíli

---

¹⁹¹ HRAŠE, Jiří. *Bílá místa rozhlasové historie: (příspěvky a svědectví k 60. letům v Československém rozhlase) : sborník ze semináře SRT a katedry žurnalistiky IKSŽ UK*, konaného 15.4.1999 v Karolinu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999, str. 20.

¹⁹² VONDRÁŠEK, Slavomil. *Zapadlé poznámky*, 1990.

¹⁹³ RYKL, Milan. *Renesance rozhlasu 1959-1968*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 315.

¹⁹⁴ ANDĚL, Libor. článek *Mikroforum opět na vlnách rozhlasu*, *Práce*, 29. ledna 1969, Dostupné z: archiv ČRo.

¹⁹⁵ HORSKÝ, V. článek *Mikroforácké pralinky*, *Rudé právo*, 11. července 1970, Dostupné z: archiv ČRo.

po návratu z mateřské dovolené působila jako redaktorka okruhu Hvězda a v roce 1976 rozhlas opustila definitivně.¹⁹⁶

Podle Evy Ješutové bylo Mikroforum v 70. letech nejpopulárnějším publicistickým rozhlasovým pořadem pro mládež, který (podobně jako „Nedělní pohádka“) běžně poslouchali i dospělí. Hlavním důvodem byla podle Evy Ješutové progresivní a propracovaná dramaturgie.¹⁹⁷

4.1.3 Meteor

Fenoménem mládežnické publicistiky byl také dlouhá léta vědecko-technický magazín *Meteor*, který zahájil vysílání v roce 1962 pod hlavičkou redakce vědy a techniky pro mládež. Navazoval na dlouholetou činnost vzdělávací redakce a školského rozhlasu pod vedením Václava Čtvrťka. Mezi předchůdce Meteoru můžeme řadit například týdeník Stop magazín, dvě série pořadu Cestujeme na vlně 470 m nebo edukační program Paprsek, který se však na rozdíl od Meteoru orientoval čistě na socialistickou vědu a výzkum.¹⁹⁸ Poslední zmíněný pořad měl být původně též součástí analýzy, zvukové záznamy z analyzovaného období však nejsou dochovány.

Stejně jako Pionýrská jitřenka měl i Meteor hned několik programových řad. Znamé jsou například Hlas pro tento den nebo parodická hitparáda ptačího zpěvu Šest na bidýlku, kterou připravoval Zdeněk Svěrák s Miloněm Čepelkou.¹⁹⁹ Pravidelnou součástí vysílání byla také tzv. Pošta Meteoru, kde moderátoři pouštěli amatérské reportáže od posluchačů nebo odpovídali na jejich dopisy, či série Zajímavost za minutu, do které se aktivně zapojovali také dětští posluchači. Přestože je Meteor pořadem převážně publicistickým,

---

¹⁹⁶ BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1993, str. 197 a 274.

¹⁹⁷ Rozhovor s Evou Ješutovou je dostupný v příloze.

¹⁹⁸ BĚHAL, Rostislav. *Rozhlas po nástupu totality 1949-1958*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 271.

¹⁹⁹ Online rubrika Tenkrát v rozhlase, článek *Šest na bidýlku*, Dostupné z: pribehrozhlasu.cz

často se využívalo i umělečtějších formátů rozhlasových pásem, která nejčastěji zachycovala život slavných, zejména sovětských osobností z oblasti vědy a techniky. Značný ohlas měly u posluchačů také soutěže, jako byla například Prázdninová stezka meteoru nebo Natura semper viva.

Velkou zásluhu na popularitě pořadu má jeho první redaktor Oldřich Unger, který okolo Meteoru sestavil ustálený tým spolupracujících vědců. Mezi nimi byli například fyzopatolog Ctibor Blatný nebo astrofyzik Jiří Grygar, se kterým v budoucnu spolupracoval i redaktor Bohumil Kolář. Koncepti pořadu také výrazně ovlivnily osobnosti Františka Gela a Karla Pecha, kteří se podíleli i na předchozích vědecko-technických pořadech připravovaných v HRDM.²⁰⁰

Přestože byl Meteor určen primárně starším dětem, našel si mnoho příznivců i mezi dospívajícími nebo dospělými. Označoval se za typický rodinný pořad.²⁰¹ Signifikantní je pro Meteor také rozsáhlý archiv přírodních zvuků, díky kterému došlo k řadě mezinárodních spoluprací (např. s BBC).²⁰²

Od 70. let, kdy Meteor vysílal každé sobotní ráno mezi osmou a devátou hodinou, se zaměření pořadu často využívalo k propagaci vědecko-technické revoluce socialistické společnosti.²⁰³ Stejně jako Mikrofórum je i Meteor dodnes součástí programu Českého rozhlasu Dvojka.

---

²⁰⁰ HRAŠE, Jiří. *Bílá místa rozhlasové historie: (příspěvky a svědectví k 60. letům v Československém rozhlase) : sborník ze semináře SRT a katedry žurnalistiky IKSŽ UK*, konaného 15. 4. 1999 v Karolinu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999, str. 48.

²⁰¹ RYKL, Milan. *Renesance rozhlasu 1959-1968*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 316–317.

²⁰² HRAŠE, Jiří. *Bílá místa rozhlasové historie: (příspěvky a svědectví k 60. letům v Československém rozhlase) : sborník ze semináře SRT a katedry žurnalistiky IKSŽ UK*, konaného 15. 4. 1999 v Karolinu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999, str. 49.

²⁰³ Československý rozhlas, článek *Hlavní redakce pro děti a mládež*, únor 1983, Dostupné z: archiv ČRo.

4.1.4 Další publicistické pořady

Populárním publicistickým cyklem byl také Mikrofon mladých, který se vysílal na okruhu Praha v podvečer. Den vysílání se ale průběžně měnil.²⁰⁴ Jeden z tehdejších tvůrců a později uznávaný spisovatel Ludvík Vaculík popsal tento pořad jako relaci pro dospěléjší lidi, kde se mluvilo o závažných životních otázkách.²⁰⁵ To se mimo jiné potvrdilo i v roce 1967, kdy Mikrofon mladých natočil besedu s účastníky studentských protestních akcí.²⁰⁶ V šedesátých letech si také pořad několikrát dobíral Československý svaz mládeže. Vaculík, který HRDM opustil ještě před začátkem normalizace, se snažil charakter relace založit na citlivých otázkách, díky kterým můžou mladí lidé vybočit z mechanického způsobu života v socialismu.²⁰⁷ Podobně (s větším důrazem na zábavu) to dělal v pořadu Včera mi bylo patnáct, který byl určený i pro mladší posluchače. Těm patřil i program s názvem Malý týden, který měl sloužit jako relace společného poslechu pro malé pionýry, kteří ještě nerozuměli tématům zpracovávaným Pionýrskou jitřenkou.

Pro starší mládež dále sloužila například rubrika Listárna v rámci Mikrofóra, která se zabývala otázkami lidských vztahů, a v roce 1974 se program rozrostl o pondělní čtyřhodinový blok Vysílá studio mladých, který měl sloužit jako konkurence pro režim nepříjemnému Mikrofóru. S ohledem na denní režim mládeže je pozoruhodné, že se pořad vysílal mezi 19:00 a 23:00.²⁰⁸ Koncem 60. let se do programu dostal také čtrnáctideník a později týdeník Sondy, který vznikl v reakci na tzv. *strahovské události*. Pořad, pod kterým byl opět podepsán Vladimír Příkazský, se věnoval tématům ze života vysokoškolských studentů. Výstupy někdy přebírala i zahraniční média, což by v dnešní době sice

---

²⁰⁴ Rozhlasový týdeník, vydavatel: Československý rozhlas, č. 30, leden 1968, str. 7.

²⁰⁵ FALTÝNEK, Vilém. *Rozhlasové nebe - Ludvík Vaculík*, Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 34, 2015, str. 85.

²⁰⁶ RYKL, Milan. *Renesance rozhlasu 1959-1968*, in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 316.

²⁰⁷ BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1993, str. 267.

²⁰⁸ BOUČEK, Zdeněk a Jiří HUBIČKA. *Období normalizace* in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 386.

znamenal velický úspěch, tehdy to ale na vedení rozhlasu působilo spíše opačně.²⁰⁹ Po roce 1968 byl pořad zrušen, tedy ještě před tím, než byl Příkazský z rozhlasu vyhozen.

Programová, personální a dramaturgická proměna se více či méně týkala všech dětských publicistických relací. Její míru mohou reprezentovat například programy připravované u příležitosti významných komunistických výročí. Pionýrská jitřenka kupříkladu v roce 1972, kdy se připomínalo 50. výročí vzniku SSSR, natočila celoroční cyklus Seznamujeme vás se svazovými republikami SSSR. Meteor pak malé posluchače seznamoval se sovětským vědeckým programem.²¹⁰ Detailnější vhled do programové koncepce bude zahrnut do analytické části práce.

Další publicistické pořady, jako byl například Studentský chlebíček, se začaly vysílat až koncem 70. nebo začátkem 80. let. Nejsou tedy přímo ani kontextuálně podstatné pro období, kterému se v práci věnujeme. Velmi specifické postavení má v rámci mládežnické publicistiky relace s názvem Kontakt. Některé zdroje uvádějí, že vznikla až ve druhé polovině 70. let a specializovala se na intimní rozhovory a citlivá témata. V programových týdenících ovšem pořad s tímto jménem můžeme vídat už výrazně dříve.²¹¹ Relace měla nejprve podtitul Magazín mladých a vysílala se pravidelně po „Nedělní pohádce“. Obsah byl založen na nabídce dechové či vážné hudby, některé epizody pak posluchačům představovaly klíčové osobnosti sovětské literatury. Tato rubrika se jmenovala Galerie patnácti. Z hlediska propagandy by se mohlo jednat o velmi zajímavý obsah, žádný díl z analyzovaného období se ovšem nedochoval. Na základě hlubší rešerše a rozhovorů s pamětníky bylo zjištěno, že pořad v polovině 70. let kompletně změnil svou koncepci, tvůrci a vedení se ale rozhodli zachovat předchozí název. Kontakt v podobě magazínu se však v rozhlasovém archivu nedochoval, tudíž nemůže být součástí analýzy.

---

²⁰⁹ VOLNÝ, Sláva, ed. *„Jsme s vámi, buďte s námi!“: vzpomínky redaktorů Československého rozhlasu nejen na srpnové události roku 1968*. Praha: Prostor, 2013. ISBN 978-80-7260-284-1, str. 152.

²¹⁰ Materiál na schůzi vedení ČRo dne 13. 9. 1972 – Programové plány k 50. výročí vzniku SSSR. s. 7, Dostupné z: archiv ČRo.

²¹¹ Rozhlasový týdeník, vydavatel: Československý rozhlas, 1950–1980.

4.2 Literárně-dramatické pořady

Umělecké obsahy pro děti byly nedílnou součástí rozhlasového vysílání už od roku 1925, kdy začala ikonická hlasatelka Emma Tučková vyprávět dětem improvizované pohádky.²¹² V programu se postupně začala objevovat i řada hudebních relací, jejichž důležitost je nesporná zejména s ohledem na dnešní rozhlasové vysílací schéma. Pro diplomovou práci a její vymezení však bude z hlediska umělecké tvorby podstatná pouze literárně-dramatická složka v čele s rozhlasovými pohádkami, hrami a četbami, které spadaly pod působnost literárně-dramatické redakce HRDM. Stejně jako v předchozí kapitole, která představuje klíčové publicistické relace, dojde i v této části k základní charakteristice stěžejních programů, s nimiž se bude pracovat v analytickém bloku. Jsou jimi „Nedělní pohádky“ a Hry pro děti a mládež. Zvláště pak bude představen rozhlasový večerík Hajaja.

4.2.1 „Nedělní pohádka“

Zvukové pohádky se v rozhlase začaly systematicky natáčet již ve 40. letech. Na přesném datu stanovení pravidelného vysílacího času v neděli po obědě se zdroje často neshodují. Publikace *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí Českého rozhlasu* uvádí datum 8. září 1946.²¹³ Webové stránky Českého rozhlasu Dvojka, který pohádky v neděli od 13.00 dodnes vysílá, tvrdí, že to bylo až v průběhu roku 1952.²¹⁴ Do uvozovek byl dosud název Nedělní pohádka uváděn proto, že se jednalo o neformální označení programu, který byl v Rozhlasových týdenících pojmenován jako Pohádka pro děti.²¹⁵ Důvodem k této lidové přezdívce mohla být kromě časového umístění ve vysílacím schématu také skutečnost, že se tento pořad těšil velké popularitě i mezi dospělými, což dokazují i statistiky z 80. let,

---

²¹² MARŠÍK, Josef. První pokusy s rozhlasovým vysíláním. in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*, Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9, str. 43.

²¹³ JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*, Praha: Český rozhlas, 2003, ISBN 80-86762-00-9, str. 596.

²¹⁴ Český rozhlas Dvojka, *O pořadu Pohádka*, text dostupný na: <https://dvojka.rozhlas.cz/pohadka-7230814/o-poradu>

²¹⁵ Rozhlasový týdeník, vydavatel: Československý rozhlas, 1950-1980.

kdy relaci pravidelně poslouchaly bez mála dva miliony lidí.²¹⁶ Jelikož programů, které lze popsat jako pohádky pro děti, nabízelo normalizační vysílání vícero, budeme ve výzkumu též užívat termín Nedělní pohádka. Současně bychom rádi vysvětlili užití výše uvedeného vágního označení vysílacího času „v neděli po obědě“. S přesným začátkem se totiž často hýbalo kvůli odlišné stopáži nahrávek a pohádka téměř každý týden startovala v jiný čas, který byl vždy uveden v programu Rozhlasového týdeníku.²¹⁷

Dramaturgie se zaměřovala na původní rozhlasové pohádky, ikonická a režimem schválená díla českých autorů nebo na příběhy zahraničních klasiků. K poslechu tak byly například pohádky Čert a Káča od Boženy Němcové, Divoké labutě od Hanse Christiana Andersena, Popeláček coby zástupce slovenské lidové tvorby, původní titul Pasáček Kuba a kráva Javorka, který pro rozhlas napsal J. Z. Novák, ale třeba i adaptace Lenčinych měsíců od amerického humoristy Jamese Thurbera.²¹⁸ Nejvyužívanějším autorem původních Nedělních pohádek byl v analyzovaném období Zdeněk Záborský, jehož jméno se v programových týdenících objevilo desetkrát. Díla Boženy Němcové pak byla těmi nejčastěji adaptovanými. Konkrétně se její příběhy dočkaly devíti různých zpracování a osmnácti repríz. Úlohy režiséra se nejčastěji zhostil Karel Weinlich, jehož hry se vysílaly jedenasedmdesátkrát. Ze stovek pohádek, které se během analyzovaného období vysílaly, se však v rozhlasovém archivu dochoval pouze malý zlomek, jak znázorňuje příloha č. 3.

4.2.3 Hry pro děti a mládež

Nepohádkové rozhlasové hry nejsou z hlediska všeobecné známosti takovým fenoménem jako Nedělní pohádky. Pozoruhodné je, že tento programový slot nebyl uváděn v rozhlasových týdenících pod jednotným názvem. V sobotu se od 13.45 občas vysílala Hra pro děti a občas Hra pro mládež. Pro účely práce tedy pracujeme s neformálním označením Hry pro děti a mládež. Nahrávky většinou trvaly necelou hodinu, delší tituly byly

---

²¹⁶ BOUČEK, Zdeněk a Jiří HUBIČKA. *Období normalizace* in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 361.

²¹⁷ Rozhlasový týdeník, vydavatel: Československý rozhlas, 1950-1980.

²¹⁸ Tamtéž, 1968-1974.

rozděleny do vícero dílů. K poslechu byly jak původní rozhlasové hry, tak i tuzemské a zahraniční tituly zpracované podle literárních předloh. Konkrétně například vybrané kapitoly z Jiráskova F. L. Věka, zvuková adaptace Patnáctiletého kapitána od Julese Verna nebo autorská rozhlasová hra Václav Thám z pera Heleny Kadečkové a Jiřího Kafky. Ten zároveň občas rozhlasové hry a pohádky pro děti sám režíroval. Od konce 60. let začal též výrazně vzrůstat počet titulů od autorů ze sovětského bloku, kteří byli často představováni v rámci mezinárodních soutěží rozhlasové tvorby. Konkrétně šlo například o příběhy od Lva Ovalova, Nikolaje Pečerského nebo Valentina Katajeva a dostalo se i na ruské klasiky jako byli Gogol nebo Čechov.

Z autorů původních Her pro děti a mládež se v programových týdenících z analyzovaného období nečastěji objevovalo jméno Bořivoje Horáka, který napsal například tituly Černý mrak, Hodina půlnoci nebo Památníky pro statečnost. Z literárních předloh byly nejčastěji adaptovány ty z pera Julese Verna, kterých se nastudovalo celkem devět. Uvedeny pak byly v patnácti reprízách. Hry pro děti a mládež mezi lety 1968 a 1974 nejčastěji režíroval Jan Berger.

4.2.2 Dobrý večer, děti (Hajaja)

Podobně jako tomu je v případě Nedělní pohádky, i rozhlasový večerníček je znám spíše pod svou lidovou přezdívku. Při prvním vysílání v roce 1961 se relace jmenovala Dobrou noc, děti. Od konce 60. let pak nesla název Dobrý večer, děti, se kterým se lidé mohli v programech setkávat až do začátku 80. let, kdy se pořad oficiálně přejmenoval na Hajaja.²¹⁹ Titulní postava skřítky ztvárněného nejprve Vlastimilem Brodským a později Milošem Kopeckým či Martinem Růžkem²²⁰ byla inspirována Andersenovým charakterem Oleho, který stejně jako později Hajaja vyprávěl dětem pohádky každý den v týdnu.²²¹

²¹⁹ Tamtéž, 1961-1982.

²²⁰ TANCLOVÁ, Petra. *Normalizační rozhlasové vysílání pro děti a mládež*. 2022, Dostupné z: <https://svet.rozhlas.cz/petra-tanclova-normalizacni-rozhlasove-vysilani-pro-deti-a-mladez-5-dil-umelecko-8854743>

²²¹ DOBEŠOVÁ, Lenka. *Rozhlasový večerníček a jeho vývoj před srpnem a po srpnu 1968* in PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7, str. 51.

Maximálně desetiminutová pohádka se na stanici Praha nejprve vysílala každý den v 18.50, v 70. letech začínala o půl hodiny dříve.²²² Zpravidla byl ale příběh ještě kratší, jelikož před zpravodajskou relací, která vždy následovala po Hajajovi, se vysílal ještě přehled počasí. Na rozdíl od většiny ostatních pohádek nebylo v programu předem uvedeno, jaký konkrétní příběh děti uslyší.²²³

U zrodu Hajaji stál například Josef Kleibl, který paradoxně působil v oddělení vědy a techniky, Vlasta Čtvrtková, která byla redaktorkou večerníčku až do svého úmrtí v roce 1968, nebo Eva Kopecká, která byla již několikrát zmíněna v souvislosti s publicistickými pořady v předchozí kapitole.²²⁴ U rozhlasového vedení, jež si od nového programu slibovalo zejména režimem kontrolovatelnou estetickou výchovu nejmladších posluchačů, prosadil zvukový večerníček tehdejší šéf HRDM Ferdinand Smrčka.²²⁵

Koncem 60. a začátkem 70. let byl hlavním redaktorem rozhlasového večerníčku František Nepil, který byl zároveň autorem mnoha hajajovských příběhů.²²⁶ Poté, co stálý pracovní poměr v HRDM ukončil (zdroje se neshodují, zda to bylo v roce 1971 nebo 1972), spolupracoval s rozhlasem externě. Úspěšným autorem rozhlasových večerníčků byl také spisovatel Ivan Vyskočil, který speciálně pro Hajaju vytvořil například slavné příběhy o Malém Alenáši.²²⁷ Z této série se dochovala pouze jedna nahrávka z roku 1970, která byla navíc odvysílána až po roce 1989. Od 70. let, podobně jako řada dalších tvůrců, nesměl

---

²²² Rozhlasový týdeník, vydavatel: Československý rozhlas, 1961-1980.

²²³ Tamtéž

²²⁴ BOUČEK, Zdeněk a Jiří HUBIČKA. *Období normalizace* in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 387.

²²⁵ DOBEŠOVÁ, Lenka. *Rozhlasový večerníček a jeho vývoj před srpnem a po srpnu 1968* in PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7, str. 52.

²²⁶ BOUČEK, Zdeněk a Jiří HUBIČKA. *Období normalizace* in JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9. str. 387.

²²⁷ DOBEŠOVÁ, Lenka. *Rozhlasový večerníček a jeho vývoj před srpnem a po srpnu 1968* in PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7, str. 53.

Vyskočil v rozhlase působit. Hajaja je dodnes součástí programu Českého rozhlasu Dvojka. Od roku 1994 se postavička skřítko Hajaji zpracovala i výtvarně na základě výkresů, které posílali malí posluchači.²²⁸

---

²²⁸ Tisková zpráva *Hajaja slaví 50. let*, Český rozhlas, Dostupné z: archiv ČRo.

4.3 Klíčoví tvůrci

Přestože jsme doposud relace dělili na literárně-dramatické a publicistické, v případě představení klíčových tvůrců bude nutné od této kategorizace upustit. Jak již uvádí podkapitola 4.1.1, hranice mezi redakcemi HRDM nebyly zcela pevné a tvůrčí týmy se často personálně prolínaly. V úvodu je též nutné zmínit, že osob, které se podílely na rozhlasové tvorbě pro děti a mládež, je celá řada a v textu není možné vyjmenovat všechny. Představena budou tedy jména, s nimiž se nejčastěji setkáváme v odborných publikacích a v tvůrčích záznamech analyzovaných pořadů.

V souvislosti s normalizačními personálními čistkami, o nichž se blíže píše v podkapitole 3.2.2, je nutné zmínit jméno Jana Fuchse. Ten se v 60. letech režijně podílel na desítkách literárně-dramatických i publicistických programů pro mládež. Mimo jiné spolupracoval i na zmíněném, později zakázaném pořadu *Dům bez čísla*. Po srpnových událostech roku 1968 působil výhradně v Hlavní redakci lidové dramatiky, skrz kterou ale stále vytvářel *Nedělní pohádky*. V roce 1972 musel rozhlas nuceně opustit na základě své předchozí účasti v reformním procesu Pražského jara.²²⁹ Tentýž rok ústřední ředitel Československého rozhlasu Ján Riško na konferenci vedoucích pracovníků v Gottwaldově označil politickou stabilizaci a konsolidaci rozhlasu za dokončenou.²³⁰ Fuchsovo jméno se ve zbytku 70. let v programu *Rozhlasových týdeníků* neobjevovalo, přestože byly pravidelné reprízy pohádek běžnou praxí.²³¹ Tvorba autorů se zákazem činnosti byla navíc na příkaz rozhlasového vedení často úplně mazána. Některé nahrávky se podařilo zachránit zásluhou argumentace ostatních tvůrců. Ta se opírala o výjimečné herecké výkony, kterými by se normalizační společnost mohla pyšnit.²³²

---

²²⁹ BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1993, str. 74.

²³⁰ JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.

²³¹ *Rozhlasový týdeník*, vydavatel: Československý rozhlas, 1972-1980.

²³² JEŠUTOVÁ, Eva. *99 významných uměleckých osobností rozhlasu: čeští tvůrci slovesných pořadů*. 2008. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 2008. ISBN 978-80-254-1703-4, str. 76.

O záchranu tvorby zakázaných autorů, ale i o jejich další rozhlasovou realizaci se z velké části zasloužila dramaturgyně, redaktorka literárních pořadů pro děti a později vedoucí literární redakce pro děti a mládež Eva Košlerová. Ta během totality umožňovala perzekuovaným tvůrcům publikovat pod pseudonymy nebo jmény kolegů. Do vysílání se tak mohla dostat například díla Františka Pavlíčka, která byla vydávána za texty Miloně Čepelky nebo Aleny Břízové.²³³ Dramaturgii měla později na starosti třeba také Václava Ledvinková, která v bulletinu *Svět rozhlasu* o Košlerové psala jako o člověku s pevným morálním základem, na kterém z velké části stála kvalita dramatické rozhlasové tvorby pro děti a mládež.²³⁴

Jednou z nejvýraznějších, ne-li úplně nejvýraznější osobností rozhlasové pohádky byl Karel Weinlich, působící od roku 1952 jako režisér a po roce 1989 jako vedoucí režisér vysílání pro děti a mládež.²³⁵ Silný vliv na jeho unikátní rozhlasové postavení měl pedagog a režisér Josef Bezdíček, který v roce 1951 založil novou katedru rozhlasové režie na pražské DAMU, kam Weinlich okamžitě začal chodit.²³⁶ Tento krok zřetelně proměnil zvukovou pestrost a celkové možnosti rozhlasových her, které měly do té doby podobu zvukově zaznamenané divadelní inscenace. Weinlich, kterému se často přezdívalo „král rozhlasové pohádky“, také často využíval dětských herců. Ti se sice ve vysílání pravidelně objevovali už dříve, řadu dětských rolí ale dlouho zastávali tzv. travesti, tedy dospělí herci a herečky s vyhovujícími hlasovými dispozicemi.²³⁷ Weinlichova práce s dětským hercem, kterému se režisér podle svých slov snažil při natáčení poskytnout maximální uměleckou

---

²³³ Tvůrčí skupina Drama a literatura, Český rozhlas Vltava, *Osudy Karla Weinlicha*, 2020, dostupné zde: <https://vltava.rozhlas.cz/rozhlas-je-umeni-videt-slysene-a-slyset-videne-reziser-karla-weinlicha-8172609>

²³⁴ LEDVINKOVÁ, Václava. *Eva Košlerová*, Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 18, 2007, str. 42-43.

²³⁵ BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1993, str. 282.

²³⁶ KAŇKA, Josef. *Dítě jako tvůrce rozhlasového obsahu - rozhlasový dokument*. Praha, 2021. Bakalářská práce práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce Jana Gulda, str. 20.

²³⁷ WEISSOVÁ, Lucie a WEINLICH, Karel. *Karel Weinlich - pokus o životopis*. Praha, Radioservis, 2016. ISBN 978-80-87530-72-6, str. 46.

volnost,²³⁸ byla často vyzdvihována zejména pro svou autenticitu a citlivost.²³⁹ Zdrojem dětských interpretů byl režisérovi nejčastěji Dismanův rozhlasový dětský soubor (tehdy Dětský rozhlasový dramatický soubor), jehož vedoucí Miloslav Disman a posléze Jan Berger byli taktéž výraznými osobnostmi rozhlasové dramatické režie. Jana Bergera také později zasáhlo politicky motivované ukončení spolupráce a od roku 1974 mohl v oblasti rozhlasové dramatiky působit jen externě.²⁴⁰ S tvorbou obou sbormistrů se v analytické části setkáme.

V roce 2003 vzpomínal Weinlich na normalizační režisérskou práci v pořadu Českého rozhlasu Vltava Osudy. Tam uvedl, že Nedělní pohádka byla jednou z mála relací, které během totality nebyly hrubě politizovány. „Byly pokusy o to, udělat pohádku, jak tunel potkal tmu a postavily metro. Nezabralo to. Byly pokusy o to, dělat pohádky o hodném dědečkovi Leninovi, který stvořil ráj. Nějak to naklapalo,“ uvedl a dodal, že výrazně komplikovanější to z hlediska propagandy bylo v případě her pro mládež.²⁴¹ Tento výrok se pokusíme v analytické části práce ověřit. Důležitými postavami rozhlasové režie jsou také Josef Svátek, Věra Kovaříčková, Josef Henke, Ladislav Rybišar nebo Pavel Michal.

V popisících analyzovaných nahrávek se též často opakují jména některých redaktorů rozhlasové publicistiky pro mládež. Jedním z nich je například již výše zmíněný Pavel Tumlíř, který se podílel na vysílání Pionýrské jitřenky, Turádia, které společně s Vladimírem Branislavem sám vymyslel, Mikrofóra a mnoha dalších relací. V analyzovaných nahrávkách ho ale nejintenzivněji můžeme slyšet v roli moderátora Mikrofóra na konci 60. let. Rostislav Běhal popsal Tumlíře jako zkušeného novináře s kultivovaným projevem, jehož předností bylo pořizování autentických záznamů v dětských

---

²³⁸ Tvůrčí skupina Drama a literatura, Český rozhlas Vltava, *Osudy Karla Weinlicha*, 2020, dostupné zde: <https://vltava.rozhlas.cz/rozhlas-je-umeni-videt-slysene-a-slyset-videne-reziserakarla-weinlicha-8172609>

²³⁹ CZECH, Jan. *O rozhlasové hře: hledání specifiky české rozhlasové inscenace od roku 1945*. Praha: Panorama, 1987, str. 147.

²⁴⁰ JEŠUTOVÁ, Eva. 99 významných uměleckých osobností rozhlasu: čeští tvůrci slovesných pořadů. 2008. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 2008. ISBN 978-80-254-1703-4, str. 9-10.

²⁴¹ Tvůrčí skupina Drama a literatura, Český rozhlas Vltava, *Osudy Karla Weinlicha*, 2020, dostupné zde: <https://vltava.rozhlas.cz/rozhlas-je-umeni-videt-slysene-a-slyset-videne-reziserakarla-weinlicha-8172609>

kolektivech.²⁴² To potvrzují i slova Vladimíra Příkazského. Ten Tumlíře označil za všestranně nadaného rozhlasáka, který každou nahrávku dokázal ozvláštnit svým přirozeným nadšením. Jako příklad pak uvádí reportáž, ve které do Daliborky spustili mladého, ještě neznámého houslistu Václava Hudečka, aby zahrál na dně hladomorny.²⁴³ Společně s Tumlířem se v moderátorské dvojici Mikrofóra často objevovala Markéta Vítková Černá, která je často označována za jednu z největších průkopnic kombinace progresivní hudby se závažnými společenskými tématy řešenými v živém vysílání pro mládež. „Přispěla ke zkvalitnění Mikrofóra zvláště osobitým projevem a pojetím dialogu s mladými posluchači,“²⁴⁴ uvádí v osobním dopise z roku 1968 tehdejší šéf HRDM Ferdinand Smrčka. Všechny pořady, na kterých participovala, prý Vítková vedla k uměleckosti, a stávaly se pod jejím vedením zrcadlem potřeb a přání mladé generace.²⁴⁵ Rozhlas, jak bylo již uvedeno v podkapitole 4.1.2, musela redaktorka z politických důvodů opustit v roce 1976.

Jak bylo již zmíněno v podkapitole 4.1.3, klíčovou postavou vědecko-technické publicistiky pro mládež byl Oldřich Unger, který stál u začátku pořadu Meteor. Jeho spolupracovníci oceňovali zejména Ungerovu připravenost, díky které dokázal pokládat přesné a promyšlené otázky. I díky tomu se prý vědečtí respondenti často více otevřeli a sdělili posluchačům věci, které by z nich jiný redaktor nedokázal dostat.²⁴⁶ Zároveň ale prý Unger vždy myslel především na posluchače a jejich zážitek z pořadu, tudíž s otázkami nezacházel do příliš odborných rovin, v nichž by se publikum mohlo ztratit.²⁴⁷ Tato tvrzení se pokusíme ověřit v analytické části výzkumu, kde se Ungerovo jméno objevuje ve všech

---

²⁴² BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1993, str. 263.

²⁴³ PRÍKAZSKÝ, Vladimír. *Hledám výraz, který by se hodil k Pavlu Tumlířovi, o kterém jsem právě dostal tu nejnepříjemnější zprávu. Odešel z tohoto světa*. Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 33, 2015, str. 160–161.

²⁴⁴ JEŽEK, Michal. *Markéta Vítková*. Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 38, 2017, str. 43.

²⁴⁵ Tamtéž.

²⁴⁶ JANÁČ, Marek. *Oldřich Unger - Muž s parabolou*, Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 34, 2015, str. 91.

²⁴⁷ Tamtéž.

dochovaných epizodách včetně těch o krásách Velké Británie, za které byl redaktor často chválen. Moderátorskou dvojici často s Oldřichem Ungerem tvořila Dagmar Sedláčková. Dvorním redaktorem Meteoru pak byl Bohumil Kolář, který se v 80. letech stal jednou z nejvýraznějších postav mládežnické rozhlasové tvorby a v Dismanově rozhlasovém dětském souboru je po něm dnes pojmenována cena pro nejlepší dětské reportéry. Vedle stovek epizod Meteoru, na kterých po Ungerovi spolupracoval také s Josefem Kleiblem, se Kolář autorsky podílel i na vzdělávacích sériích ABC mladých doktorů nebo Otvírání studánek. Později se (údajně proti své vůli) stal šéfredaktorem HRDM. Stanovil si však podmínku, že mu bude umožněno redigovat jeden měsíční cyklus Meteoru každý rok.²⁴⁸ Současný rozhlasový reportér Tomáš Černý, který se dlouhodobě zabývá dětskou zvukovou tvorbou, o Kolářovi mimo jiné napsal, že si s tématy hrál jako žonglér s míčky, což ale zároveň jeho příspěvkům neubíralo na míře zasvěcenosti a erudice.²⁴⁹

---

²⁴⁸ BAUMAN, Milan. *Meteor se zrodil z bolesti*, Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 30, 2013, str. 49.

²⁴⁹ ČERNÝ, Tomáš. *Rozhlasák a jeho dlažební kostka*, Rozhlasový týdeník, č. 17, 2016, str. 25.

5. Analytická část – odraz propagandy v dětských rozhlasových pořadech

V této části diplomové práce budeme na základě zvolené a výše definované metodologie analyzovat odraz propagandy v pěti rozhlasových mládežnických pořadech. Odůvodnění výběru relací i sestavení vzorku konkrétních nahrávek je detailněji odůvodněno v kapitole 1.3. S ohledem na různorodost nalezených propagandistických narativů napříč relacemi, pro které by ve většině případů nebylo možné najít výstižná zastřešující označení, jsme se po konzultaci s vedoucím práce rozhodli nejprve analyzovat pořady jednotlivě a závěry následně shrnout v samostatné kapitole. Cílem výzkumu není zevrubně vypsát celý obsah každého pořadu, přestože byly nahrávky poslouchány v kompletní stopáži. Předmětem analýzy tak budou pouze všechny propagandistické prvky nebo naopak pokusy o demokratizaci obsahu ze strany autorů.

5.1 Meteor

Ze třiceti analyzovaných nahrávek pořadu Meteor vyvstalo vícero dominantních témat komunistické propagandy, která se v různém rozsahu a v různých podobách opakovala. Pro čtenářské zpřehlednění textu jsme se tyto narativy rozhodli spojit do tří zastřešujících skupin:

- *Kolektivní duch, práce a uvědomělá mládež*
- *Obdiv socialismu a Sovětského svazu*
- *Nepřítel Západ.*

Poslední analytická podkapitola naopak zpracuje snahy o odklon od komunistické propagandy. Úvodem je též nutno zdůraznit, že v případě Meteoru není záměrně oddělena kapitola vědecko-technologické propagandy, která z podstaty zaměření pořadu prostupovala všemi dále zmiňovanými výstupy.

5.1.1 Kolektivní duch, práce a uvědomělá mládež

Silný důraz na úspěch skrytý v kolektivismu, tvrdé práci a výchově uvědomělé mládeže lze v *Meteoru* výrazněji pozorovat od roku 1971, tedy v době, kdy se na nejen dětských rozhlasových pořadech začínaly zřetelněji projevovat známky režimní a mediální konsolidace.²⁵⁰ O nastolování těchto témat se často přičinili samotní příslušníci politické reprezentace. V epizodě z 24. dubna 1971 to byl například delegát 14. sjezdu KSČ a předseda Slovenské akademie věd Karol Šiška. Hlavní téma srdečních onemocnění by sice zapadalo do vědecko-technického zaměření magazínu, dominantním sdělením řečníka však byla důležitost obecného pracovního blaha. „Aby člověk nemyslel jen na sebe. Jsme tvor pomíjející, a aby práce šla dál, musíme mít následovníků,“ uvedl. Zejména formulace *práce šla dál* a termín *následovníci* zde mohou z hlediska propagandy evokovat nekonečný koloběh socialismu a jeho principů. Podobně lze vnímat i záznam z 25. prosince téhož roku, kdy astronom Jiří Grygar, pravidelný respondent *Meteoru*, popisoval práci svých kolegů sloužících o Vánocích. Byť šlo koncepčně pravděpodobně pouze o zajímavost, jelikož většina reportáže byla věnována největšímu dalekohledu v Československu, nadřazení práce jednomu z nejvýznamnějších křesťanských svátků komunistické rétorice rozhodně neuškodilo.

Práce byla v *Meteoru* jednou též označena za jednu ze základních životních hodnot. Těmi dalšími měl být vědecký názor na svět, komunistická morálka, estetické vnímání a tělesná kultura – tedy motivy, se kterými propaganda pravidelně pracovala.²⁵¹ Autorem tohoto výroku byl opět delegát 14. sjezdu KSČ, tentokrát docent Bohumil Kujal, jehož projev o působení vědy na mládež byl specifický zejména četným užíváním různých podob slova *socialismus* a jeho spojení s vědecko-technickou revolucí. Poslední slovo je též pro komunistickou rétoriku velmi typické. „Vracíme se tu, samozřejmě v socialistickém pojetí, ke Komenského myšlence celoživotního vzdělávání člověka,“ zněla jedna z jeho vět. Na otázku redaktora Ungera, jak pedagogický ústav Jana Ámose Komenského Československé akademie věd, jehož byl Kujal ředitelem, přispěje k výchově mladých lidí,

---

²⁵⁰ kapitola 3.2

²⁵¹ kapitola 2.3

odpověděl delegát takto: „Náš ústav rozpracovává perspektivní koncepci, která by odpovídala potřebám a podmínkám vědecko-technické revoluce socialistické společnosti, samozřejmě v podmínkách třídně rozděleného světa. Zavedený systém poté srovnat se školstvím kapitalistického světa.“

Kujal zároveň označil vzdělání jako nástroj, který má spíše než k intelektuálnímu rozvoji vést k vykonávání společné práce. Tato teze je klíčová zejména v souvislosti s tím, jak Meteor zachycoval mládežnické volnočasové aktivity. Většina příspěvků ze života dětí a mládeže, ať už v rubrice Pošta Meteoru nebo v běžných reportážích, popisovala činnost sdružení s edukativním přesahem. Ukázkovým příkladem je série jarních děl Meteoru z roku 1974, které zpracovávaly různé mládežnické iniciativy v rámci tzv. *Akce Brontosaurus*. Jejím úkolem byla (stejně jako dnes) mobilizace mladých ochránců přírody. Společensky uvědomělé sdružování mládeže se ale ve vysílání Meteoru objevovalo už dříve. V již zmíněném vánočním díle z roku 1971 jsou příspěvky tohoto typu hned tři. Reportáž z prachatické noční výpravy mladých ochránců přírody zachycovala, jak se děti mohou starat o krajinu a jak ji mohou bezpečně pozorovat. V dalším příspěvku pak hovořila skupina chlapců nadšených do vesmírné techniky o svých zážitcích z prohlídky vesmírného raketoplánu. Jeden z nich pak mimo jiné uvedl, že si nikdy nemyslel, že by se mu mohlo dostat takového štěstí. Jelikož se exkurze uskutečnila v rámci výstavy sovětské vesmírné techniky Kosmos 71, šly zásluhy na splněném dětském snu za Sovětským svazem. Zmíněnou trojici z prosincového dílu pak ukončují rozhovory o činnosti hvězdářského kroužku, které podtrhly vyprávění o tvrdé práci vánoční astronomické směny a symbolicky tím odkázaly na budoucnost tohoto výzkumu ukrytou v mladých následovatelích. V podobném duchu se nesla i reportáž z února 1974, kdy se mikrofon Meteoru vypravil za mladými hvězdáři do Jeseníku. V tomto případě byl však důraz kladen na zručnost a píli, se kterou si za pomoci rodičů dokážou děti vyrobit vlastní, téměř profesionální vybavení. Konkrétně se hovoří o šikovných českých rukou, které jsou k následné práci v dospělosti potřebné. Poprvé zde byla zmíněna také úloha kolektivního nástěnkáře.

Vesmírné objevování a výzkum byly obecně často s mládeží spojovány. Obojí totiž v komunistické rétorice, byť v odlišném smyslu, symbolizovalo budoucnost. Nejvýraznějším příspěvkem, který pracoval s kombinací mládí a vesmíru coby symbolů zářných zítřků, bylo v rámci Meteoru dokumentární pásmo s názvem Šediny raketového konstruktéra o sovětském profesorovi Konstantinu Petroviči Feoktistovovi. „Vypadá to jako vystřižené ze špatného románu. Od deseti let toužil Kost' a Feoktistov letět na měsíc. Tehdy si spočítal, že svůj sen uskuteční v roce 1964.“ Už z úvodních třech vět lze předjímat, za jakým účelem se příběh vypráví. Po necelých patnácti vteřinách víme, že se podobně jako v případě chlapců na exkurzi v kosmické lodi plní dětský sen, který je dokonce srovnán s románovým příběhem. Výpočet možného odletu na měsíc navrch staví desetiletého chlapce do pozice génia. Možné intelektuální elitářství je vzápětí vyvráceno informací, že byl synem účetního. Jedná se tedy o hrdinu běžného lidu, čemuž napovídá i úvodní zdobnělina Kost' a, která činí z váženého raketového inženýra normálního chlapce. Mýtus hrdinství je později ještě zdůrazněn protinacistickou aktivitou za druhé světové války, kdy se Feoktistov stal sovětským rozvědčíkem a k armádě se snažil přidat, přestože nesplňoval věkové požadavky. Povšimněme si, že přesně o takovémto překonávání věkových limitů se psalo již v kapitole 2.4 s odkazem na publikaci Knapíka a France. V souvislosti s vojenskou činností i studijními úspěchy bylo opět několikrát použito sousloví *tvrdá práce*, případně jeho významové ekvivalenty. Přestože měl dokument v mnoha svých částech tendenci Feoktistova oslavovat jako výjimečnou individualitu, vždy bylo jasně zmíněno, že je jeho úspěch převážně úspěchem celé společnosti, ze které ani raketový inženýr nijak nevybočuje. „Vždy ráno o půl sedmé zadrnčí v jednom bytě v desátém patře činžáku v Moskvě budík. Konsantin Petrovič Feoktistov vstane, chvatně posnídá, seběhne ze schodů, vtlačí se do autobusu, potom přeseďne do přeplněného vlaku metra a v devět hodin sedí u psacího stolu. Ničím se tento první vědec-kosmonaut neliší od statisíců jiných Moskvanů. Snad jen tím, že uskutečnil svou dětskou touhu, a ta jej přivedla do nadoblačných výšin,“ uvádí se na konci nahrávky. Desáté patro činžovního domu, náročná cesta hromadnou dopravou s přestupem či drnčivý, zřejmě nemoderní budík lze vnímat jako atributy běžného života. Kontrastně pak působí spojení nadoblačné výšiny, které opět symbolizuje nekonečné možnosti sovětské vědy a budoucnosti. Feoktistovovo hrdinství bylo též v dokumentu několikrát uvedeno jako příklad pro mladé chlapce. Akcent statečnosti byl pak

často zmiňován i v reportážích ze zahraničních výprav, převážně pak těch do Afriky. V epizodě z 8. června 1971 například k dobrodružství a odvaze vybízí mladé objevitele ředitel ZOO z Dvora Králové a cestovatel Josef Vágner. Podstatnější úlohu však hraje přesah afrických výprav v podkapitole 5.1.4.

Zdánlivých propagandistických náznaků spojených s uvědomělou mládeží bychom našli vícero téměř v každém díle. Příkladem budiž rozhovor vyučujícího doktora Formánka s žákem Vítkem v Mateřské škole Meteoru, ve kterém byli za největší nepřátele ptáka hýla označeni nevychovaní kluci, tedy opak uvědomělých pionýrů. Označit však tyto příspěvky za propagandistické by však bylo přehnané.

5.2.2 Obdiv socialismu a Sovětského svazu

Od začátku 70. let se ve vysílání Meteoru místy objevovaly reportáže o přírodních krásách Sovětského svazu a ostatních socialistických států, jako je například Leninem založená Astrachaňská rezervace. Zde se ale o propagandě dá hovořit pouze v rovině dramaturgické, a to ještě jen částečně, jelikož prostor ve vysílání dostávaly i národní parky ze států mimo sovětský blok.

Výrazná adorace socialistického systému a Sovětského svazu je tak podobně jako v případě předchozí podkapitoly zřetelnější v epizodách, které Meteor vysílal od roku 1971. Vedle již zmíněného pásma o raketovém inženýrovi Feoktistovovi nebo projevu delegáta 14. sjezdu KSČ Bohumila Kujala, o jejichž důrazu na socialistické a sovětské kvality jsme již psali,²⁵² se často úspěchy SSSR prezentovaly na výrazných osobnostech sovětské či obecně socialistické vědy a techniky. V epizodě z 5. června 1971 můžeme například slyšet rozhovor s bulharským vědcem Alexejem Popovem, který se dřív, než začne popisovat detaily svého entomologického výzkumu, zmíní, že je velmi šťastný ze svého pobytu v krásném Československu mezi skvělými přáteli. „Srdečnost, s níž jsem byl v Praze přijat, a podmínky, jichž se mi dostalo, předčily všechna má očekávání.“ Důležitost přátelství mezi socialistickými státy zde akcentuje zejména slovo *srdečnost* a zmínka o překonaných

---

²⁵² podkapitola 5.2.1

očekávání. I v případě tohoto rozhovoru je však nutné nehledat propagandu tam, kde není. Když tedy například Popov hovoří o larvách mrakolva, které požírají mravence, nejedná se s nejvyšší pravděpodobností o využití mravence coby symbolu pracovitosti.²⁵³

Dalším příkladem může být například pásmo z 2. února 1974 o Dmitriji Ivanoviči Mendělejevovi, který sice žil ještě před vznikem SSSR, jeho zásluhy byly však spojovány se sovětskou vědou. Akademická dráha autora periodické soustavy prvků, která zásadně proměnila řadu přírodovědných oborů, se zde však paradoxně popisuje pouze velmi obecně a akcentován je spíše vědcův letitý odpor k víře, anebo Mendělejevova knihovna, ve které nechyběly spisy Marxe, Plechanova, Engelse či Lenina. Dětem tak byla podprahově prezentována literatura, kterou by měly číst, pokud chtějí dosáhnout stejných úspěchů jako největší vědecké autority. Vedle osobností se k oslavě sovětské technologické revoluce využívaly také konkrétní události. Například již zmíněná expozice Kosmos 71 prezentovala nový model kosmické lodi Sojuz, které se za pomoci sovětských inženýrů navýšila posádková kapacita.

Řada dalších pásem o životě významných osobností socialistické vědy nebo rozhovorů s nimi by se pak dala označit za propagandu pouze v rovině dramaturgické. Interview s ředitelem Tatranského národního parku Jurajem Turošíkem z 20. listopadu 1971 se skutečně týkalo pouze kůrovcové kalamity. Nelze však opomenout, že Turošík byl současně kandidátem Federálního shromáždění, a byl tedy nejen významnou přírodovědeckou, ale také politickou osobností. Po obsahové stránce bychom za propagandistický nemohli označit ani rozhovor s odborníkem na raketovou kosmickou techniku Alexanderem Fjerovem z 10. února 1973. O propagandě opět hovoříme pouze v souvislosti s absencí obdobného rozhovoru se západním vědcem. Ten se nevyskytoval v žádné z epizod Meteoru, která se v 70. letech vysílala. Zdánlivou výjimkou by mohlo být dokumentární pásmo o Albertu Einsteinovi, jehož celkové vyznění, jak bude detailněji rozepsáno v následující podkapitole, však bylo diametrálně odlišné od ostatních příspěvků tohoto rázu. Opakování tohoto dramaturgického modelu pak mohlo v posluchači vzbudit

---

²⁵³ kapitola 2.3

dojem, že se významné osobnosti vědy a techniky rodí pouze na východě. Ten byl z hlediska komunistické rétoriky důležitý i ve svém geografickém smyslu.

Východ byl v řeči propagandy synonymem pro socialismus a Sovětský svaz. Když tedy například příspěvek o orientaci ptáků podle hvězd z 24. dubna 1971 zmiňuje, že může Polárka nasměrovat hejna například na východ, nejedná se pravděpodobně o náhodný výběr světové strany. Zvláště přihlédneme-li ke skutečnosti, že termín *například* připouští ze své podstaty vícero možností. Konkrétně Polárka byla navíc následně zmíněna i v rozhovoru se sovětským kosmonautem Adrijanem Nikolajevem, který ji označil za svou od dětství nejoblíbenější hvězdu. Samotný symbol hvězdy pak můžeme z hlediska propagandy vnímat nejen v souvislosti s vesmírným dobýváním a technologickým pokrokem, ale také v ryze sémiotické rovině. Rudá hvězda byla často užívaným komunistickým symbolem, s čímž mohla propaganda kreativně pracovat.

5.1.3 Nepřítel Západ

Vymezování se vůči Západu a kapitalistickému politicko-ekonomickému systému se v Meteoru během zkoumaného období objevovalo postupně. V epizodách ze začátku 70. let můžeme slyšet spíše kusé narážky. V reportáži o afrických Pygmejích například redaktor Oldřich Unger zmiňuje, že jednou z předností této skupiny domorodých obyvatel je nezatíženost majetkem, který by vytvářel propasti mezi jednotlivými členy. Již zmíněný delegát sjezdu KSČ Karol Šiška zase zmínil, že na průkopníka výzkumu srdečních onemocnění, kterým byl sovět Sergej Sergejevič Brukhoněnko, posléze navazoval Američan John Gibbon. Z akcentovaného pořadí bylo patrné, že Západ za Východem vědecky zaostává, byť to stále není přímo vyřčeno. Podobných zmínek však v Meteoru nebylo příliš a propaganda ve vztahu k Západu tedy ze začátku 70. let spočívala spíše v cenzurní dramaturgii, která se snažila ve vysílání maximálně omezit pořady, v nichž se hovořilo o kapitalistických státech, a zejména o USA. Označit výše uvedené zmínky za propagandistické by nejspíš bylo příliš přísné.

K explicitní kritice Západu začalo v *Meteoru* častěji docházet od roku 1973. Prvním příkladem je reportáž o komponování hudby počítačem z 24. listopadu. V příspěvku, který je v mnoha ohledech faktický a věcný, se představuje nové kulturně-technologické odvětví zvukové syntézy na úspěšných pokusech sovětského vědce a hudebníka R. Kh. Zaripova. Akcentováno je opět výzkumníkovo úsilí a píle. Posléze reportáž zmíní i to, že se této disciplíně věnuje také americký programátor Max Matthews, který vytvořil syntetický zvuk zvonu. Jeho program byl však redaktory zkritizován. „Společně tak můžeme konstatovat, že tak docela spokojeni jsme nebyli. Je to proto, že v přirozeném zvuku zvonu není útlum všech složek zvuku stejný.“ Jakkoliv mohla být výtka oprávněná, podobnému hodnocení nebyla předtím Zaripovova práce podrobena. Základem pro Matthewsovu kritiku mohla být mimo jiné skutečnost, že americký výzkumník J. K. G. Russel o čtyři roky dříve ve svém článku *Cybernetics and music*, publikovaném v akademickém magazínu *Perspectives of New Music*, kriticky nahlížel právě na Zaripovovu práci. Příspěvek v *Meteoru* tak mohl být jednou z řízených východních reakcí, je to však pouze hypotetická a neověřitelná úvaha.²⁵⁴

Nejvíce příspěvků, které kapitalistický svět a USA spojovaly výhradně s negativními jevy, odvyšlal *Meteor* v roce 1974. V některých případech šlo o relativně nevinné zmínky. Za všechny můžeme uvést díl z 19. ledna, ve kterém se mluví o virovém napadení pšenice v Kansasu a následných hospodářských ztrátách Spojených států. Jindy ale byla protizápadní rétorika výrazně tvrdší. U příležitosti akcí uspořádaných k roku ochrany přírody, kterým byl právě rok 1974, hovořil ve vysílání *Meteoru* akademik a hrdina Sovětského svazu Jevgenij Konstantinovič Fjodorov. Hlavním obsahem jeho sdělení bylo, že se technologický pokrok nemusí vylučovat s ochranou životního prostředí. Hned z úvodu ale zdůraznil, že se této „symbiózy“ daří dosáhnout pouze na Východě. „Daleko nesnadnější je to v kapitalistické společnosti. V honbě za ziskem nejsou soukromí vlastníci zvláště ochotni respektovat přírodní prostředí,“ uvedl. Západní země jsou tedy vykresleny jako majetnické, chamtivé a bezohledné. Následně sice Fjodorov přiznal, že i v kapitalistických zemích vznikají zákony na ochranu prostředí, byl to ale jen „oslí můstek“ ke kritice chování v

---

²⁵⁴ ZARIPOV R. Kh. & RUSSEL, J. G. K. *Cybernetics and Music*. *Perspectives of New Music*, 1969, 115–154. <https://doi.org/10.2307/832298>

rozvojových zemích, které Západ drancuje. Doma zákony respektují, aby se jim samotným žilo dobře, ale ubližují ostatním a slabším. Tuto tezi následně podpoří odkazem na delegáty Dominikánské republiky a Portorika, tedy zemí geograficky blízkých Spojeným státům, kteří na toto téma hovořili v Moskvě. Tím byl Sovětský svaz postaven do pozice ochránce slabších.

Západ byl coby bezpečnostní riziko nepřímo znázorněn i ve sci-fi pásmu s názvem Tajná zbraň, které Meteor vysílal 8. června 1974. Hlavní postavy pojmenované John a Smith v příběhu vyšetřují vývoj nové smrtonosné zbraně, která se lidstvu vymkne z kontroly. Riziko zbrojního vývoje by se v tehdejší kontextu dalo sice vztáhnout i na Sovětský svaz, volba jmen ale jasně ukazuje směrem na západ, který byl jako narušitel míru označen i v již zmíněném rozhovoru se sovětským kosmonautem Adrijanem Nikolajevem. „Říkal jsem si, že by bylo užitečné vzít takové lidi na palubu kosmické lodi, ať se podívají, jak je země překrásná. Ochtěně bych jim to ukázal. A kdyby se ani potom nevzdali svých tužeb, svých představ o válce, tak by bylo, myslím, nejlepší, kdybychom je nechali tam nahoře. Za prahem našeho domu,“ uvedl během interview, aniž by na něco podobného byl redaktorem Jiřím Mrázkem tázán.

Poslední výrazný příspěvek, ve kterém Meteor pracoval s motivem odporu k Západu, je z hlediska propagandy do značné míry kontroverzní. Jedná se totiž o dokument Evy Kunovské o Albertu Einsteinovi, jehož úspěchy nejsou, kromě krátkého působení v Praze, nijak spojeny se socialistickými zeměmi. Zařazení pásma je na první pohled překvapivé i kvůli dopisu prezidentu Gottwaldovi, ve kterém uznávaný vědec orodoval za Miladu Horákovou. V pořadu nedocházelo ani k Einsteinovu zesměšňování nebo marginalizaci jeho úspěchů. Byl sice ze začátku popsán jako ledabyle oděný bohém s rozevlátými vlasy a několikrát označen za podivína, ne však výrazněji, než tomu je zvykem v ostatních životopisných dokumentech, včetně těch současných. K propagandě tak byla využita interpretace vybraných Einsteinových výroku vytržených z kontextu a interpretace jeho přístupu k vědeckému poznání. „Co je to mít úspěch ve vědě a v životě? Svět kapitalistické spotřební společnosti, a ten určoval Einsteinovy životní podmínky, odpoví bez váhání: Prorazit si svou díru do světa, zvítězit v neúprosném konkurenčním boji, a tak vydělat

peníze. Ale Albert Einstein říká, že je přímo naší povinností odnaučit studenty přesvědčení, že cílem vědecké dráhy je dosáhnout úspěchu.“ Vzpomeneme-li si na slova delegáta Kujala, který též vzdělání a vědu označil za pragmatický prostředek ke kvalitnímu výkonu zaměstnání, můžeme z této protizápadní interpretace cítit úsměvný protimluv. Z kontextu byla též vytržena část Einsteinova rozhovoru s hercem Charliem Chaplinem, ve kterém Einstein údajně kritizoval tyranii peněz a mluvil o zapálení cenných papírů a zrušení burzovních obchodů. Z veřejně dostupných zdrojů dnes nelze tuto část interview ověřit a s relativní jistotou lze hovořit i o tendenčním použití této konkrétní pasáže. Kdyby bylo totiž skutečně cílem informovat posluchače o tom, že měl Einstein blízko k dalším uznávaným osobnostem, bylo by z dramaturgického hlediska výrazně logičtější použít nejznámější pasáž rozhovoru. V ní Einstein vyzdvihne Chaplinovu uměleckou univerzálnost, načež mu Chaplin odpoví, že vědcova sláva je ještě jedinečnější, jelikož ho lidé milují, přestože mu nerozumí. Kritiku Západu pak v dokumentu zakončuje opět spojení USA s bezpečnostními riziky. „Život mu přinášel radosti i neštěstí. Nejhorší den prožil, když Truman oznámil bombardování Hirošimy. Celý život nenáviděl ty lidi, kteří byli pro kořist, území a vojenskou slávu vrhat celé armády na válečná jatka.“ Pejorativní slova jako neštěstí, nejhorší a nenávidět spojují USA se vším špatným, co se v Einsteinově životě odehrávalo. Termíny jatka a bombardování pak Spojené státy opět staví do pozice narušitele míru, o který Sovětský svaz usiluje.

5.1.4 Odklon od komunistické propagandy

V předchozích podkapitolách byly zmíněny pouze narativy, které šly na ruku komunistické propagandě a vládnoucímu režimu. Ve vysílání Meteoru však lze narazit i na opačné snahy. Tím nejsou myšleny obsahy ryze neutrální, ale přímé pokusy redaktorů o alespoň drobný a nenápadný obsahový odpor. Ten byl typický zejména pro konec 60. a začátek 70. let. Můžeme zde tedy pozorovat logicky odlišnou vývojovou tendenci než v případě propagandistických narativů, které se s postupujícím časem naopak vyskytovaly ve vysílání Meteoru intenzivněji.

Přibližně měsíc po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa začal Meteor vysílat několikadílnou sérii o přírodních krásách Velké Británie. Hned v úvodu prvního dílu z 28. září vypráví redaktor Unger svůj zážitek z londýnského letiště, kde se místní úředník ptal celého rozhlasového týmu, zda má zařízené zpáteční vízum k návratu do Československa. To prý všichni potvrdili s dovětkem, že se za měsíc plánují vrátit zpět domů. Přestože tento příběh vyzněl v Ungerově podání jako humorná historka, což pravděpodobně také zabránilo zásahu cenzury, v tehdejší kontextu lze v redaktorově vyprávění vnímat i vážnější podtext. Emigrace byla v souvislosti se stále čerstvou okupací pro řadu československých občanů velmi aktuálním tématem. Nenápadná zmínka o tom, že Velká Británie již nepřijímá uprchlíky, mohla pro mnohé občany znamenat zásadní informaci. Ve stejném díle pak byly k poslechu také reportáže z Abbotsburské labuťárny, a Natural history unit v BBC nebo náhled do zápisů odborníka na hmyz Eddieho Rosse. Ani v jednom z těchto příspěvků nedošlo ke srovnání se Sovětským svazem nebo k jakékoliv bezpředmětné kritice britského vědeckého zázemí, což, jak ukázala předchozí podkapitola, nebylo normou. „Antipropagandistické“ vyznění příspěvků z Británie pak ještě umocňuje píseň od kapely The Beatles, kterou tvůrci použili jako předěl mezi jednotlivými reportážemi. Ve druhé epizodě o přírodních krásách Spojeného království byl zas chválen britský dopravní systém. Konkrétně redaktor uvedl, že mají v Anglii nádherné moderní dálnice a těší se automobilovému přepychu. Práce britských výzkumníků Scotta, Pontinga a Matthewse pak byla vícekrát označena za dokonalou. Stejně tak tomu bylo i o tři čtvrtě roku později, 21. června 1969, kdy se vysílal příspěvek o Lawrenci Shoveovi. Ten se podobně jako Meteor specializoval na unikátní nahrávky ptáků. Redakce vyzdvihovala výsledky jeho bádání, aniž by je srovnávala s úspěchy Sovětského svazu nebo jiných socialistických zemí. Použití výše uvedených termínů jako *nádherné*, *přepych* nebo *dokonalé* v souvislosti se Západem lze vnímat jako přímý opak nastavení komunistické propagandy. Zařazení reportáže o Shoveovi je vedle obsahu pozoruhodné i svou datací, jelikož byla vysílána relativně krátce po tzv. *hokejových událostech*, prezidentské obměně a přitvrzení pracovních podmínek v Československém rozhlase. Poslední příspěvek, který v analyzovaném období pracoval s tématem britské vědy, se odvysílal 29. listopadu 1969.

Jak bylo uvedeno v předchozích podkapitolách, k propagandě byly často využívány příběhy a úspěchy slavných vědců či jiných vážených osobností, jejichž autorita zaštiťovala pravdivost šířených myšlenek. Tohoto postupu se využívalo i v opačném smyslu. Prvním takovým příkladem bylo v analyzovaném období pásmo Rudolfa Obdržálka o lékaři a antropologovi Aleši Hrdličkovi z 12. prosince 1969. V dokumentu se explicitně říká, že byl Hrdlička vlastencem i po přestěhování do Spojených států a nikdy nepřestal podporovat svou rodnou zem. Emigrace je tedy popisována jako jev, který nedělá z člověka nepřítele vlasti. Podstatná část nahrávky byla též věnována destigmatizaci duševních chorob, kterými se lékař zabýval. I toto téma můžeme vnímat jako velice odvážné, jelikož lidé duševně nemocní byli v komunistických zemích často odsouváni na okraj společnosti coby ekonomická přítěž.

Příspěvků podobných dokumentu o lékaři Hrdličkovi však začalo postupem času (zřejmě vlivem přísnější kontroly práce rozhlasových redaktorů) ubývat. Kontroverzní témata či výroky, rozumějme z hlediska komunistické propagandy, tak většinou do pořadu vnášeli respondenti. Spisovatel Jaromír Tomeček například v reportáži z Pálavy, vysílané 24. dubna 1971, hovořil o nutných limitech průmyslového vývoje. „Mohlo by se stát, že by Pálavu stihl stejný osud jako Štramberský kotouč. Že prostě zmizí. Bojím se, že by to byla příliš drahá záležitost. Člověk je na světě nejen proto, aby jedl a spal. Člověk také potřebuje krásu, potřebuje krmit svou duši a své srdce,“ uvedl. Z dnešní perspektivy se tento apel jeví jako naprosto samozřejmý. Vymezení se vůči technologickému pokroku a průmyslu, které měly v socialistických státech výsadní postavení, mohlo pro člověka znamenat řadu problémů, a to zejména v době ranné normalizace, kdy se stále redefinovaly hranice toho, co se může veřejně říkat. O stejném tématu jako Tomeček mluvil o pár let později i ředitel Ústavu krajinné ekologie profesor Emil Hadač. Ten řekl, že je starost o životní prostředí sice částo přehnaná a některé prognózy jsou zveličovány, nicméně nic z toho není radno zanedbat. Navíc profesor zmiňuje, že je průmysl svou spotřební povahou rizikem pro přírodu. Našlapoval okolo tohoto tématu sice velmi opatrně a slova vážil pečlivě, ale akcent na to, že ekonomická prosperita nesmí zcela převálcovat ideály, byl z jeho výroků patrný. Spontánního vyjadřování respondentů Meteor využil k odklonu od propagandy i na již několikrát zmíněné výstavě Kosmos 71. Odborníci byli sice připraveni

hovořit o sovětském pokroku a často se k němu snažili stočit řeč, ale skupina dětí, které redaktori vzali na místo, se ptala vždy na něco úplně jiného. To, co by u dospělého redaktora mohlo být problematické, se dalo odůvodnit bezprostředností dětského projevu a událost se silně propagandistickým potenciálem tím byla do jisté míry neutralizována.

Jistou formu snahy o odklon od režimem předešlých témat lze cítit i u řady dalších příspěvků Meteoru. Například hitparáda ptačího zpěvu Šest na bidýlku mohla být s ohledem na turbulentní politický vývoj v roce 1968 velmi potřebným povzbuzením. Četné reportáže o Africe, které se ve vysílání objevovaly pravidelně v celém analyzovaném období, pak zase mohly být posluchačsky přijatelným kompromisem mezi pomalu mizícími příspěvky o přírodních zajímavostech Západu a dlouhými pásmy opěvujícími Sovětský svaz. V porovnání s ostatními výše uvedenými výstupy jde však o drobnější snahy, které se dají spíše zařadit do početně nejrozsáhlejší skupiny neutrálních příspěvků, o jejichž zastoupení v Meteoru se bude psát v kapitole 6.

5.2 Pionýrská jitřenka

Ze třiceti analyzovaných nahrávek Pionýrské jitřenky vyvstala čtveřice dominantních témat komunistické propagandy. Po vzoru předchozí kapitoly jsme se je rozhodli rozřadit do těchto zastřešujících kategorií:

- *Obdiv socialismu a Sovětského svazu*
- *Nepřítel Západ*
- *Obyčejně neobyčejný lid a jeho vlastenečtí hrdinové*
- *Kolektivní duch, práce a uvědomělá mládež*

Poslední analytická podkapitola pak opět zpracuje snahy o odklon od komunistické propagandy. Oproti Meteoru bude u Pionýrské jitřenky komplikovanější sledovat vývoj propagandy ve vysílání, jelikož se z některých let dochovalo velmi málo nahrávek. Takovým případem je bohužel i rok 1972, kdy podle písemných zdrojů Jitřenka často připomínala výročí založení Sovětského svazu, a právě tyto „ztracené“ relace by výrazně napomohly k vytvoření přesnější představy o tehdeším vysílání. Kompletní přehled dostupných analyzovaných pořadů je k nahlédnutí v přílohovém aparátu.

5.2.1 Obdiv socialismu a Sovětského svazu

S obdivem socialistického systému a všeho, co do našich životů přináší, jsme se v Pionýrské jitřence mohli setkat už v první dochované epizodě z analyzovaného období ze 17. prosince 1969, kdy dětští redaktoři za pomoci svých starších rozhlasových kolegů a spisovatele Josefa Věromíra Plevy natáčeli v kraji Malého Bobše. Přestože velkou část výstupu tvořily běžné reportážní popisy bez ideologického přesahu, u postavy Boženky se nezapomněl zmínit třídní rozdíl mezi ní a hlavním hrdinou Bobšem. Konkrétně se redaktor dětí zeptal, jaké měla Boženka hračky. Když malí reportéři vyjmenují všechna nádobíčka, kočárky či dřevěné koníky, položí se stejná otázka směrem k Bobšovi. V tomto je možné s poměrně velkou jistotou tvrdit, že otázka byla návodná. Děti totiž začaly vyjmenovávat jiné krásné hračky a redaktor je musel nasměrovat otázkou: „No jo, ale s čím si hrál

nejraději?“ Až poté slyšel potřebné odpovědi jako knoflíky, ouška od hrníčků atd. „Tak vidíte, že přece jenom byl nějaký rozdíl mezi Bobšem a mezi Boženkou. Věříte tomu, že to tak někdy mohlo být? A co myslíte, je to lepší teď nebo předtím? Vy máte všichni všechno,“ uvedl na závěr. Zvláště poslední věta redaktorova výroku je z hlediska komunistické rétoriky velice signifikantní. V dětech je vzbuzován dojem, že v socialistické společnosti nikomu nic nechybí a úplně se vylučuje varianta, že všem chybí všechno.

Socialismus byl dále vyzdvihován například v dílu z 16. dubna 1972, kdy vedoucí oddílu mladých ochránců přírody v Prachaticích, který si můžeme pamatovat už z vysílání Meteoru, děkuje státním orgánům za podporu a klid potřebný k činnosti sdružení. Epizoda z 22. září 1974 zase na příkladu Rudého práva ukazovala, jak fungují státem řízené instituce. Zástupce šéfredaktora a budoucí šéfredaktor Zdeněk Hoření s dětmi mluvil například o tom, jak je důležité propojení žurnalistiky s politikou. „Především by novinář neměl nechat nepovšimnuty všechny ty nepořádky kolem nás,“ uvedl a následně vysvětlil na příkladu, kdy si ženy stěžovaly na nedostatek pionýrských košil v obchodech. Rudé právo prý ihned veřejnost informovalo, že se již sešlo ministerstvo a zjednálo pořádek. Tento příklad je nešťastný nejen devalvací termínu *nepořádek*, který si řada lidí v tehdejším okupovaném Československu představovala výrazně jinak, ale též svou nepřesností. Rudé právo totiž spíše než nepořádek v textu řeší bezchybnou a okamžitou nápravu ze strany státu. Dětem je tedy novinářská profese představena jako nástroj vládnoucího režimu. Propagandistické vyznění pak v Pionýrské jitřence podpořilo závěrečné poděkování, ve kterém moderátor říká, že díky lidem, jako je Zdeněk Hoření, jsou naše zprávy rychlejší než jakýkoliv vlak a skoro tak rychlé jako naše myšlenky. Ve stejný rok Jitřenka vysílala i epizodu s názvem Robinsonovou stopou, ve které vedle dobrodružných výprav oddílu střelek z Letné vyzdvihovala Československou námořní dopravu, která měla být rozvinutá na úrovni přímořských států, jelikož si v zahraničí považují našich produktů a výsledků práce.

Výrazně častější než obdiv československého vlastenectví či tuzemského politického systému však byla adorace Sovětského svazu. S ní se v největší míře setkáváme v jedné z epizod z roku 1974, která zachycuje výlet českých pionýrů do Moskvy v rámci výměnného

pobytu. „Alenka viděla opravdový samovar v chodu nebo ještě lépe v civilu při práci. Bylo to letos o prázdninách, kdy s devatenácti spolužáky a spolužačkami opláceli návštěvu moskevským kamarádům,“ zní úvodní věta, za níž následuje otázka, co děti v SSSR nejvíce překvapilo. Odpověď o nepřehledných turniketech v metru byla ojedinělá a dost možná maskovací, jelikož následoval dlouhý seznam obsahující mauzoleum, Treťjakovskou galerii, návštěvu Rudého náměstí, které je větší než Václavské náměstí v Praze, výstavu úspěchů národního hospodářství, moskevskou botanickou a zoologickou zahradu nebo desítek pater vysokou univerzitní budovu, kterou si postavili sami studenti. Tento výčet, zejména jeho poslední bod, lze vnímat jako ukázkou toho, v čem všem nám může být Sovětský svaz vzorem, což částečně dokazuje i další část reportáže, která se věnovala expozici kosmických těles. Ta vystavovala rakety, nejstarší Sputniky, Vostok a řadu dalších exponátů, které podle dětí bratrští pořadatelé přislíbili přivést do Prahy. Kromě dětí mluvila s redaktory Jitřenky i jejich vedoucí soudružka Petrželová, která za nejsilnější zážitek označila vedle mauzolea také návštěvu Leninova bytu, kde si mohla prohlédnout jeho pracovní židli, a výlet do Sokolova. „Viděli jsme jenom zarostlé zákopy, které jsou památníky velké bitvy. Odjížděli jsme dojatí ze Sokolova a věřím, že právě Sokolovo, kde jsme postáli v úctě před památníkem kapitána Jaroše a hroby našich i sovětských vojáků, se vryje do našich pamětí opravdu nesmazatelně. Každý z nás, děti i dospělých, bude na Sokolovo celý život vzpomínat,“ uvedla. Zejména formulace *nesmazatelně vryje do pamětí* a spojení kapitána Jaroše se sovětskými vojáky zde podtrhují vidinu nikdy nekončícího přátelství mezi SSSR a socialistickým Československem. Zmínka o tomto sovětském městě byla pro režim možná důležitá i proto, že v roce, kdy se reportáž vysílala, současně vyšel dvoudílný válečný film Sokolovo režiséra Otakara Vávry.

Mnohokrát se během reportáže zmínila také východní pohostinnost, kdy děti vyjmenovávaly různá jídla, která jim místní podávali. Pozoruhodné je, že pořad nabídku stravy zobrazuje vždy coby laskavou pohostinnost, i když mohla být v některých případech reálná motivace sovětských hostitelů úplně jiná. Jeden z českých chlapců například hovoří o tom, jak ho maminka kamaráda z výměnného pobytu nutila jíst kaši, aby byl silný a krásný. To se z hlediska propagandistických narativů blíží spíše ideálu mládí a budoucí socialistické naděje než východní pohostinnosti.

K propagaci sovětských úspěchů byly podobně jako u Meteoru ve vysílání často využívány uznávané osobnosti veřejného života. V díle z 10. května 1973, který měl primárně představovat, jak funguje rozhlasové vysílání, byla například k poslechu dramatisace o sovětském vynálezci bezdrátového telegrafu Alexandrovi Stěpanoviči Popovovi. Konkrétně šlo o scénku, jak jeho přístroj zachránil rybářskou výpravu. Sovětská věda tedy hraje klíčovou roli i v životech prostých lidí.

Z tuzemských osobností jsme mohli slyšet například generála Františka Rikla, který na besedě v roce 1971 uvedl, že jeho největším životním úspěchem byl vstup na východní frontu za první světové války, kde mohl sloužit se sovětskými vojáky a vše vidět na vlastní oči. Komunistická propaganda také šikovně pracovala s dopisem o lásce k národu a statečnosti, který generál napsal své rodině před odchodem na frontu. Podobně tomu bylo i na setkání mládeže se spisovatelem Bohumilem Říhou, kde se zdůraznilo, že úspěšný autor dětských titulů momentálně pracuje na knize, jež vypráví o osvobození Rudou armádou a partě dětí, která klíčové dějinné události prožívá.

Odkaz SSSR se dostal i do jinak obsahově neutrální debaty s ilustrátorem a držitelem Andersenovy ceny Adolfem Zábranským vysílané 8. října 1972. „Řeknu vám na závěr něco o umění vůbec. Lenin, doufám, že víte, kdo to byl, řekl mnoho pravdivého i o umění. Například že umění svým vlastním způsobem, jiným než věda, učí hlubšímu poznávání světa i života. Dále že posláním umění je podněcovat tvůrčí zápal lidu v jeho vlastní práci. A také to, že umění je především pravda,“ řekl umělec na konci pořadu.

O Sovětském svazu coby vzoru se párkrát hovořilo i v jitřenkovském seriálu Deset kapitánů, který se vysílal jednou za měsíc během školního roku 1972/73. Kapitánka Československé armády Marie Fialová třeba hovořila o tvrdém výcviku, který je nezbytný pro účinnou ochranu míru a vlasti, jak je vidět právě v SSSR. „Příkladem pro mě byla děvčata, která sloužila za války v Sovětském svazu. Toužila jsem se jim vždycky podobat, ovšem to nemůžu nikdy odsloužit. To, co děvčata prožila na východě za obranu naší země,“ říkala dětským redaktorům. Obdiv se navíc netýkal jen politiky. V dalším dílu série

o kapitánech se redaktoři ptají hokejového reprezentanta Františka Pospíšila na kvality sovětského mužstva, a opomenuta nebyla ani hudba z SSSR.

V reportáži z května 1973 se například hovoří o setkání Dvořáka s Čajkovským. „Pocty v Praze předstihly ohromně jeho nejfantastičtější představy. Devět desetin oněch ovací neplatilo sice jemu osobně, nýbrž všeobecně Rusku. Stačila však přece již sama skutečnost, že on a nikdo jiný byl povolán sloučiti v sobě sympatie, jež Češi Rusku přinášejí,“ cituje Jitřenka ze zápisků skladatelova bratra Modesta Čajkovského. Velikost prostoru, který Čajkovskij v této epizodě dostal, je o to pozoruhodnější, přihlédneme-li ke skutečnosti, že díl vyšel u příležitosti oslav roku české hudby. Část o W. A. Mozartovi byla například výrazně kratší a na rozdíl od Čajkovského, jenž byl popisován jako geniální umělec, se u rakouského skladatele spíše než nápaditost akcentoval jeho vztah k Praze, která byla pro Mozartův úspěch klíčová.

5.2.2 Nepřítel Západ

Odpor k Západu v čele se Spojenými státy byl nejčastěji znázorňován v epizodách, které se zaměřovaly na válku ve Vietnamu. S tímto tématem se můžeme setkat už v prvním dochovaném dílu Pionýrské jitřenky z analyzovaného období. Koncem roku 1969 se vysílala beseda s malířem a spisovatelem Vladimírem Šoltou, která byla prokládána četbou z jeho knihy *Slunce a modré stíny*. Ta mapovala právě autorovy zážitky z Vietnamu.

„Stojíme před troskami, ze kterých stoupá kouř. Palma přelomená vejpůl, nádherně zelené listy nestačily povadnout, jsou jen zašedlé prachem a dotýkají se cihel. Ze zbořeniště vystupuje žena. Černý oděv a šátek přes čelo. To je zde znamení smutku. Slzy jí kanou, ale tvář je nehybná. V rukou drží zkroucený kus kovu. Je to úlomek rakety. Říká, že tohle zabilo jejího muže,“ uvádí jedna z mnoha explicitních ukázek, které byly do pořadu zařazeny. Slova jako trosky, zbořeniště, smutek či slzy odkazují na to, co po sobě Američané ve Vietnamu zanechávají. Jmenované termíny nebo jejich synonyma se v tomto díle objevují velice často. Zelené listy, které nestačily povadnout, lze vnímat jako symbol krutého a rychlého útoku na bezbranné a nevinné lidi. Ti zároveň statečně bojují ze všech

sil, jak naznačuje věta o nehybné tváři a mnoho dalších pasáží. „Ten květ rostoucí u trosek Američana se jmenuje Dračí hřebínek. Ryzostí barev, napřímeným vzrůstem a ostny mi připomíná Vietnamce. Hrdé a nezničitelné...Vědí, že jejich vnitřní boj je překryt významem věci, za kterou zápasí.“

Texty o troskách měst nebo rozbombardovaných mostech čte vypravěč vždy rychle a dramaticky, což v posluchači může vzbudit pocit závažnosti a naléhavosti. Američané jsou označováni za agresory, útočníky, vrahy či syčáky. „Tak pohleď, co ještě dělají rytíři. Rozsekali téměř na dranc stovky humánních a školských zařízení ve Vietnamu,“ zněla jedna z ironických poznámek, po které bylo zmíněno, že na zbraních jistě pracovali vědci a lékaři s nemocným mozkiem a zvrácenou duší. Zde můžeme pozorovat rozdíl v referování o technologickém pokroku Západu a Východu. Podstatná část čtených pasáží z knihy i debaty s Vladimírem Šoltou patřila vlivu války na život místních dětí. Ty byly i z dnešního pohledu logicky označovány za největší oběti bojů, zároveň se ale poukazovalo na důležitost jejich pomoci a schopnost žít normální život. Několikrát bylo zmíněno, že když ustane bombardování, vyběhnou děti ven a začnou si hrát, nebo že chodí do ukrytých škol.

Nahrávka se snaží co nejbarvitěji a nejexplicitněji popsat krutost války, což dnes není zcela běžné ani u pořadů pro dospělé. Během debaty se několikrát přímo ukázaly reportážní fotografie, které měly děti okomentovat. Názornosti často pomáhala různá přirovnání. „Představte si Lidice a to znásobte stopadesátkrát,“ uváděl jeden z příměrů. Na konci pořadu bylo zmíněno, že se válka týká i lidí v Československu, jelikož americká vojska jsou u nás za humny. V dětech toto tvrzení mohlo velmi snadno vzbudit dojem, že vše, co se děje ve Vietnamu, se bude brzy dít i jim, a že kontakt s Američany je to nejhorší, co by se mohlo člověku stát.

V podobném duchu se nesl i další díl o Vietnamu, který Jitřenka vysílala o pět let později u příležitosti návštěvy soudruhů z dálného východu. Zde hned v úvodu mluví české děti o tom, co se o válečné situaci dozvěděly z vyprávění. „Děti ve Vietnamu musely chodit tisíce kilometrů v noci, když prchaly před válkou. Musely jít tajně, protože kdyby se to dozvěděli Američani, tak by je postřelili všechny. Ten vedoucí měl tři děti a vyprávěl, jak se musí

učit pod zemí a učí se jen některé děti. A kdyby tam přišel do třídy Američan, tak je může všechny postřílet a nic se mu nestane,“ uvedly. Celou epizodu pak zastřešoval příběh dívky Nguyen, která by se chtěla stát dětskou lékařkou, ale kvůli válce jí to není umožněno. Američané jsou tak poprvé znázorněni i jako ničitelé dětských snů. Nguyen byla na konci pořadu též věnována krátká dramatizace, ve které vietnamská dívka uspávala společně s českou holčičkou Evou její panenku a pak dlouho do noci přemýšlela. „Cítila jsem jen nenávist. Nenávist k těm, kteří vládou terorem a ohrožují mír. Všichni u nás věříme v blízké a konečné vítězství nad agresory.“ Zde je poprvé ve spojitosti s Američany explicitně vyřčeno slovo nenávist, podvědomě ale bylo cítit v téměř všech předchozích vyprávěních. Například v krátkém příběhu o klucích, kteří žijí s babičkou, protože jejich rodiče odjeli bojovat se Spojenými státy. Nejraději si prý chlapani hrají na vojáky, ale vždy se přitom pohádají, protože všichni chtějí být partyzány a nikdo americkým agresorem. Nenávist k USA pak naznačovalo i čtení ze zápisků redaktora Rudého práva Zdeňka Kropáče, který psal o tom, jak se otrásal noční vzduch nebo jak Vietnamci počítali v noci detonace, což mělo zřejmě sloužit jako odstrašující protiklad počítání oveček před spaním.

Ve druhém díle o Vietnamu byl na rozdíl od epizody první věnován značný prostor nejen válce samotné, ale i politickému rozměru konfliktu. Hned v úvodních minutách dětem moderátoři vysvětlili nespravedlivý princip rozdělení Vietnamu u 17. rovnoběžky na severní a jižní část. „Vietnam je jedna země, ale dva světy. Most přes řeku Ben Hai je vinou těch, kteří spravují jižní část země závorou, která se neotevívá. Závorou mezi světem svobody a demokracie a světem zloby a násilí.“ Už zde lze jednoznačně pozorovat binární rozdělení socialistického dobra a západního zla, a v tomto duchu vysvětlování pokračovalo. Dětským posluchačům je řečeno, že do Jižního Vietnamu dosadili Francouzi coby další zástupci kapitalistické hrozby reakční vládu, které se říká loutková, protože „se neřídí zájmy vlastního obyvatelstva, ale imperialistickými zájmy Spojených států.“ Tato část pořadu vyznívá zvláště paradoxně, přihlédneme-li ke skutečnosti, že servilní vláda podléhající zájmům jiné dominantní mocnosti v tu dobu působila i v okupovaném Československu. Rozdíl mezi dvěma částmi Vietnamu byl pak prezentován i v hospodářské rovině, která nijak nesouvisela s primárním tématem dílu, tedy návštěvou vietnamských soudruhů. „Přestože až do roku 1974 bývala rýžoviště na jihu zásobárnou i

pro oblast za sedmnáctou rovnoběžkou, předhoniла dnes Vietnamská demokratická republika Jižní Vietnam jak v množství roční sklizně, tak ve výnosu na hektar.“ Dětem měl tento výrok vysvětlit, že kde vládou komunisté, se zkrátka hospodaří lépe.

S narušením míru a válkou byl Západ spojován i v dílech, které se nezabývaly konfliktem ve Vietnamu. Ilustrátor Adolf Zábranský na besedě, která byla zmíněna v předchozí podkapitole, například hovořil o tom, že si v dětství s kamarády často hrával na vojáky, a jelikož měl nejvíce hraček, které se podobaly zbraním, vždy se mohl stát generálem, jako tomu je v kapitalistickém světě. Západ je tak zobrazen jako chorobný shromažďovatel vojenského arzenálu. Je ale paradoxní, že přes veškeré strašení imperialistickou agresivitou a bojechtivostí komunistická propaganda vojenské schopnosti Západu bagatelizovala.

Generál František Ríkl na besedě v roce 1971 například mluvil o tom, že bez sovětského zapojení do druhé světové války by Západ neměl proti Hitlerovi šanci. Následně také na několika příkladech uvedl, že se Británie a další země nechovaly k Sovětům tak, jak by se u válečných spojenců slušelo. Konkrétně třeba zmínil situaci, kdy vojáci čekali na odbavení svých zavazadel a britský úředník je odbyl, že na ně nemá čas. To generál odůvodnil tvrzením, že se Britům nelíbil odjezd vojáků na východní frontu. Podobným způsobem byla pak kritizována i exilová vláda, což propaganda s ohledem na vztah československých komunistů k prezidentu Benešovi jednoznačně vítala.

5.2.3 Obyčejně neobyčejný lid a jeho vlastenečtí hrdinové

„Člověk by měl myslet jako bůh a žít jako měšťák.“ Touto parafrází Gustava Flauberta předznamenal operní pěvec Eduard Haken na 5. sjezdu Klubu mladých čtenářů v roce 1970 další z podob komunistické propagandy v Pionýrské jitřence. Tou je zobrazení hrdinů a velikanů vzešlých z běžného lidu. Jedním z nich byl například i již zmíněný generál Ríkl, který na besedě s dětmi mimo jiné hovořil o svých vojenských začátcích a motivaci opustit vlast pouze za účelem její vnější ochrany. Ilustrátor Adolf Zábranský, jehož jméno už bylo též zmíněno v předchozích kapitolách, zase během setkání s mládeží uvedl, že si jako malý hrál úplně stejně jako všechny ostatní děti. Výrazněji byl ale akcent na lidové hrdinství cítit

až v seriálu Deset kapitánů, který byl založen právě na představování profesí nezbytně důležitých k růstu socialistické společnosti. Ukázkovým příkladem je epizoda z 24. prosince 1972, ve které se redakční tým Jitřenky společně s vybranými dětmi vypravil za kapitánem pohraniční stráže Stanislavem Černým. Ten hned v úvodu poznamenal, že se všichni pohraničníci snaží navázat na hrdou tradici obrany státního území, která je nezbytností už od dob křižáků. Jeho výrok pak podpořila speciálně složená píseň, ve které se zpívalo o tom, že v těchto lesích vždy stávali vojáci připraveni čelit narušiteli. Ten se podle Černého musí zastavit za každou cenu a všemi dostupnými prostředky. Dětem je tak vysvětlováno, že i smrt může být adekvátním trestem, když chce někdo zradit republiku ilegálním překročením hranic. „Pokud jdou u nás přes státní hranici, tak jsou to lidé s mnohdy pohnutou minulostí, mnohokrát trestaní, kteří cíle chtějí dosáhnout i za použití zbraně, což mnohdy i bylo,“ ospravedlňuje svou práci Černý. Odvaha pohraničnicků pak byla znázorněna i v doprovodných básních:

„Samopal na rameno
místo polibků
počítám kroky
Hlavu místo snu a spánku
obracím k napjatému tichu
vánku
Šlapu do nehybných stínů
všechno v pořádku
A ještě jednou
Zastavit stát
Den s nocí
vystřídat“

První z básní posluchači sděluje, že pohraničníci disciplinovaně hlídají naši zem a obětují tomu klidně i svůj milostný život nebo spánkový režim. Druhý text pak akcentuje zejména to, že hlídají nejen sebe, ale nás všechny:

„Tady nekončí svět
i když jej hranice rozdělují jak zralé jablko
Tady se nezastavil čas
aby zapadl do údolí
a ulehl jak znavený voják, který hledá světla vesnice
Chtěl by k nim jít
a sednout si k dubovému stolu
Vojáci střeží hvězdy i plíživé stíny
Aby na kopci a za ním
mohla uhasínat světla
a zajásat trubka do noty a pak
aby bylo
ticho“

Od propagandy se tento díl Pionýrské jitřenky odkláněl pouze v momentech, kdy dostaly kontrolu nad obsahem děti a mohly se ptát, na co chtěly. Díky tomu se část pořadu věnovala například hlídacím psům a jejich výchově. I v tomto případě lze ovšem tvrdit, že mohl pořad děti negativně ovlivnit, jelikož jeden z pohraničnicků pionýrům poradil, aby krmili psy čokoládou. To sice nelze považovat za propagandu, které se primárně věnujeme, symbolicky to ale podtrhuje všeobecnou závadnost této epizody.

Dále se v seriálu o kapitánech často opakovalo, že je pracovní úspěch nijak neblaze neovlivnil. O Františku Pospíšilovi z hokejové reprezentace, kterému patřila epizoda z 18. března 1973, spoluhráči říkali, že je stále stejný, jako když hrával v juniorech, a nad zbytek mužstva se nikdy nepovyšuje. Jeho lidovost pak podpořilo i oslovení, jelikož jako jedinému z deseti respondentů se mu neříkalo *kapitáne*. Spoluhráči i děti ho mohly oslovovat křestním jménem nebo přezdívkou Pospec. Kapitán Československých aerolinií Jaroslav Kristek zase hovořil o tom, že i když navštívil spoustu krásných zemí, jako je například Kuba nebo Čína (všimněme si, že se v obou případech jedná o komunistické státy), nikde se mu nelíbilo tolik jako doma: „Nevěřili byste tomu, ale čím více člověk cestuje, tím větším je patriotem,“ uvedl na závěr. Zároveň je ale nutné připustit, že ne

všechny epizody o kapitánech byly založené na propagandě. Ryze ideologický byl pouze díl o pohraniční strážní a pořad s kapitánkou Československé armády Marií Fialovou, který blíže představí podkapitola 5.2.4. V ostatních epizodách je propaganda založená spíše na samotné dramaturgii a obsahově se projevuje jen v některých částech. Rozhovor s kapitánem pražských požárníků Františkem Janů by se dokonce dal označit za zcela nepropagandistický.

To se ovšem nedá říct o způsobu, jakým Jitřenka referovala o Juliu Fučíkovi, který byl během analyzovaného období ve vysílání zmíněn hned několikrát – poprvé v epizodě z 6. května 1973. Jejím obsahem byla procházka v okolí Pražského hradu, která měla malým posluchačům ukázat, jak se prolínají známá místa se zásadními příběhy naší historie. Detailněji byl však představen jen jeden příběh, a to sice vyšetřování Julia Fučíka nad Nerudovou ulicí. Konkrétně Jitřenka v krátké dramatizaci představovala, jak byl novinář pokoušen a přemlouván komisařem Böhmem v zahradách u Hradu: „Cožpak už se nikdy nechceš do ní vrátit? Vždyť je tak krásná. A bude krásná, i když tu nebudeš.“ Fučík prý odpověděl: „A bude ještě krásnější, až vy tu nebudete.“ O chvíli později pak bylo zmíněno, že se ve stejných místech za války sešlo druhé ilegální vedení československých komunistů a stalo se pak domovem pro pokladnu a archiv ÚV KSČ. Okolí Pražského hradu tak bylo mládeži popsáno jako místo, kde se psaly ty nejzásadnější momenty naší historie plné hrdinství komunistického lidu.

Ve stejný rok pak mohli posluchači Pionýrské jitřenky zaznamenat Fučíkovo jméno ještě jednou, konkrétně v již zmíněném příspěvku o výměnném pobytu mezi sovětskými a československými dětmi. Součástí reportáže bylo totiž povídání o dětské lékařce Mirzagatovové z Charkova, která se s Fučíkem v minulosti setkala. „Jeden mi byl velmi sympatický. Hned si člověka získal svým úsměvem a vystupováním. Pořád se jenom ptal, z každého slova se radoval. Všechno si zapisoval do malého notýsku. Pak s ním chodím po nemocnici, ale on chce, abych mu povídala o lidech, o přátelích,“ říkala a dodala, že si dodnes uchovala fotografii s Fučíkem, *Reportáž psanou na oprátce* pak popsala jako knihu, která otřásla celým světem, je chloubou celého lidstva a její odkaz bude žít navždy. Nejasné je, proč byla reportáž o doktorce Mirzagatovové do této epizody Jitřenky vůbec

zařazena, jelikož nijak nesouvisela s cestou československých dětí do Moskvy. Tvrzení, že to byla pouze záminka pro vytvoření dalšího obsahu o Juliu Fučíkovy, by bylo logické, nelze ovšem s jistotou potvrdit. Fučíkovo jméno se též objevilo v epizodě z 22. září 1974, kdy tvůrci Jitřenky společně s dětmi natáčeli v redakci Rudého práva o novinářské profesi, jak bylo blíže popsáno v kapitole 5.2.1. Zde se však pouze krátce vyzdvihla důležitost odbojového tisku za války a Fučíkovo jméno bylo použito jako umocňující prvek.

Prostor v Jitřence dostalo i hrdinství sovětských přátel. Výrazný byl například příběh rozvědčíka sovětské armády Anatolije Žukova, kterého se po bez mála třiceti letech od pražského osvobození Rudou armádou snažil vypátrat pionýrský oddíl z Kozlovic pod vedením Ludmily Novákové, jak bude blíže představeno v podkapitole 5.2.4.

5.2.4 Kolektivní duch, práce a uvědomělá mládež

Už ze samotného názvu Pionýrské jitřenky lze předpovídat, že důležitou součástí relace bude podpora kontrolovaného sdružování dětí. Slovo *kontrolovaného* je v tomto případě velice důležité, jelikož řada mládežnických organizací nebo událostí byla naopak z politických důvodů zakázána a pozastavována. Příkladem budiž osud skautů z Junáka, jejichž činnost byla omezena od roku 1970.²⁵⁵ Potlačovány byly též oslavy majálesu, které se zejména v 60. letech, kdy se jednoho z ročníků například zúčastnil americký beatnik Allen Ginsberg, staly svou svobodomyšlností pro režim problematickými.²⁵⁶ Ve vysílání Pionýrské jitřenky se tak můžeme setkat pouze se sdruženími, která byla režimu pohodlná. Jedním z nich byla například kapela ze základní školy v Rotavě u Sokolova, které byla věnována epizoda z 5. června 1974. Podmínkou pro členství v kapele byla pionýrská příslušnost. „Slovo dalo slovo a padlo rozhodnutí, že to bude dechovka pionýrská. Ty z dětí, které nebyly dosud pionýry, se velmi ochotně pionýry staly,“ říká jeden z kantorů. Hlavním tématem tohoto dílu je podpora dětí v hudbě, která nemá věkové omezení. To v praxi znamená, že se mladší žáci učí od svých starších spoluhráčů, kteří s nimi musí mít

---

²⁵⁵ Oficiální web Junáka - českého skauta, https://www.skaut.cz/skauting/historie/#about__history--6

²⁵⁶ BLAŽEK, Petr. *Vyhoštění krále majálesu. Allen Ginsberg a Státní bezpečnost. Paměť a dějiny*, 2011

trpělivost. Tento příklad dětským posluchačům názorně předvádí fungování socialistické společnosti, která si zakládá na mezigenerační kontinuitě: „Pojďte děti, pojdte ven. Že jsme malé, to je toho, vždyť mi všichni do jednoho dokážeme ještě mnoho dřív, než vyrostem. Veselá je naše zem. Veselá je naše zem. Pojdte jiskry, pojdte děcka, vyběhneme do kopečka, tam si všichni do kolečka pěkně zahrajem,“ zní jedna z písní, které děti v nahrávce zpívají. Politický přesah je zde patrný i díky tomu, že učitelé, kteří s kapelou na základní škole pracují, ve vysílání vyjmenovali všechny možné státní akce oslavy, kde s dětmi vystupovali. Podobně, byť v o něco menším rozsahu, propaganda využila i již několikrát zmíněný oddíl ochránců přírody z Prachatic. Zde jsou pozoruhodné zejména odborné pasáže, které děti ve vysílání čtou: „Pokračujeme ve fenologických pozorováních vyšších rostlin. Hlášení od různých pozorovatelů jsou kartotékovým způsobem ukládána, aby byla kdykoliv k dispozici ke srovnávacímu studiu i zpracování.“ Nemůžeme pochopitelně vyloučit, že byly prachatické děti na výjimečné intelektuální výši, ale množství střihů, které můžeme v nahrávce slyšet, a celková nepřirozenost projevu dětského hlasu minimálně vzbuzují pochybnosti. Využívání veselých melodií a písní, které se objevují i v epizodě o družině střelek z Letné a jejich Robinsonově stopě, pak v posluchači budí dojem, že dětství v socialismu je ryze radostným a bezstarostným životním obdobím. To ale Jitřenka paradoxně v některých příspěvcích částečně vyvrací, jelikož je důraz stále kladen i na zodpovědnost a uvědomělost mladé generace.

Vzorovým příkladem je už zmíněné pátrání po sovětském rozvědčíkovi Anatoliji Žukovovi, které dostali za úkol pionýři z Kozlovic na ostravsku. Jitřenka o jejich výsledcích vysílala 10. listopadu 1974 a redaktoři badatelskou práci dětí označili za mravenčí práci, která názorně ukazuje, že nic není překážkou, když má člověk odhodlání a silnou vůli. V symbolické rovině je slovo *mravenčí* velmi důležité, jelikož právě tento hmyz byl často metaforicky užíván pro zobrazení pracovitosti a síly kolektivu. Za ušlechtilou iniciativu poté pionýrům děkoval i Žukovův slovenský spolubojovník Jakub Slavkovský. Ten zároveň dětem vyprávěl, jak vřele ho tehdy přijala Rudá armáda, od které dostal moderní výstroj. Moderátoři zmínili i jeho četná sovětská vyznamenání, která byla popsána jako absolutní vrchol toho, čeho může člověk v životě dosáhnout, což akcentují i některé výpovědi kozlovických pionýrů: „Chtěla bych se podívat do Sovětského svazu a

setkat se se svým kamarádem. Ještě jsem neměla tu možnost, ale doufám, že se mi to podaří,“ říkala jedna z dívek.

Časté zmínky o důležitosti mládežnického sdružování a výsledcích uvědomělé, tvrdé práce měly v Pionýrské jitřence své silné opodstatnění. Dětským posluchačům se tím totiž představovaly základní předpoklady pro jejich budoucí uplatnění v zaměstnání. Právě různé profese a jejich nezbytnost pro fungování socialistického systému byly dětem prezentovány velice často: „Dolanské JZD patří už roky k nejlepším v širokém okolí. Lidé jsou tam vlídní, klidní a usměvaví,“ říkají moderátoři v reportáži z roku 1973, která popisovala všední život v malé vesnici na Hané. Zástupce šéfredaktora Rudého práva Zdeněk Hoření zase dětem 22. září 1974 vysvětloval, jak je důležitá spolupráce při přípravě novin, která je počítána na minuty a musí být přesná jako stroj. „V Rudém právu se myslí na všechno,“ zní jedna z jeho vět.

Podstatnou úlohu v pracovní výchově dětí skrz Pionýrskou jitřenku hráli také rodiče. V epizodě s názvem Jak si hrají tátové z roku 1974 kupříkladu děti mluvily o profesích svých otců. Akcentovány pochopitelně byly profese jako řidič automobilu, strojní inženýr v podniku na ocelové jehly, dojička v JZD, výrobce kuličkových per či konstruktér vodních sádek, takže o propagandě můžeme hovořit už v rovině dramaturgické. Po obsahové stránce tento „dělnický narativ“ pak podpořily básně o tramvajích nebo svářečích:

Večer je plný tajemného blýskání.

To měsíček, to večernice, říkám si.

A co to cinká?

To taky ti dva nad strání?

To taky ti dva nad lesy?

A ony to zvoní tramvajové kolejnice.

Lopaty a kladiva a kleště

a žádný měsíček a žádná večernice.

To srší na ulici oslnivé zlaté deště

a nad nimi jak nakreslení tuší

sklánějí se vynálezci růží.

Vzpomeneme-li si na básně o práci pohraničnicků, o kterých se píše v předchozí kapitole, můžeme začít získávat představu o charakteru „jitřenkovské lyriky“.

V některých případech bylo ale zobrazení zodpovědné práce ještě výrazně problematičtější. Opět se zde můžeme vrátit ke zmíněné sérii Deset kapitánů, kterou lze v tomto ohledu označit za propagandistickou už na základě konceptu a dramaturgie, ideologie je však nezanedbatelná i po obsahové stránce. V epizodě o kapitánce Československé armády Marii Fialové se například spojuje hned několik výše uvedených propagandistických narativů zároveň: „Vyznamenání za upevňování družby ve zbrani je ocenění velice vzácné. Mohou se jím pyšnit jen ti, kteří udělali kus poctivé práce při upevňování přátelství mezi armádami Varšavské smlouvy,“ vysvětlovali moderátoři. Poctivá práce je zde spojena s důležitostí přátelství mezi spřátelenými socialistickými zeměmi, kterou reprezentuje i ocenění za družbu ve zbrani. Věrnost socialismu pak Fialová vyjádřila i tvrzením, že by z kasáren neodešla ani ve chvíli, kdy by byla mezinárodní situace kvůli narušitelům míru sebevíc napjatá. Poté ještě zdůraznila, že v armádě též vzniká spousta velkých přátelství, což mohlo jitřenkovské publikum slyšet už v jedné z předchozích epizod o práci pohraniční strážce. „My zde v pohraničí žijeme jako jedna rodina,“ uvedl Stanislav Černý, který zároveň dodal, že mu v jeho práci výrazně pomáhají právě pionýři. „My hranice střežíme v určitém prostoru za plné pomoci a spolupráce jak dětí, hlavně pionýrů, a potom i za pomoci ostatních obyvatel. Je to spíše taková hra.“ Přirovnání ke hře je v tomto případě zvlášť problematičné, jelikož o pár vteřin později Černým dětem řekl, že nejlépe mohou pionýři pomáhat pohraničnickům sbíráním informací o možných narušitelích, kteří by chtěli hranice přejít. Mládež už tak není nabádána jen k uvědomělé práci a poslušnosti vůči režimu, ale k přímému donašečství. Zvlášť děsivě pak v souvislosti s tímto vyjádřením působí citace spisovatele Josefa Sekery, která se objevila ve vysílání Jitřenky 7. května 1973: „Cesta lidí je dlážděna kostmi mrtvých a i naše země je znamenána hroby. Přesto jsem šťasten, že patřím k lidskému rodu. Svět ví, že naše

kultura vyrostla a roste z pracovitosti. Ze schopností našich rukou i našeho ducha. Prostě že nejsme barbaři, ale národy na sluneční straně života.“

5.2.5 Odklon od komunistické propagandy

Hovořit o snahách vymanit se z režimem předepsaných obsahových kolejí je v případě Pionýrské jitřenky o něco složitější. S ohledem na častější výskyt propagandistických narativů a jejich výrazně větší intenzitu a explicitnost bychom museli za pokusy o demokratizaci obsahu označit i neutrální příspěvky, což u Meteoru nebylo třeba. V kontextu Pionýrské jitřenky bychom například mohli za snahy o odklon od komunistické propagandy považovat i přiznání generála Rikla, že největší bitva jeho života se neodehrála v SSSR, nýbrž v Británii, nebo že kapitán Československých aerolinií Kristek odpověděl dětem pravdivě, tedy že se první letadlo bratří Wrightů vzneslo z USA a že mezinárodním leteckým jazykem je angličtina. V kontextu Meteoru a jeho pokusů o deideologizaci obsahu, které jsou popsány v podkapitole 5.1.4, by tyto výroky zřejmě nebyly dostatečné. Jediným výraznějším odbočením od režimní propagandy v Pionýrské jitřence tak jsou rozhodnutí spisovatele Václava Čtvrťky nečíst báseň o válce, která měla být součástí epizody vytvořené ze slohových prací dětí, a koncept silvestrovského speciálu. V něm si pionýři nestihli přichystat plán vysílání a snažili se program vymyslet průběžně za pomoci fiktivního přístroje na plnění posluchačských přání, což by se uvědomělým a vždy důkladně připraveným socialistickým dětem zřejmě nemělo stávat.

O deideologizaci obsahu bychom teoreticky mohli mluvit i v případech, kdy děti svými dotazy odkláněly pozornost od hlavního, zpravidla propagandistického tématu reportáže, jak již bylo popsáno v kapitole 5.2.3 v souvislosti se psy sloužícími u pohraniční strážě. Tyto pokusy se ale málokdy setkaly s úspěchem, jelikož odpovědi často nasměrovaly diskuzi zpět do propagandistických mantinelů. Ukázkovým příkladem je již zmíněná epizoda s kapitánkou Československé armády Marií Fialovou. „Na vojnu půjdu, musím jít, vím, že tam musí jít každý muž, ale často slychávám takové historky, které mě odrazují. Třeba že tam jsou tvrdé podmínky a tak. Je ten režim opravdu tak přísný? Že třeba na nástupech nesmí být ani trochu bláta a tak,“ ptal se jeden z chlapců. Odpověď jen

stručně potvrdila, že voják skutečně musí být upravený za každou cenu a debata se vzápětí stočila k celoživotním přátelstvím, která na vojně vznikají. Konkrétně Fialová vyprávěla příběh, jak jeden z mužů, kterému končila povinná základní služba, nechtěl jít zpět domů, protože si zvykl na nové přátele. Diskuze o negativních aspektech vojny a strachu z ní se tak nekonala.

5.3 Mikroforum

Už u dvou předchozích publicistických relací jsme mohli pozorovat, že se řada nahrávek v rozhlasovém archivu nedochovala. V případě pořadu Mikroforum je tento jev ještě výrazně markantnější, jak bylo již předznamenáno v kapitole 1.3. Z období, se kterým výzkum pracuje, je dostupných pouze devět záznamů o celkové stopáži 5 hodin, 51 minut a 35 vteřin, z čehož je patrné, že se málokterá epizoda dochovala v plné stopáži. Proto nelze propagandistické narativy rozdělit do systému zastřešujících kategorií, se kterým pracuje analýza Meteoru a Pionýrské jitřenky. Pracujeme tedy pouze se základním dvojitým dělením, tedy propagandou a snahou o vymezení se vůči ní. Kompletní přehled dostupných analyzovaných pořadů je opět k nahlédnutí v přílohovém aparátu.

5.3.1 Odklon od komunistické propagandy

Mikroforum je, jak detailněji popisuje podkapitola 4.2.2, mnohými pamětníky i odbornými publikacemi označováno za jeden z obsahově i dramaturgicky nejodvážnějších dětských pořadů, který Československý rozhlas vysílal. Čtyři dochované nahrávky z konce šedesátých let toto tvrzení do značné míry potvrzují.

„Chtěli jste slyšet moudrosti, a my jsme je pro vás vybrali,“ říká moderátorka Markéta Vítková Černá v ohlášení prvního příspěvku ze 17. ledna 1969. Po zkušenostech z poslechu Pionýrské jitřenky by se dalo předpokládat, že bude nahrávka mládež seznamovat s myšlenkami sovětských velikánů. Příspěvek se ale věnoval dopisu starořímského filozofa Senecy sicilskému prokurátorovi Luciliovi. Pozornost upoutá už samotná obtížnost textu, která vybízí posluchače ke kritickému myšlení, což není pro normalizační rétoriku typické. Ještě podstatnější je ale samotné sdělení dopisu, který se věnuje tématu přátelství. Konkrétně text několikrát zdůrazňuje, že pokud člověk nevěří příteli, jako věří sám sobě, a přítele si důkladně sám nevybere, nerozumí správně významu přátelství. Posluchači, na které úspěšně působila protizápadní propaganda, si pochopitelně mohli z vyprávění odnést, aby si dali pozor na Američany a precizně si přátele volili jen v prověřených socialistických řadách. Nicméně téma přátelství bylo v Československém rozhlase i dalších médiích naopak velmi často zmiňováno ve spojení se Sovětským svazem. Tomuto výkladu

navíc nahrává i skutečnost, že se o důležitosti vlastního výběru přátel hovoří ani ne půl roku po začátku okupace vedené právě takovými přáteli, které si Československo vybrat nemohlo. V souvislosti s přátelstvím Senecův dopis taktéž akcentoval klíčovou úlohu mezilidské důvěry: „Někteří to, co lze svěřiti jen přátelům, vyprávějí komukoliv, a tíží-li je něco, složí to do prvních namanuvších se uší. Jiní zase jsou zavřeni i v přítomnosti nejbližších přátel a hluboko skrývají tajemství, nedůvěřující dost ani sami sobě. Nemáme činiti ani jedno, ani druhé. Je stejně chybné věřiti všem i nevěřiti nikomu,“ říká jedna z pasáží, která je z hlediska příměru ke společenské situaci v normalizačním Československu velmi podstatná. Srpnová invaze a následná politická konsolidace v lidech postupně utlumovaly reformační snahy a chuť na systémovou změnu, po níž se volalo v 60. letech. Společenská nálada se naopak začala pozvolna klonit ke strachu a nedůvěře 50. let plných politických procesů, udavačství a tvrdých represí. Ve výše uvedeném úryvku lze vnímat apel na osobní odpovědnost vůči společnosti, a tím pádem i sobě samému.

O zjevném odklonu z režimem preferovaných tematických okruhů můžeme hovořit i v případě druhého tématu Mikrofóra ze 17. ledna 1969. Tím byl vznik nového spolku Karla Čapka, který ve vysílání představovali jeho zakladatelé z Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Novináře a spisovatele od začátku popisovali jako všestrannou osobnost, jejíž tvorbou a životní filozofií by se měli lidé, zejména pak mladí, zabývat. Tento způsob Čapkova zobrazení sám o sobě komunistické propagandě odporuje, jelikož byla jeho osobnost často spojována s obdobím První republiky, a hlavně pak jejími politickými představiteli v čele s prezidentem Masarykem. V rozhovoru ale došlo i k přímé kritice vztahu socialistického Československa k čapkovskému odkazu. Konkrétně studenti hovořili o tom, že v Malých Svatoňovicích se národní výbor a občané shodli, že by bylo dobré postavit bratřím Čapkům pomník. Stát ovšem tuto iniciativu finančně nepodpořil. „Já jsem hodně klidný člověk, ovšem tenkrát jsem se hodně rozčílil, protože my, jako národ, který proslul stavbou pomníků i v celkem nedávné minulosti, jsme najednou neměli peníze na sochu muže, kterého bychom si měli vážit,“ uvedl jeden ze zakladatelů spolku. Z jeho výroku tak můžeme pochopit, že v Československu byly vystaveny pomníky lidem, kteří si to zaslouží méně než Čapek, nebo nanejvýš stejně jako on. Vzhledem k tomu, že řada monumentů byla vystavena k počtě sovětským hrdinům, v té chvíli okupantům, lze

tato slova označit za poměrně odvážná, navzdory skutečnosti, že svoboda slova nebyla začátkem roku 1969 ještě natolik potlačována, jako tomu bylo později v 70. letech za vrcholné normalizace. Moderátoři Pavel Tumlíř a Markéta Vítková Černá pak posluchače vyzvali k připojení se ke spolku prostřednictvím telefonické linky Mikrofóra.

Servilní režimu nebyla paradoxně ani rubrika redaktorky Jindry Sobiškové, která jednotlivě představovala československé ministry. Úspěchy a životní dráhu šéfa zahraničního obchodu Jána Tabačka popisovala veskrze věcně a neuchylovala se k jeho bezmezné heroizaci, jako tomu bylo u jiných pořadů. Naopak se pozastavovala nad paranoiou jeho spolupracovníka a státního trenéra Josefa Marka, který redaktorce řekl, že v žádném případě nebude telefonicky mluvit o jakémkoliv vládním příslušníkovi. „Soudruh Marko si asi myslí, že každý, kdo mu telefonuje, musí být určitě nějaký agent nebo nějaký zaprodanec, protože říkal, že mi po telefonu nemůže nic říkat o ministru federální vlády. Ale budiž tedy,“ glosovala Sobišková, která se vzápětí ostře ohradila vůči vládním snahám o zásah do dramaturgie její rubriky. „Já jsem si dala pro tyto profily zásadu, že budu mluvit jenom o lidech, které znám, nebo které předchází dobrá pověst. Mikrofórum není zpravodajství, a tedy nemá povinnost seznamovat posluchače rozhlasu se všemi ministry federální vlády. Nechte nám, Mikrofóru, to právo, abychom si vybrali.“ S podobně sebevědomým stanoviskem jsme se v analyzovaných relacích do té doby nesetkali. Jindra Sobišková v této krátké pasáži mladým posluchačům jasně sdělila, že není v pořádku, aby režim novinářům a mediálním tvůrcům diktoval, co mají dělat, a že je v pořádku se těmito nařízením nepodřizovat. To do značné míry předznamenala už redaktorčina předchozí rozhlasová práce. V létě 1968 se například věnovala tématu zrušení cenzury. Později byla za podporu demokratizačního procesu z rozhlasu vyhozena.²⁵⁷

Odvážně působí i způsob, kterým Mikrofórum začátkem roku 1969 referovalo o Západu. Ten, podobně jako u Meteoru a jeho sérii o Velké Británii, nebyl zobrazován jako nepřítel a potenciální narušitel míru. Redaktoři i posluchači ve svých dopisech naopak zmiňovali, že by se měla mezi Východem a Západem prohlubovat spolupráce, z níž mohou benefitovat

---

²⁵⁷ ČERNÝ, Tomáš. *Jaro bez cenzury*, podcastová série RozhlaSTO - 6. epizoda, 2023, Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/epizoda-6-jaro-bez-cenzury-1968-8971287>

obě strany. Ukázkovým příkladem je dotaz, ve kterém se jeden z posluchačů Mikrofóra ptá později vyhozeného novináře a komentátora Jana Petránka, jestli Američané přebírají záběry ze Sojuzu, když Sověti nepřebírali přenos z Apolla. Redaktor odpověděl velmi diplomaticky, že SSSR má určitě velký zájem na tom, aby se jeho snímky z kosmu dostaly do zahraničních médií, takže je dobře, že Američané záběry vysílají. K tomu, proč to nefunguje opačně, se nijak nevyjadřoval. Nedá se ale říct, že by se odpovědi bál, protože vzápětí dodal, že když se ráno holil, slyšel informace o tom, jak Sojuz 4 přistál nejdříve z anglické divize stanice Moskva, a když přeladil na ruskou verzi, tak tam informace ještě nebyly. „Takže vidíte, export propagandy může mít i tuto zajímavou formu,“ humorně poznamenal na závěr. Tvrzení, že Sovětský svaz není ve všem dokonalý a první, se v mládežnických relacích analyzovaného období neobjevuje často, vzpomeneme-li si například na to, jak preciznost a minutové fungování socialistických médií později popisoval dětem v Pionýrské jitřence Zdeněk Hoření.

K demonizaci Západu v čele s USA nedocházelo 17. ledna ani v rubrice Agentura, která byla hlavní zpravodajskou relací Mikrofóra. Jedna ze zpráv sice upozorňovala na americko-vietnamský konflikt, což bylo v rámci jitřenkovské propagandy hutně užívané téma, důraz byl ale kladen na probíhající mírová jednání v Paříži. Druhá dochovaná Agentura ze srpna 1969 zase referuje o odletu politické delegace západního Německa na diplomatickou návštěvu do Sovětského svazu, kde se měla projednávat bezpečnost Evropy a vzájemné vztahy těchto dvou zemí. Spojení Západu s nebezpečím lze pozorovat nanejvýš ve zprávě o orkánu v mexickém zálivu, který v postižených městech a vesnicích způsobil chaos a rabování gangsterskými skupinami. Nešlo však o účelově využitou informaci, zdůrazňoval se zejména humanitární rozměr katastrofy a možnosti pomoci.

To, že Mikrofórum Západ většinou nevnímalo jako hrozbu nebo nepřítele, se zřetelně projevovalo už v samotné hudební dramaturgii. Příspěvky často oddělovaly rockové písně západního střihu, případně přímo vybrané skladby z britské nebo americké produkce. V epizodě ze 4. října 1969 například své oblíbené západní tituly pouštěli Karel Gott a Ladislav Štáidl, kteří zároveň vyprávěli o pracovních výjezdech do Spojených států. „Naše

přání, náš sen, se pomalu plní,“ řekl Gott, když posluchačům oznamoval, že se jim v USA podařilo domluvit spolupráci na jednom z nadcházejících alb.

Největší prostor byl ale v dochovaných Mikrofórech věnován osobě Jana Palacha, jelikož dvě z epizod pocházejí právě z týdne, kdy se student Filozofické fakulty Univerzity Karlovy upálil na protest proti sovětské okupaci. První zmínku můžeme slyšet opět v rámci Agentury Mikrofóra, která čin popisuje jako tragický a věcně referuje o tom, do jakého zdravotnického zařízení byl Palach převezen a jaký je jeho zdravotní stav. Současně také hlasatelka zmiňuje, že kvůli této mimořádné události proběhlo setkání ministrů Bezdíčka a Bosáka s představiteli vysokých škol a studentstva. Právě druhý zmíněný vládní příslušník měl být v ten den hostem Mikrofóra a svou nepřítomnost odůvodnil nespecifikovaným zdržením na vládním jednání. Je tedy možné, že Mikrofórum záměrně jeho obecnou formulaci zkonkretizovalo a tím zdůraznilo závažnost situace. S jistotou ovšem tuto možnost potvrdit nelze.

Mnohem jasnější vyznění však mělo vyjádření kandidáta věd a vedoucího oddělení pro výzkum neuróz Zdeňka Dittricha, které Mikrofórum posluchačům zprostředkovalo v jednom ze tří dalších příspěvků o Palachově činu: „Příčin sebevražd je ohromná dlouhá řada, ale jsou dvě základní kategorie – těžká psychická porucha a tlak nějakých okolností, který vyvolá v člověku touhu odejít ze života. Je to takový druh protestu, ta druhá kategorie. Já jsem nikdy neviděl toho mladého muže, ale myslím si, že nešlo o případ těžké psychické poruchy. Jako student musel projít mnohými vyšetřeními. Zbývá tedy tlak životní situace, lidé často dělají sebevraždy, protože mají špatnou rodinnou situaci. Ale samozřejmě se to někdy rozšíří z rodiny i na celou společnost.“ Dittrich tak věcnou argumentací a logickým postupem posluchačům sdělil klíčovou informaci, že sebeupálení může být reakcí na neutěšenou politickou situaci. Tato informace mohla být pro mladé publikum Mikrofóra podstatná zejména s ohledem na to, jak v budoucnu režimem ovládaná média o Palachovi a jeho motivaci referovala. Zároveň je ale nutné dodat, že Dittrich na konci svého proslovu nabádal posluchače, aby tento způsob protestu nenásledovali. Stejně postupoval i řečník v dalším příspěvku, kterým byl lékař Zdeněk Vokrouhlický: „Naše vlast i boj, který stále podstupujeme, vyžaduje naše životy, naši

energii, naši morální převahu, a že takovéto sebeobětování, před kterým se sice osobně hluboce skláním, není reálným východiskem ze situace, do které jsme se ne vlastní vinou dostali,“ uvedl a dodal, že rada Sdružení dětských a mládežnických organizací je přesvědčena o dostatku odvahy mladých lidí k pokračování v boji za ty ideály, které v minulém roce Československo získalo. Tím vyjadřuje jednoznačnou podporu již slábnoucím, ale stále patrným snahám stranických reformistů v čele s Alexanderem Dubčekem. O jeho proslovu na plénu KSČ, ve kterém shrnoval aktuální problémy strany, Mikroforum taktéž referovalo v rámci agenturních zpráv: „My se teď rozloučíme a vy máte hodně hodin na to, abyste mohli přemýšlet o všem, co se stalo,“ zakončuje pak relaci věnovanou Palachovi moderátorka Černá.

O něco komplikovanější je pak v souvislosti s Palachovým činem vyjádření profesora Luboše Kohouta, které zaznělo na Mikroforem vysílané debatě 18. ledna 1969. Kohout uvedl, že studentstvo nemůže být samo o sobě významnou politickou silou, a stát se jí může pouze v případě, kdy naváže úzkou spolupráci s dělnickou třídou. To následně demonstroval na domnělé podobnosti mezi Abrahamem Lincolnem a Karlem Marxem, která nebyla podpořena žádným konkrétním argumentem, a také parafrázi Leninova příměru společnosti k hudebnímu tělesu: „Ať se uskuteční v praxi autorova výzva k pohostinnému přijímání všech názorů na stránkách stranického orgánu a všech stranických publikací, ať každý posoudí naše spory a hádky o jakoukoliv notu, která podle mínění jedněch byla zahrána příliš ostře, podle mínění druhých falešně a podle mínění třetích mimo takt. Pouze z řady takovýchto otevřených diskuzí může u nás vzejít skutečně sladěný sbor vůdců,“ řekl. Z dnešní perspektivy je velmi složité usoudit, zda byla Kohoutova myšlenka pochopena tak, jak autor zamýšlel, zvláště pak když neznáme celý kontext, ve kterém tento výrok zazněl. Z nahrávky se totiž dochovala jen část druhého pásu a není tak možné zjistit, v jakém duchu se předtím debata vedla.

5.3.2 Propaganda

Jediným náznakem propagandy v dochovaných nahrávkách Mikrofóra z konce 60. let je vyjádření Karla Gotta, který hovořil o tvrdých podmínkách hudebního trhu ve Spojených

státech. Konkrétně říkal, že i kdyby se v Las Vegas „uzpívali k smrti“, tak je stejně za padesát let nikdo nebude pořád znát. „Ono to chce mít desky, být na trhu, mít interview. U nás, když jsme unavení, tak říkáme: Zase ti novináři. Zase budeme muset mluvit. A tam se taková věc musí draze zaplatit, aby někdo vůbec přišel udělat interview a něco o tobě někde napsal,“ poznamenal. Přestože se nejedná o jeden z výraznějších propagandistických otisků, se kterými jsme se mohli v mládežnických publicistických relacích setkat, je na místě na tento výrok alespoň upozornit. Zvláště formulace „draze zaplatit“ dobře nahrává zobrazení kapitalistického Západu, kterému je zisk dražší než blaho obyvatel, v tomto případě hudební kultura.

Gottovo vyjádření z konce roku 1969 však působí z hlediska propagandy poněkud malicherně ve srovnání s tím, co mohli posluchači Mikrofóra slyšet o pár let později. Epizoda z 25. února 1973, která je zároveň prvním dochovaným dílem této relace v 70. letech, jasně ukazuje, že ani Mikrofóru se nevyhnul vliv rozhlasových normalizátorů. Jak napovídá samotné datum, celý program se věnoval oslavám a odkazu Vítězného února u příležitosti jeho 25. výročí, což mohli posluchači poznat už z pozdravu moderátora Ludka Nekudy: „O sváteční náladu dnešního významného dne se s vámi chce podělit mikropoetické fórum,“ řekl a následně epizodu zahájil úryvkem z poémy Únor od Václava Honse. „Ano, ano, ano, otevírají se dějiny jako trůní sál,“ zní opakující se refrén Honsova textu. Začátek komunistické éry v Československu je tak bez větších básnických jinotajů zobrazován jako klíčový milník, který předznamenal novou etapu historie. To současně potvrzuje i další část básně, kde se píše, že z dějin stékal sníh a pot, což si můžeme vyložit jako konec vysilujícího období. Tající sníh pak může symbolizovat například začátek jara, vznik života, probuzení nového světa. „Lyrika“ se pozvolna stupňuje: „Z hrobů čpěla sůl, ta vzácná bolest staré bídy, černých mrtvých hlasů. Jednoho dne byl únor v Čechách. A bylo to stejné, jako že jednou v životě vstoupila do našeho srdce láska.“ Možností interpretace se zde čtenáři, nebo v našem případě posluchači, nabízí opravdu málo. S relativní jistotou můžeme za správný označit ten výklad, ve kterém jsou oněmi hroby s bolestí staré bídy a mrtvými černými hlasy události druhé světové války, případně první republiky a dalších kapitalismu blízkých etap, jež předcházely únorovému vykoupení. Tomu vykoupení, které je v emoční rovině srovnatelné s láskou. K interpretaci nás následně přivádí i sám Václav Hons, který byl v ten den hostem Mikrofóra: „Dá se totiž

jistě říci, že únorové události v Československu alespoň maličko změnilly charakter celé planety. Změnily její celkovou atmosféru,“ řekl a dodal, že se chtěl při psaní básně detailněji podívat i na velký konec První republiky a osvobození sovětskými vojsky za druhé světové války. Tím defacto vysvětlil, jak rozumět již zmíněným hrobům, staré bídě a mrtvým hlasům. V Honsově projevu nechybělo ani propagandistické zobrazení mládeže, jak je popisováno v předchozích kapitolách. Zvláště v poúnorových událostech byla podle spisovatele mladá generace velkolepým způsobem zapojena do budování a hospodářského řízení republiky: „Nemusíme chodit daleko. Stačí si uvědomit, že například doktoru Husákovi bylo v únoru 1948 jen 35 let,“ zaštiťoval pravdivost svého výroku autoritou prezidenta Hons.

Chvála Vítězného února neustala ani v momentě, kdy Hons přiznal, že bude ještě nějaký čas trvat, než společnost tuto historickou událost přijme bez hany a vady. Spisovatel tím totiž nechtěl zpochybnit některé tehdejší postupy nebo události 50. let, ke kterým komunistický převrat vedl: „Stále ještě žijí ti, kteří byli v únoru (19)48 poraženi, kteří tenkrát stáli, jak se říká, na druhé straně barikády. A tak to ještě nějaký čas bude trvat. Protože i v leckterých potomcích těchto lidí se ještě dlouho bude držet spár soukromého vlastnictví. Budou ještě dlouho ukazovat svým dětem nebo svým vnukům tu továrnu, kterou jim komunisti sebrali. A potom se třeba taky vytáhnou ty fotografie, kde se bude v plné parádě třpytit jejich služka Máňa a kočí Josef, který trochu kulhal, protože ho jednou pan velkostatkář v návalu vzteku srazil z kozlíku. No ale holt nedá se nic dělat, s tím se ještě musí v naší společnosti počítat. Tedy politicky počítat,“ řekl Hons s náznakem úsměvu v hlase.

V této pravděpodobně nejproblematictější pasáži, kterou bylo možné v dochovaných Mikrofórech slyšet, můžeme pozorovat hned několik rovin nenávisti. Zaprvé Hons jednoznačně deklaruje, že únorový převrat ve skutečnosti není vítězstvím celé společnosti, a otevřeně definuje skupinu nepřátel, jejíž potomci se pravděpodobně též stanou nepřáteli. Dále vysvětluje, jak nepřítel poznat – podle touhy po soukromém vlastnictví. Poté následuje uklidnění publika, že averze vůči takovýmto lidem je naprosto přirozená a správná, jelikož mají tito chamtiví lidé sklony k povýšenosti či násilí a neovladatelnému

vzteku, který končí zmrzačením podřízených. Závěrečná část, ve které Hons říká, že musíme s takovými lidmi politicky počítat, působí spíše jako nepřímá výhrůžka než smíření. Podobně propagandisticky bohatý výrok ze strany respondenta se neobjevil ani v Pionýrské jitřence, ani v Meteoru.

Velký vliv na propagandistický charakter Honsových výroků mělo i vedení rozhovoru moderátorem Nekudou. V této epizodě například poému Únor označil za monumentální básnickou skladbou, která určitě vznikla po řadě dnů vyčerpávající a namáhavé tvůrčí práce. Ta je, jak již nastínily předchozí kapitoly, jednou z největších socialistických ctností. Spisovateli navíc klade velmi návodné otázky na téma angažovaného umění: „Ta nedůvěra, se kterou mladí někdy přijímají pojem *angažovanost umění*, myslím si, že vyplývá především z toho, že je tento pojem vnímán velice úzce, to je asi zásadní omyl, že?“ Hons odpovídá, že angažované umění do hloubky i s trochou hořkosti promýšlí děje a osudy světa, a tvůrce takového umění musí dobře vědět, ve kterém politickém hnutí je budoucnost. Jinými slovy on sám ví, kde se budoucnost, která je sama o sobě důležitým propagandistickým termínem, nachází. To posléze potvrdí i svým výrokem o blyštivém pozlátku kapitalistické civilizace: „V řadách naší mladé generace problyskne obdiv k Západu a jeho bravurnímu životnímu lesku a zdánlivému šarmu. Tyto reklamní obrázky jsou vizitkami horních deseti tisíc. Zatímco ostatní jsou na tom, co se týče zajištění svého života a života svých dětí, hůře než jakýkoliv náš občan. Bez těchto pohledů se jen těžko dá vysvětlit pojem angažovaného umění.“ Západ je tak v Mikrofóru opět zobrazen jako místo nespravedlnosti a nerovnosti, kde běžní občané trpí jako kočí bitý velkostatkářem.

V rozhovoru pak dojde i k řadě z dnešního pohledu humorným momentům. Moderátor Nekuda například říká, že k vytvoření angažovaného díla, které má velkou společenskou váhu, je určitě potřeba velké množství objektivitu. To Hons potvrdí, přestože před pár minutami sám prohlásil, že se jednoznačně staví na tu stranu barikády, která podporuje Vítězný únor a nástup socialismu. Následně dodal, že angažovaná literatura je pro svou intelektuální náročnost vrcholem umělecké tvorby, kterou by měli vykonávat pouze špičkoví tvůrčí. Tím sám sebe v pětatřiceti letech označil za mistra v oboru. Tyto výroky nelze označit za propagandistické, leccos však vypovídají o autorovi výše uvedených

výroků.

Pozoruhodný byl v únorové epizodě také odklon od jinak progresivní hudební dramaturgie, která se ani v 70. letech nevyhýbala současným hitům ze Západu. Náplní této epizody však byly pouze propagandistické písně jako Rudý prapor v podání Armádního souboru Víta Nejedlého nebo pochod Leninské výzvy / My dělníci k slávě kladiva. Podle Evy Ješutové je však možné, že se jednalo ze strany redakce i samotného moderátora Nekudy o recesi, která měla propagandu vyhnat do nesnesitelného extrému. „Jestli to není parodie, tak opravdu zírám. Nekuda byl šašek. Nebo možná udělal někde jinde průšvih, tak musel něco takového udělat, ale rozhodně to nebylo z přesvědčení. Luďkova Dobrá jitra byla skvělá a nezávadná,“ míní Ješutová.

Honsovo jméno se v dochovaných nahrávkách z analyzovaného období objevilo ještě jednou v souvislosti s plánovanými oslavami výročí Slovenského národního povstání v Divadle na okraji, o kterých se hovořilo 6. srpna 1974. Propagandu ve vysílání ale potlačovali členové souboru Miki Jelínek, Zdeněk Potužil a Pavel Šváb, kteří například hovořili o svém obdivu k textařskému umění k Franku Zappovi nebo Bobu Dylanovi.

Je nutné zdůraznit, že co do objemu šířené propagandy byl díl s Václavem Honsem výjimečným extrémem. V ostatních epizodách si Mikrofórum stále často zachovávalo svůj progresivní charakter, a to nejen z hlediska hudební dramaturgie. Kupříkladu rozhovor se skladatelem Petrem Ebenem, který se vysílal jen pár měsíců po Honsově výstupu, propagandu neobsahoval vůbec, hudebník naopak zmiňoval svůj respekt k jazzové hudbě, jež nepatřila mezi režimem milované žánry. Nezávadný byl třeba také rozhovor s principálem Divadla Semafor Jiřím Suchým, který Mikrofórum uvedlo 8. listopadu 1974, nebo o pár měsíců starší epizoda o tom, jak fungují některá zaměstnání o letních prázdninách. U dopravního podniku bylo sice zmíněno, že lidé mají omezené možnosti dovolené kvůli běžnému provozu, což by svým způsobem zapadalo do propagandistického zobrazení pracovitosti a nepřetržitého chodu socialistických podniků, za propagandu to ale označit nelze, jelikož i dnes je to v řadě podobných profesí podobné a jedná se tedy spíše o popis skutečnosti.

Posledním propagandistickým výstupem v analyzovaných nahrávkách byl tak paradoxně příspěvek o francouzském šansoniérovi Gilbertu Bécaudovi. Paradoxně proto, že šlo o umělce ze západu a šansonový žánr nepatřil k těm, se kterými normalizační propaganda běžně pracovala. Podstatná část profilové reportáže popisovala zpěvákův vztah k Sovětskému svazu, který reprezentovalo triumfální turné o čtyřiceti koncertech v roce 1964. „Diváci ve všech místech, kde vystupoval, obrovsky aplaudují. Přijímají ho se srdečností sobě vlastní a Bécaud se netají svou láskou k zemi, kterou poprvé navštívil, k lidem, kteří zde žijí, i obdivem ke společnosti, která dosáhla tak úžasného a všestranného rozmachu.“ Zdůrazněna je zde pohostinnost a srdečnost sovětského lidu, se kterou jsme se vícekrát mohli setkat už u Pionýrské jitřenky. Úplně poprvé ale narážíme na zmínku o úspěšném člověku ze západu, který obdivuje vyspělost východní společnosti.

5.4 Hra pro děti a mládež

Ze třinácti analyzovaných nahrávek vyvstala trojice dominantních témat komunistické propagandy. Po vzoru předchozí kapitoly jsme se je rozhodli rozřadit do těchto zastřešujících kategorií:

- *Nepřátelé socialistické společnosti*
- *Tvrdá práce a uvědomělá mládež*
- *Obyčejně neobyčejný lid a jeho hrdinové*

Jelikož u Her pro děti a mládež nejde ani s relativní jistotou hovořit o záměrném odklonu od komunistické propagandy, patří „dodatková“ podkapitola ke sporným situacím, ve kterých mohou být demokratizační pokusy snadno zaměnitelné s běžnými propagandistickými narativy. Jak bylo již zmíněno v kapitole 1.3, u Her pro děti a mládež pracuje analýza pouze s nahrávkami psanými přímo pro rozhlas. Součástí obsahové analýzy tak nejsou adaptace domácích či zahraničních literárních předloh. Kompletní programový seznam, který byl pro účely práce vypracován ze studia rozhlasových týdeníků, je k nahlédnutí v přílohách. Zároveň byl tento seznam na vyžádání poskytnut archivu Českého rozhlasu.

5.4.1 Nepřátelé socialistické společnosti

Nejčastějším propagandistickým motivem, se kterým analyzované Hry pro děti a mládež pracují, je boj se společenským nepřítelem. Tím byl ve výstupech publicistických relací téměř výhradně západní imperialistický svět. Zde je ale ona „nepřátelská paleta“ výrazně pestřejší. „Lidská hloupost je vždy připravena se rozvášnit do radikalismu. Pro myslícího člověka by to mělo znít varovně. Jedná se v tomto případě o děti. Kolaboranské děti z let 1968 a 1969,“ zní v úvodu titulu *A život jde dál*, který rozhlas poprvé uvedl 13. května 1972. Hra mladým posluchačům názorně představuje krutosti reformistů a zastánců stále ještě nedávného Pražského jara. Autoři hned v úvodu upozorňují, že záznam pochopitelně není reportážní ani autentický, ne však proto, že by se nestal, ale kvůli tomu, že je

podobných případů opravdu mnoho. Propagandě se tímto chytrým, alibistickým upozorněním otevírají defacto neomezené možnosti fabulace a libovolného zveličování. Vzápětí se navíc autoři o vzbuzení autentického dojmu přímo snaží, jelikož samotné dramtizaci předchází inscenovaný rozhovor rozhlasového redaktora s lékařem o choulostivosti bezbranných dětí nebo mladých dospívajících, kteří musejí být co nejvíce chráněni před zběsilým životem. „Rok 1968 byl poznamenán touto děsivou, maloměšťáckou zběsilostí a nastal zuřivý atak i na děti takzvaných kolaborantů,“ uvádí redaktor. Jak se později dozvídáme, kolaboranty jsou ti, kteří nesouhlasili s protirežimními protesty. Lékař následně dodává, že nejen oběti, ale i útočníci jsou násilím z konce 60. let doživotně poznamenáni. Všimněme si zde podobnosti s výroky spisovatele Václava Honse ve vysílání Mikrofóra.²⁵⁸

Onu zběsilost a zuřivý atak prezentují autoři pomocí příběhu čtrnáctiletého Jindry, který býval zdravým a šťastným chlapcem, kvůli své laskavosti a odvaze postavit se za dobrou věc se ale teď musí léčit se schizofrenií. Jindra byl za kolaboranta označen jen proto, že pomohl dědečkovi a bývalému bojovníkovi na východní frontě, kterého se mladí reformističtí demonstranti snažili poslat na jeho invalidním vozíčku do silnice, když jen nakupoval v obchodě. „Pověsíme dědka, zacpěte mu hubu,“ křičeli.

Jindra ho poté dovezl domů a válečný veterán se poprvé v životě rozbřečel. „Okna prázdná, krysy zalezly. Podívej se, co udělali s tím střediskem,“ říkal veterán a následně chlapci ukázal své medaile za statečnost, které získal coby Svobodovec. Tím lépe vyniká kontrast mezi hrdinstvím válečných veteránů, kteří se zasloužili o mír, a „hrdinstvím“ krys, které svůj životní neúspěch ventilují ničením veřejného majetku a ubližováním ostatním lidem. Když Jindra náhodou zmíní, že se bojí projít částmi města, kde jsou sovětské tanky, vyvede ho veterán z omylu. „Ty hlavo, nepřijeli zabíjet. Za čas to pochopíš.“ Vedle legitimizace sovětské invaze zde propaganda posluchačům podsouvá také to, že pouze zkušení a moudří chápou, proč nám vojska Varšavské smlouvy chtějí pomoci. Každý by tak měl chtít dosáhnout této zkušenosti a moudrosti. Jindra se následně nabídl, že dědovi dočasně propůjčí jedno z kol, které odmontuje od bicyklu své maminky, a opraví s ním

---

²⁵⁸ Podkapitola 5.3.2

rozbitý vozík. Ostatní ho ale podezírají, že se přes veterána spojil s okupanty a na kolečkovém křesle něco vozil vojákům. Jindru tak okamžitě označili za kolaboranta, ve škole byl systematicky šikanován spolužáky i učiteli, na ulici ho běžně „protiokupační“ party honily. Doma byl chlapec hubován za to, že kvůli nařčení z kolaborace přijde maminka o práci, a že ohrožuje bezpečnost celé rodiny, protože na jejich domovní dveře namalovali hákový kříž. Vše končí tím, že se Jindra zhrouť v nemocnici, kam šel za dědou, aby získal zpět své kolo, které mu půjčil k vozíku, protože se bez něj prý nemá vrátit domů. Tam zjistí, že děda, aktuálně jeho jediný přítel, zemřel. Zastánci reformy a událostí Pražského jara jsou tak zobrazeni jako agresori, kteří zničili život nevinného člověka, který chtěl jen pomoci nemohoucímu starci. V jedné scéně je přímo ukázáno, jak mladé gangy rabující obchody navádí někdo z dospělých reformistů a zmiňuje přítom pokyny od Alexandera Dubčeka. Můžeme tak pozorovat i naprosto explicitní snahy o definitivní politickou likvidaci a odsouzení jednoho z čelních politických představitelů uvolňujících se 60. let.

Zastánci socialismu se v roli utlačovaných obětí objevili vícekrát. Výrazným příkladem je titul *Maják u Ohňové země* z roku 1974. Hra zachycuje klíčové události státního převratu v Chile, ke kterému došlo jen o rok dříve. Autoři se tak opět opírají o základ v reálných událostech, jejichž nezkraslené detaily však tehdejší posluchač neměl šanci znát, tudíž se propagandě opět otevírá možnost fabulace. Hned v úvodu je barvitě popsáno hrdinství představitelů socialistické vlády v čele s prezidentem Allendem, který nejprve vzdoruje bombardování svého paláce a poté spáchá sebevraždu, aby nezradil národ padnutím do zajetí. O jeho statečnosti informuje veřejnost rozhlasová stanice Magalians, která říká, že byla rozstřílena nejdemokratičtější vláda, jakou kdy země ve své dlouhé historii měla. „Prezident byl zavražděn v hořící La Monedě. Bojoval se zbraní v ruce do posledního dechu. Členové vlády a osobní stráž, pokud zůstali naživu, byli deportováni neznámo kam.“ Mnohokrát je pak v příběhu zmíněno, že byli vládní představitelé v čele s prezidentovým spolupracovníkem Rolandem Montem vydírání skrz unesené rodinné příslušníky, kteří měli být popraveni nebo posláni na převýchovu. Je možné, že tímto zobrazením politického převratu chtěla komunistická propaganda vzbudit v posluchači dojem, že to stejně mohlo vypadat i v Československu, kdyby nedošlo k intervenci vojsk

Varšavské smlouvy. Do opozice k rádiu Magalians je postavena stanice Agrikultura „Nyní je stanice Agrikultura opět volná a spěchá se zprávou, která potěší každého příslušníka naší země. Je konec vlády socialistického prezidenta. Vládu země převzali generálové, za nimiž stojí pozemní armáda, vojenské námořnictvo a vojenské letectvo. Ať žije demokracie, ať žije vojenská junta,“ říká se v jejím hlášení, které znázorňuje, že zakázané rozhlasové vysílání jsou omezovány z dobrých důvodů. V československém kontextu tak lze s hypotetickým nástupem vojenské diktatury spojit stanice Svobodná Evropa nebo Hlas Ameriky. Řádění revolucionářů je pak explicitně přirovnáváno k činům Adolfa Hitlera, který je symbolem pro to nejhorší, co se může v historii kterékoliv země stát. V souvislosti s brutálním vojenským převratem jsou v jedné chvíli zmíněny i Spojené státy. „Lež, to je u nich maličkost. Lžou zejména takovým, jako jsi ty. Slibují všechno možné za americké dolary,“ říká postava zatčeného novináře Escalia. Hlavní část děje popisuje odbojovou činnost šestnáctiletého novináře Gabriela Ruize, která bude detailněji rozebrána v podkapitole 5.4.2.

V pozici společenského nepřítele se v rámci Her pro děti a mládež ocitla také církev coby zástupce křesťanské víry. Propaganda zde využívá postavy polského astronoma Mikuláše Koperníka, který se zástupců Dominikánů kriticky ptá na upalování čarodějnic. „Proč váš dominikánský řád tolik touží po krvi a smrti? Jezera lidské krve vroubí vaši cestu za spásou,“ říká astronom. Dominikán odpoví, že zachraňuje lidi pravou vírou, že za víru sami nasazují životy a že po krvi rozhodně netouží. „My jen soudíme. Trestá světská moc. A ty, cizince, slyš mou dobrou radu. Ať tvé oči nevidí, co vidět nemají. Ať tvé uši neslyší, co slyšet nemají. Ať celé tvé počínání je počínání křesťana opravdového. Jinak se měj na pozor.“ Jak se později dozvídáme, k této výhrůžce se církevní hodnostář uchýlil i z toho důvodu, že je Koperník církvi nepohodlný nejen kvůli kritice brutálních poprav čarodějnic, ale také pro své vědecké vidění světa. Právě toho komunistická propaganda umně využila a Koperníkem zaštitila správnost vědecko-technické revoluce a její klíčové úlohy ve společenském řádu. „Což nevidíš, synu, Mikolaji Koperníku, že studium přírody je hříšné? Země je nehybná, můj pobloudilý synu. A nad ní ční líbezný nebeský hrad,“ říká otec Lucián a nabádá astronoma, aby spálil všechny své spisy a vzdal se hříšných myšlenek. Příklad s nehybnou zemí je v tomto ohledu velmi důležitý. Posluchači vědí, že je výrok

nepravdivý, což církev staví do pozice toho, kdo se vždy mýlí a pouze brzdí rozmach rozumu. To následně potvrdí i závěr příběhu, ve kterém se Koperníkovy výpočty předpovídající zatmění měsíce ukážou jako pravdivé. A jelikož byl astronom obviněn z církevního odpadlictví, můžou posluchači z děje pochopit, že odloučení od víry je jedinou možnou cestou k logickému porozumění světa, ve kterém žijeme.

V nepřátelském duchu se překvapivě z velké části nesla také hra *Když cesta byla ještě úzká*, kterou rozhlas poprvé odvysílal 22. května 1971. Překvapivé je to proto, že titul vznikl speciálně k 50. výročí založení KSČ a u takové jubilejní příležitosti by člověk logicky očekával spíše chvalozpěv na stranickou tradici a fungující pořádky. Nepřátelským prvkem jsou v tomto případě romští obyvatelé šumavského pohraničí, konkrétně obce Rosenthal, kam je stranou vyslán mladý učitel Mírek Dudek. Ten má pomocí vzdělání místní mládeže stabilizovat tamní sociální problémy a zabránit romským rodinám v kočovném životě, který nevyhovoval socialistickému obrazu řádně pracujícího a usazeného občana. Poskytnuté vzdělání tak mělo romské obyvatelstvo přimět zůstat v Rosenthalu, kde by zároveň bylo segregované od zbytku společnosti.²⁵⁹ Místními lidmi, které mladý učitel potká hned na začátku cesty, je romská komunita popisována těmi nejhoršími způsoby. Výpravčí na nádraží například řekne, že romské děti ani nemůžeme považovat za děti a jejich chování popsal jako „hotovou Afriku“. Rétoriku později ještě umocňuje hostinská: „Před půl rokem přitáhla na statek tahle tlupa. Pan správce aby se z nich zbláznil. Kradou kdeco, rozebírají vesnici před očima, nedělaj, rvou se, pijí.“ Termín *tlupa* se zpravidla pojí s necivilizovanou skupinou podobnou spíše zvířatům, výčet neřestí pak odporuje řádnému chodu socialistické společnosti, což prohlubuje kontrast mezi romskými obyvateli a mladým učitelem. Ten se vzdal kariérního růstu a svého pohodlí pro všeobecné blaho, o které navíc romská komunita nestojí. Mírku Dudkovi bylo místními několikrát sděleno, že se je takto snažili ošálit už za Slovenského štátu, že své děti do školy nikdy nepošlou a nepomůže ani učitelova argumentace rovností, kterou už dnešní doba naštěstí nabízí.

---

²⁵⁹ RYŠAVÝ, Zdeněk. *Tady jsou fakta, jak se žilo Romům během komunismu, pane Zemaně! Nucená asimilace, děti ve zvláštních školách, sterilizace romských žen*, 2018, Dostupné z: <https://romea.cz/cz/domaci/tady-jsou-fakta-jak-se-zilo-romum-behem-komunismu-pane-zemane-nucena-asimilace-deti-ve-zvlastnich-skolach-sterilizace>

K velké nevoli rodičů ale romské děti do školy chodit chtějí a z vlastní vůle také začnou. Hned o první hodině, když chlapec napíše své první písmeno v životě, prosí jeho kamarádka, že by se to také ráda naučila. Když jí učitel řekne, ať nespíná ruce, když prosí, odpoví mu, že takto vždy prosila, když žeberala. „Dnes už se nežebrá,“ řekl jí Dudek. Opět se posluchačům připomíná, v jak úžasné době žijí. Po první hodině pak děti říkají, že aby mohly přijít zítra, klidně utečou z domova a že přivedou i své další kamarády. Ti ale učitele bizarně obviní, že je chce otrávit svačinou, ze školy odejdou a Mirek Dudek se odebere zpět na nádraží, že pojedou pryč. Tuto část příběhu můžeme vnímat jako jistý symbol nevděku odpůrců socialismu vůči těm, kteří se zasluhují o budování lepšího života pro všechny. Učitel ale nakonec dětem dá ještě jednu šanci. Jedním z důvodů je jeho rozhovor s výpravčím, který romskou mládež začne rasisticky urážet. „Rozdělování lidí na černé a bílé, to je rasismus, vidíte? A rasismus je hrozně nebezpečně blízko k fašismu, vlastně je to totéž. A je přece po válce ne?“ řekne učitel. V další scéně už opět sedí s dětmi ve třídě a díky zapojení muziky do výuky si získal pozornost všech přítomných. „Dvacet dva tmavých, dychtivých tváří v lavicích. Dvacet dva pootevřených úst. Čtyřicet čtyři tmavých, jiskrných očí. Děti potlačují dech a sledují svého učitele. Ten otevřel okno. Vdechlo jím syrové předjaří plné naděje na nový život.“ Mise se tedy zdá být úspěšnou, učitel ale stále opakuje, že se mu ještě nepodařilo splnit úkol, který dostal od komunistické strany, a zdůrazňuje, že ho čeká ještě spousta práce a že spousta lidí ještě potřebuje nasměrovat na správnou cestu. Tím do značné míry předpověděl závěr příběhu. Část rodin s dětmi totiž přece jen odkočuje z Rosenthalu pryč a jemu ve třídě zbyde jen část dětí. Dochází tak k morálnímu konfliktu, zda odsoudit všechny pro jejich nevděčnost, nebo naopak ocenit ty, kteří zůstali a kteří věří v socialistickou budoucnost. Zejména pokud se jedná o situaci, kdy za děti, které chtějí do školy chodit a vést život jinak, rozhodnou jejich rodiče. V tomto dilematu lze pozorovat i možnou paralelu s otázkou emigrace.

Posledním společenským nepřítelem, kterého zobrazovaly Hry pro děti a mládež, byli zločinci druhé světové války – nacisté. O nich se však vedle přirovnání k Adolfu Hitlerovi, se kterým pracovali autoři Majáku u Ohnivé země, krátce zmínila už jen hra Dva Fjodorové z roku 1972. Ta vypráví o tom, jak se Váňa s Fjodorem vrací války, a lidé, kteří

je přišli přivítat na vlakové nádraží, jim děkují, že dali fašistům co proto. Zároveň je štědrě pohostili, což poukazuje na sovětskou velkorysost. Ta je dále reprezentována hádkou Fjodora s mladším Feďou, který z nouze kradl slepice na vedlejším statku, což poctiví socialističtí zemědělci nesmí dělat ani v té největší nouzi. Zbytek hry se ale soustředil výhradně na téma bratrství a lásky k bližnímu, kterou není nutné s propagandou spojovat.

5.4.2 Tvrdá práce a uvědomělá mládež

O zobrazení uvědomělé mládeže bychom mohli teoreticky mluvit už v případě hry Když cesta byla ještě úzká, jelikož i tam můžeme pozorovat touhu romských dětí začlenit se do společnosti a být její užitečnou součástí navzdory komplikovanému a nepřejíciému rodinnému prostředí. Daleko výrazněji je ale tento propagandistický motiv využíván v již zmíněné nahrávce Maják u Ohnivé země. Hlavním hrdinou je totiž šestnáctiletý novinář Gabriel Ruiz, jehož hlavním úkolem je získat nahrávku s proslovem k lidu, kterou prezident Allende natočil těsně před sebevraždou. Svým povoláním i posláním, které je co do důležitosti neúměrné jeho nízkému věku, může řadě posluchačů připomínat jihoamerickou obdobu Julia Fučíka. Ten, jak již výzkum uvedl, byl tímto způsobem pravidelně zobrazován v publicistických pořadech Československého rozhlasu. Ruiz svůj nebezpečný úkol plní v roli dvojitého agenta. Na oko totiž spolupracuje s vedením revolucionářů, kteří ho pověřili natočením reportáže opěvující životní podmínky politických vězňů v oblasti Ohňové země. Tu mladý novinář sice skutečně pořídí, aby si získal u nepřítelů důvěru, zároveň ale sbírá klíčové informace, které předává zbytku odboje. Ruiz navíc není jediným klíčovým mládežníkem tohoto příběhu. V momentě, kdy se podaří získat prezidentovu nahrávku a je ji třeba poslat tajně na Kubu, protože jediné odtud se může šířit do světa, provádí hlavního hrdinu skrz lodní doky, v nichž by se Ruiz sám nevyznal. Oba dva tím riskují životy pro socialistickou myšlenku a dokazují, že mladí lidé mohou hrát v budování či obraně společnosti velmi podstatnou roli.

Ještě intenzivněji ale se socialistickým ideálem uvědomělé a akční mládeže pracuje hra s názvem Kolem tebe žijí lidé. Ta zachycuje příběh pionýrského oddílu, který se rozhodl zúčastnit letní soutěže dobrých skutků. Cílem má být pomoci co nejvíce lidem a podle toho

sbírat body, které můžou celému oddílu zajistit bezplatný výlet do hlavního města. Zadání hned ze začátku logicky vzbuzuje v posluchačovi dojem, že by si jednak pionýři mohli dobré skutky vymyslet, a jednak by vůbec za pomoc bližnímu neměli žádné body dostávat, jelikož se k ní zavazují přirozeně a nezištně. S oběma těmito myšlenkovými pochody propaganda počítá a připomene ideál pionýra, kterým je čestný člověk, jenž se připravuje na dospělý život participací na budování společenského blaha. „Proto ti připomínají, abys nezapomněl, že jsi pionýr. A pionýr co? Nelže. Počítají s čistou hrou. Já už vím, co po nás chtějí. Abychom vymysleli pomoc pro lidi tam, kde to dospělým uteklo. Rozhodně asi nechtějí, abychom si ty skutky pletli s normální lidskou povinností pomáhat druhým,“ říká jeden z členů oddílu. Na konkrétní dobré skutky, které by nebyly pro pionýry samozřejmostí, ale děti dlouho nemohou přijít. Důvodem je ale i skutečnost, že se oddílu vdává jeho vedoucí, čímž děti přišly o jednu z největších kreativních autorit. „Kdo jiný nám tedy poradí? Vždycky jsme chodili za ní,“ říkají pionýři. Příběh tak zdůrazňuje, že úloha dospělého, který děti formuje a pomáhá je udržovat ve správném směru socialistické cesty, je velice důležitá. Jednoho z pionýrů pak napadne, že by s kamarády mohli pomoci v domově pro seniory, kde pracuje jako ředitel jeho otec.

Pionýři se tak setkají se seniory a seniorkami, ale až později se dozví, jak moc osamělí tito lidé jsou. Zvláště lítostně hovořili v oddíle o paní Klabouskové, která pořád dokola hovořila o tom, že se jí brzy vrátí rodina a bude mít zase spoustu práce s péčí o své děti a vnoučata. „Jí už se ale žádná dcera nevrátí. Víím to od táty. Babička Klabousková taky všechno ví, jen se tak utěšuje. Její dcera emigrovala z Československa s celou rodinou a babičku tady prostě nechali,“ říká syn ředitele domova. Všichni ostatní se pak jednohlasně shodnou, že je babička velký chudák, což rodinu v emigraci automaticky staví do role bezohledných a sobeckých lidí. Podobně je pak vykreslena i rodina babičky Strnadové, která na návštěvy nejedí kvůli práci a touze po bohatství, které je typické pro západní imperialistické smýšlení. S vidinou dobrého skutku se tak pionýři rozhodnou udělat podvod s dopisem od lékaře, který rozešlou rodinám nenavštěvovaných seniorů. Na jejich plán se přijde a celý oddíl dostane od kapitána SNB vynadáno, jelikož pionýři nesmí podvádět ani s ušlechtilými záměry, natož kvůli bodům v soutěži. Na to ale oddíl odpoví, že už nic z toho dávno nedělá pro vítězství. „Prostě jsme si řekli, že stát se stará o to, aby se jim dobře

vedlo, a my pionýři se postaráme o jejich rozptýlení a spokojenost,“ vysvětluje jeden z chlapců. Toto souvětí obsahuje celé poselství příběhu. Pionýři mají sami chtít pomáhat státu, ve kterém žijí, přestože si stát samotný vede velmi dobře a o všechny se zvládne postarat. Příslušník SNB má z uvědomělého oddílu radost, vše mu pomůže napravit a na konci se stane jeho novým vedoucím. Vedle mládeže je tak v roli bezelstného pomocníka společnosti zobrazen také příslušník bezpečnostních složek. „Pionýři nám hýří nápady a ti staří jen kvetou,“ zakončuje idylický obraz letní československé vesničky ředitel domova pro seniory.

5.4.3 Obyčejně neobyčejný lid a jeho hrdinové

Zobrazení hrdinů pocházejících z běžného lidu je ukázkovým příkladem toho, jak dokáže komunistická propaganda využít určitého pohádkového syžetu. S modelem, ve kterém chudí, ale zato dobrosrdeční či chytrí lidé vítězí nad bohatou, pyšnou či línou vrchností, pracuje řada pohádek a nelze tvrdit, že se ve všech těchto případech jedná o záměrnou propagandu. Nic to ovšem nemění na tom, že tyto naratologické postupy hrály režimní rétorice do karet.

Ukázkovým příkladem jsou Krkonošské pohádky, jejichž možný propagandistický přesah byl v médiích i mezi lidmi často rozebírán už u slavné televizní adaptace. Pro rozhlas byla během analyzovaného období na míru napsána jedna epizoda s názvem Jak pán z Trautenberka kupoval ozvěnu. Mnohé interpretace se shodují na tom, že Trautenberk symbolizuje nenáviděnou hamižnost sudetských Němců. Jeho poddaní v čele s prostoduchým hajným jsou pak vykořisťováni a často vystavováni nebezpečí kvůli pohodlnosti a chamtivost svého pána. Krakonoš znamená velkou spravedlivou moc, která vždy nakonec sjedná pořádek. Chceme-li zůstat u interpretace konkrétních symbolik, může se jednat o KSČ nebo celý Sovětský svaz, který nedopustí křivdy na svém lidu. Důležitá je v příbězích také úloha „sojky práskačky“, od které se Krakonoš vždy dozví o Trautenberkových zlotřilých plánech. Tím pohádka legitimizuje donášení a udavačství v zájmu veřejného blaha, kterým bylo v případě analyzovaného příběhu zjištění, že se Trautenberk chystá koupit ozvěnu. Posluchačům je tak sděleno, že může být někdo tak

hamižný a zároveň hloupý, že si může chtít přivlastnit úplně cokoliv, i když to fyzikálně není možné. Opakem této Trautenberkovy naivní, sobecké snahy je pak nápad krkonošského korálkáře, který Krakonošovi prozradí, že mu od bolesti rukou pomáhá, když navléká více jehel najednou. Když pak pána hor bolí ruka od sesílání hromů a blesků, sestaví si podobný systém, který mu pomůže. Tato část příběhu znázorňuje, jak důležitou roli může hrát běžný občan ve fungování celého systému a že žádná participace na jeho budování není malá a nepotřebná.

Podobným naratologický postup jako u Krkonošských pohádek můžeme pozorovat i v případě hry Legenda s lískovou holí, která byla vysílána 15. listopadu 1968. V tomto příběhu vyzraje mladík Matěj z Uher na šlechtice z Debrégu, kterému se chce chasník pomstít za to, že mu na tržišti ukradl husy a ještě mu nechal vyplatit padesát ran lískovou holí. Matěj se zapřísáhne, že si jednou od něj husy vezme zpět i s úroky a rány mu natřikrát vrátí. Pomocí různých lstí a převleků se mu to opravdu povede a ukáže, že všechno bohatství předčí bystrá mysl.

Častým motivem je také zobrazení výjimečných jedinců, kteří pocházejí z běžného lidu a úspěch či uznání si vysloužili tvrdou prací. Takovým příkladem může být i již zmíněný učitel z příběhu Když cesta byla ještě úzká nebo i hlavní hrdina hry Dřevěné lodě. Ta volně zpracovávala poslední cestu kapitána a slavného mořeplavce Vituse Beringa. Zmíněna byla hlavně jeho houževnatost, se kterou přežil kruté výpravy za carského Ruska, pod jehož vlajkou se plavil. Tím zároveň mohla propaganda upozornit na to, že i velký východní vzor měl své chyby, než došel k aktuálnímu politicko-společenskému ideálu. Způsob, kterým autoři hry popisují, jak se Bering staral o svou posádku trpící kurdějemi, pak odpovídá ideálu zodpovědného a obětavého vůdce. Podobný vzorec pak můžeme hledat i v dvojdílné sérii Nobile, která rekonstruuje soudní proces s italským vzduchoplavcem.

5.4.4 Sporné situace

O přímých pokusech o odklon od normalizační propagandy v případě Her pro děti a mládež hovořit nelze. Výrazně protirežimně nepůsobila ani jedna z analyzovaných

nahrávek. Existuje však možnost, že si někteří posluchači sami díky své interpretaci otočili propagandistické příběhy naruby a změnili jejich prvotní význam. Vyvrátit též nemůžeme, že přesně takový efekt chtěli tvůrci rozhlasových her vyvolat.

Tuto tezi můžeme demonstrovat na již několikrát zmíněném příběhu Maják u Ohňové země, kde jsou po celou dobu popisovány brutální praktiky vojenské junty a šikana socialistických odbojářů. Vícekrát v nahrávce zazní věta: „Zlikvidujeme každého nepřítele našeho nového pořádku.“ Právě v tomto duchu se ale nesla v Československu 50. léta a roli nekompromisních autoritářů, kteří likvidují nepřítele nových pořádků, naopak hráli komunisté. Jejich způsobu nakládání s režimními odpůrci by odpovídalo i vydírání skrz rodiny nebo izolace politických vězňů.

Podobným způsobem lze propagandu interpretačně obrátit i v případě hry Hodina půlnoci o Mikuláši Koperníkovi a jeho kritice církevního upalování čarodějnic. Zástupce Dominikánů řekne, že se čarodějnice přece ke svým činům přiznaly a upálení je tedy spravedlivým trestem. Koperník následně odpovídá, že byly k přiznání donuceny násilím, čímž relativizuje pravdivost přiznání. Někteří posluchači tak mohli v tomto sdělení spatřovat odkaz na politický proces s Miladou Horákovou, který byl založen právě na vynuceném přiznání. Z dnešního pohledu můžeme uvažovat i o spojitosti s Čihošťským zázrakem a brutálním umučením Josefa Toufara příslušníky StB, kteří kněze těsně před smrtí přinutili hýbat křížem před kamerou, aby následně mohl vzniknout lživý film Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení. Tehdy však ještě páterův příběh společností nerezonoval tolik jako dnes.

Nejasné vyznění má též dvojdílná série s názvem Odyssea kapitána Blooda, která popisuje, kterak se skupina otroků zmocnila jedné ze španělských lodí. Na cestě k vlastní svobodě však používají podobně nekalých prostředků jako britské nebo španělské flotily, které za jejich tyranii často kritizovali. V příběhu tak není jasné, kdo je kladným hrdinou, jestli jím vůbec někdo je. V žádné z dalších her se filozofie dobra a zla na tuto úroveň nedostala a malým posluchačům je tak poprvé prezentován svět, ve kterém se nevolí mezi dobrem a zlem, ale pouze mezi větším a menším zlem. Pozoruhodné jsou také možné interpretace

výroku jednoho ze španělských dobyvatelů, který říká: „My víme, že Bůh všemohoucí svěřil pochodeň pravé víry Španělsku. Svěřil nám úkol vyrvat divochy z tmy nevědomosti, z otroctví zlata, v kterém vězí po krk, a přivádět je k spáse jejich duší.“ Otroctví zlata bychom na základě zkušenosti z poslechu předchozích příspěvků mohli směle spojit s chamtivostí a krátkozrakostí západní civilizace. Pozastavíme-li se ale nad božským předurčením k šíření světonázoru, který vyvede ostatní národy z nevědomosti, aniž by o to samy žádaly, můžeme zde naopak spatřovat podobnost se Sovětským svazem.

Je pochopitelně nezodpověditelnou otázkou, do jaké míry autoři s možnostmi interpretace jednotlivých částí her pracovali, a hlavně do jaké míry byly podobné sporné situace schopni rozklíčovat mladí posluchači. Pro účely výzkumu je však nutné s těmito možnými přesahy pracovat.

5.5 Nedělní pohádka

I v případě Nedělní pohádky pracuje výzkum výhradně s tituly psanými přímo pro rozhlas. Těch se z období 1968–1974 ve zvukové podobě dochovalo celkem třiadvacet. Adaptace domácích a zahraničních literárních předloh opět nebudou součástí obsahové analýzy. Pro tuto relaci též vznikl kompletní programový seznam, který je k dispozici v přílohovém aparátu.

Po vzoru Mikrofóra pracujeme u Nedělních pohádek pouze se základním dělením na propagandu a autorskou snahu o odklon od ní. Důvodem v tomto případě není nedostatek dochovaných nahrávek jako spíše veskrze neutrální charakter relace. Následující podkapitoly tak do značné míry potvrzují výroky režiséra Weinlicha zmíněné v kapitole 4.3. Nedělní pohádka je skutečně z analyzovaných programů tím nejméně propagandistickým. Současně ale také projevuje velmi limitované snahy o demokratizaci obsahu a odklon od stranické propagandy.

5.5.1 Propaganda

Vztah normalizační propagandy a rozhlasových pohádek popisoval Karel Weinlich na příkladu příběhů o budování metra či dědečkovi Leninovi, které neměly mezi posluchači přílišný úspěch a od jejichž výroby se posléze ustoupilo. V analyzovaném vzorku se tato teze potvrdila a z dochovaných zvukových nahrávek se v tomto duchu nenesla ani jedna. O propagandě tak můžeme hovořit pouze v souvislosti s využitím existujících pohádkových syžetů, které byly režimní rétorice pohodlné. Typické bylo podobně jako v případě Her pro děti a mládež zobrazení kontrastu mezi pracovitostí, srdečností či houževnatostí prostého lidu a leností, arogancí nebo nespravedlností bohaté vrchnosti. Nahrávka Čarovné prstýnky tak například představuje těžký život korálkářů v Jizerských horách, v čemž lze pozorovat velmi nápadnou podobnost s Krkonošskou pohádkou uváděnou v rámci Her pro děti a mládež. Socioekonomická nespravedlnost minulosti je pak v titulu Mlýn na čelinském potoce zmíněna explicitně: „Je to spravedlivý, Toníku? Proč se nemůžou mít všichni lidi stejně dobře?“ ptá se mlynáře jeho soused. Posluchačům tak má dojít, že dávnou touhu po

tom, aby se měli všichni lidé stejně, se konečně povedlo díky socialismu naplnit. Podobně můžeme chápat i zobrazení postavy cara coby symbolu kruté ruské minulosti, kterou přerušila až oslavovaná bolševická revoluce. „S carem se nikdo nepře, je-li mu život drahý,“ říká se v pohádce O dřevěném orlu při představení truhláře Ivana a zlatníka Fjodora, kteří naopak symbolizují šikovnost a dobrosrdečnost drobných řemeslníků.

Majetnictví či touha po bohatství jsou pak v některých případech popisovány jako neřestné vlastnosti typické pro záporné postavy příběhů. Pohádka Kouzelná tykev například popisuje velkostatkáře ve stejném stereotypu, který využil v rozhovoru pro Mikroforum spisovatel Václav Hons: „Dívka Kim byla sirotek a sloužila u bohatého sedláka. Málo, maloučko bývalo rýže na její misce, zato o ústrky a bití neměla nikdy nouzi,“ říká se v příběhu. Bohatý sedlák tak vykořisťuje, bije a hladem mučí nevinnou dívku, přičemž amorálnost tohoto činu akcentuje skutečnost, že je dívka navíc sirotkem. V programových týdenících je navíc uváděno, že byla pohádka sepsána na motivy příběhů z Vietnamu, který byl v souvislosti s americkou agresí často zmiňován i v Pionýrské jitřence, a posluchači si tak mohli tyto informace spojovat. Západ byl s penězi a nespravedlností spojen v Nedělních pohádkách ještě jednou: „Tenkrát se věřilo, že štěstí jsou peníze a peníze jsou štěstí,“ říká pohádka Dick a jeho kočka, která je v programových týdenících popsána jako příběh inspirovaný starou Anglií. Tudíž je hodnotový systém stojící na povrchním materialismu spojen se západním světem. Je však nutné zdůraznit, že všechny uvedené citace byly ojedinělé a celkové vyznění pohádek nebylo nikdy čistě propagandistické. Ideologie v Nedělních pohádkách je pouze zlomkem toho, co se vyskytovalo v ostatních analyzovaných relacích.

5.5.2 Sporné situace

O na první poslech citelných pokusech o odklon od normalizační propagandy u Nedělních pohádek stejně jako v případě Her pro děti a mládež hovořit nelze. Zvážit tak opět můžeme pouze některé konkrétní situace, které si mohli posluchači vyložit protirežimně pouze v určitých interpretačních rámcích.

Vzorovým příkladem je pohádka O heřmánkové víle, ve které se titulní postava obětuje pro dobro lidí. „Jenom ruka, která přijala úděl bolesti, může připravit pro lidi pilulky proti smutku. Za tři krůpěje člověčiny pro tělo přijímáš úděl bolesti,“ říkají víle. Ta následně svou oběť stvrdí. Posluchači pochopitelně můžou v příběhu hledat komunistické teze, které prospěch celku řadí nad potřeby jedince, daleko jasněji však ve vyprávění vyniká křesťanské podobenství o Kristově oběti. A jak bylo již několikrát v předchozích kapitolách zmíněno, víra nebyla něčím, co by se komunisté snažili podporovat, natož to dávat do pohádek.

Na zajímavý rozpor můžeme narazit i v pohádce Narození princezny Malenky, kde zlý kouzelník s čarodějnici používají kouzelnou odposlouchávací mušli, která slouží vždy tomu, kdo ji vlastní. Tuto alegorickou štěnici později získá mladý král a s její pomocí rozkryje plány zla. Z příběhu však není zcela jasné ani na základě výše uvedené společenské hierarchie, kdo je v reálném světě oním zlem. Můžou to být protisocialistické struktury, proti kterým je tedy nutné použít odposlechy, aby dobro zvítězilo. Současně ale můžou posluchači příběh vnímat jako návod, který radí využití stejných nekalých metod ke svržení zla v duchu rčení účel světí prostředky.

Z jistého úhlu pohledu bychom jako protirežimní mohli vidět i pohádku O básníku a králi, ve které poeta řekne, že nádherný královnin obraz vytvořený malířem je prolhaný. Král následně přikáže malíři, aby básníka v lese zabil. Jenže malíř dá za pravdu svému kolegovi, oba z království zmizí a s nimi i všichni další umělci. Vezmeme-li dějovou linku doslovně, můžeme socialistické Československo vnímat jako zemi, od které dali skuteční umělci ruce pryč, a buďto z ní odešli, nebo své umění nepublikují. V obecnější rovině pak můžou být umělci symbolem celé československé inteligence, která se nepodílí na vedení státu a často je vinou zuboženého stavu místní politiky vyhnána pryč.

Je přinejmenším nejisté, zda dětští posluchači vnímali pohádky ve výše uvedených interpretačních rámcích. Jak bylo ale uvedeno v podkapitole 4.2.1, Nedělní pohádky často poslouchali i dospělí, pro které mohly být některé narážky či dvojsmysly o něco snáz

rozluštitelné. Současně lze díky rozhovoru s Bronislavou Janečkovou potvrdit, že se tvůrci o umístování dvojsmyslů do rozhlasových výstupů aktivně snažili.

6. Srovnání a odpovědi na výzkumné otázky

Základní výzkumná otázka byla komplexně zodpovězena v jednotlivých kapitolách a podkapitolách analytické části výzkumu, kde bylo zevrubně popsáno, jakým způsobem a v jakém rozsahu se normalizační propaganda odrážela ve vybraných mládežnických relacích Československého rozhlasu mezi lety 1968 a 1974. Rozdělením do zastřešujících skupin, které se vždy zabývaly určitým propagandistickým tématem, byla zároveň zodpovězena výzkumná podotázka č. 2. Vliv normalizační propagandy se nejcitelněji podepsal na výstupech Pionýrské jitřenky, kde byl alespoň jeden ideologický příspěvek nalezen v osmadvaceti ze třiceti analyzovaných epizod. Jedenáct z nich pak můžeme označit za ryze propagandistické. V tomto ohledu se tedy hypotéza č. 2 formulovaná v kapitole 1.6 nemýlila. Nejméně se propaganda podepsala na Nedělních pohádkách, což zase potvrdilo pravdivost výroku režiséra Karla Weinlicha, který je citován v kapitole 4.3.

Částečně chybná byla naopak hypotéza č. 3. Přestože dramatická tvorba skutečně alegorických postupů a metafor využívá, zřetelné je to například v titulu *Hodina půlnoci*, velmi často byly propagandistické narativy dětem prezentovány stejně přímočaře jako v publicistických relacích. Například v příbězích *A život jde dál* nebo *Kolem tebe žijí lidé* byla ideologie prezentována stejně explicitně jako v jitřenkovských reportážích o hledání sovětského vojáka či pohraniční strážní nebo v rozhovoru se spisovatelem Václavem Honsem, který ve vysílání *Mikrofóra* oslavoval odkaz Vítězného února. Dramatická tvorba se s publicistikou částečně protínala i tematicky. Nejčastějším společným propagandistickým narativem všech analyzovaných relací byla kritika nepřátel socialistické společnosti, kterých bylo v jednotlivých relacích definováno vícero.

Ukázkovým příkladem je referování o Západu v čele se Spojenými státy, jejichž nepřátelskost se prezentovala hned ve dvou rovinách. První z nich je válečná brutalita a potenciální narušení světového míru. Takto o USA referovala zejména Pionýrská jitřenka v epizodách o válce ve Vietnamu. Využívala k tomu termínů jako *zloba*, *násilí*, *nemocný mozek*, *zvrácená duše*, *zbořeniště*, *rozsekat na dranc*, *vláda teroru* či *ohrožení míru*. Nejčastějším pak bylo slovo *agresor*. Ironicky pak byli Američané označeni za rytíře.

Podobné výrazy jsme mohli zaslechnout v Meteoru, jejich užívání byl však výrazně ojedinelejší. V rozhovoru se sovětským kosmonautem Nikolajevem se hovořilo o tužbách a válečných představách, pásmo o Albertu Einsteinovi se zase v souvislosti s bombardováním Hirošimy hovořilo o *vojenské slávě* a *válečných jatkách*. Hry pro děti mládež, Nedělní pohádky a Mikroforum Západ jako válečného agresora nezobrazovaly. Druhým typem západního nepřátelství byla ekonomická nespravedlnost a kapitalistická chamtivost. Václav Hons v Mikroforu hovořil o *zdánlivém šarmu*, Meteor pak volil formulaci *honba za ziskem* a *neúprosný konkurenční boj*. Nejčastějším adjektivem, které bylo v souvislosti s kritikou Západu používáno napříč všemi relacemi s výjimkou Nedělních pohádek, bylo slovo *kapitalistický*, případně *imperialistický*.

Některé nahrávky ale upozorňovaly i na nepřátele uvnitř socialistické společnosti. Tento narativ se objevil pouze v Mikroforu a Hrách pro děti a mládež. První zmíněná relace se zaměřila na prvorepublikové podnikatele a odpůrce Vítězného února, s nimiž Václav Hons spojoval *bolest staré bídy*, *neustupující spár soukromého vlastnictví* a *nával vzteku*, který ohrožoval dělnickou třídu. Hry pro děti a mládež pak pracují s třemi různými různými nepřátelskými skupinami uvnitř společnosti. První jsou revolucionáři, kteří se snaží o zlikvidování socialistického zřízení. V titulech *A život jde dál* a *Maják u Ohňové země* jsou z lingvistického hlediska nejvýraznější formulace a termíny *maloměšťácká zbabělost*, *krysy*, a *zuřivý atak*. Představitelé socialistické společnosti pak byli často označováni za *oběti*. Dalším společenským nepřítelem byla v rámci *Her* pro děti a mládež církve, která *toužila po krvi a smrti* a stála v opozici vědecké revoluci a racionálnímu vnímání světa. Za nepřátele pak byli v jedné z her také romští obyvatelé, kteří svým stylem života nezapadali do socialistického řádu, přestože se režim snažil o jejich systémovou integraci. Jejich chování bylo popisováno slovy *nedělají*, *rvou se*, *pijí* a jedna z postav pak označuje romskou mládež jako *hotovou Afriku*. Identickým způsobem bychom pak mohli srovnat i další propagandistické narativy, které se napříč relacemi opakovaly. Často jsme se mohli setkávat se zobrazením uvědomělé a odvážné mládeže, která je budoucností společnosti, obdivem hrdinství běžných lidí nebo s vyzdvihováním úspěchů Sovětského svazu a ostatních socialistických států, což odpovídá formulaci hypotézy č. 5. Forma sdělení a užití jazykové prostředky u těchto zmíněných narativů jsou vypsány v jednotlivých

analytických kapitolách. Jak znázorňuje komparace jednotlivých zobrazení společenských nepřátel, mezi relacemi dochází k téměř absolutní obsahové shodě, jazykové prostředky jsou ovšem velmi rozmanité a nelze v nich pozorovat jakýkoliv výraznější vzorec.

Analýza též zodpověděla na výzkumnou otázku č. 4 a potvrdila hypotézu č. 6. Propaganda skutečně systematicky pracovala s různými událostmi bližší či vzdálenější historie. Negativně byla popisována válka ve Vietnamu, vojenský puč v Chile, období inkvizice, Pražské jaro a reformní snahy v 60. letech a období První republiky obecně. Pozitivně se pak referovalo o Vítězném únoru, invazi vojsk Varšavské smlouvy, prvních sovětských vesmírných expedicích a Slovenském národním povstání. Specifickou hybridní úlohu zde plní druhá světová válka, v jejímž případě se kladně hovoří o vítězných sovětských bitvách. Démonizovány jsou naopak nacistické činy (např. poprava Julia Fučíka) a bombardování Hirošimy. To naznačuje, že zločinci tohoto konfliktu jsou svým způsobem i Američané.

Důležitou částí práce je vedle analýzy propagandy též zkoumání snah o deideologizaci obsahu ze strany redaktorů. V tomto případě se nepotvrdila hypotéza č. 4, jelikož se tyto pokusy týkali i tvůrců, které nezasáhly normalizační personální čistky v Československém rozhlase. Míra i podoba demokratizačních snah byla mezi relacemi výrazně rozličnější než v případě propagandistických narativů. U literárně-dramatických relací, tedy Her pro děti a mládež a Nedělních pohádek, například nelze hovořit o jakýchkoliv přímých demokratizačních snahách. Pohádky a příběhy většinou vycházely spíše ze syžetu, který vyhovoval komunistické propagandě. Některé části Her pro děti a mládež si sice mohli posluchači interpretovat v antisocialistickém duchu, jedná se ale o krátké pasáže a autorskou snahu o deideologizaci nelze prokázat.

V publicistických relacích se nejčastěji objevovaly snahy o destigmatizaci Západu. Meteor například věnoval jednu celou sérii přírodním krásám a vědeckým úspěchům Velké Británie nebo popsal příběh lékaře Aleše Hrdličky, jehož působení bylo úzce spjato se Spojenými státy. V Mikrofonu pak legendární redaktor Jan Petránek popisoval důležitost spolupráce mezi Východem a Západem na příkladu přebírání televizních záběrů z

kosmických letů, destigmatizaci Západu též napomáhala hudební dramaturgie pořadu, která často zařazovala do playlistu západní tituly. Pionýrská jitřenka sice přiznala, že mezinárodním leteckým jazykem je angličtina, tedy řeč Západu, obecně se v tomto pořadu ale jakékoliv snahy o odklon od normalizační propagandy projevovaly suverénně nejméně ze všech analyzovaných publicistických relací. Naopak nejaktivnější bylo v tomto směru Mikroforum navzdory tomu, že jsme měli k dispozici nejmenší počet nahrávek. Ve vysílání se například pravidelně objevovaly zmínky o socialismu nepohodlných osobnostech, jako byl Karel Čapek nebo Jan Palach. Jeho čin byl v Mikroforu detailně analyzován a otevřeně byla posluchačům prezentována i možnost, že může být studentovo sebeupálení politickým protestem. Nejexplicitnějším protirežimním narativem pak byl komentář redaktorky Jindry Sobíškové, která se ostře vymezila vůči dramaturgickým a obsahovým zásahům ze strany politické reprezentace. Konkrétně hovoří o právu nezávislého tematického výběru. Další snahy o odklon od režimní propagandy bylo v Meteoru i Mikroforu vícero, jednalo se však o dílčí zmínky, které s ohledem na celkové vyznění dané epizody nepůsobily příliš nápadně. Nutné je též zmínit skutečnost, že jistou formou úniku od propagandy bylo i poskytnutí prostoru dětem, kterým byly zvědavé otázky nebo kontroverzní výroky daleko více promíjeny. K tomuto postupu docházelo zejména v Meteoru a občas v Pionýrské jitřence.

Z analýzy nahrávek též vyplynulo, že propaganda v dětských rozhlasových pořadech by nejčastěji odpovídala šedému, případně bílému typu. O černé propagandě bychom mohli teoreticky hovořit v některých pasážích Pionýrské jitřenky, které se zabývaly válkou ve Vietnamu, potažmo v mládežnické hře A život jde dál, která však dominantně odpovídá definici šedé propagandy. Závěrem je nutné podotknout, že propagandou není jen to, co se říká, ale také to, co se neříká. V Meteoru se například neobjevila jediná zmínka o přistání na Měsíci, přestože byla redakce kosmických témat plná. S propagandistickým rozměrem zamlčování tento výzkum nepracuje.

Závěr

Výzkum se zaměřil na analýzu komunistické normalizační propagandy z hlediska diskurzivního přístupu, který byl definován v samostatné kapitole teoretické části, která současně zahrnuje odůvodnění výběru jednotlivých relací a jejich konkrétních nahrávek. Podobným způsobem byl představen i samotný termín *propaganda*, který text představuje v různých významových i typologických rovinách a následně vytváří srozumitelnou definici, s níž analytická část výzkumu pracuje. V návaznosti na vlastnosti zvolené metodologie je v diplomové práci nastíněn i dobový kontext. Nejprve je v samostatném bloku stručně popsána československá politicko-společenská situace konce 60. a začátku 70. let, poté je představena atmosféra, která panovala v Československém rozhlasu v tomtéž období. Následně byly v obecné rovině jednotlivě představeny zkoumané relace, jejichž znalost byla nutným předpokladem k efektivnímu provedení CDA. Veškeré odklony od tezí jsou přiznány a odůvodněny v textu teoretické části diplomové práce.

Cílem výzkumu bylo zjistit, do jaké míry se normalizační propaganda, jejíž výskyt v médiích je nevyvratitelnou skutečností, podepsala na rozhlasových pořadech pro děti a mládež mezi lety 1968 a 1974. Analýze byly podrobeny publicistické i literárně-dramatické relace, přičemž hlavním cílem tohoto výběru bylo zjištění, jak hluboko do programových struktur propagandistické narativy prorostly.

Výzkum potvrdil, že nejčastěji a nejexplicitněji s propagandou pracovala Pionýrská jitřenka, která jako jediná z analyzovaných pořadů s tvrdými ideologickými narativy pracovala už koncem 60. let, kdy v ostatních relacích stále doznávaly demokratizační a reformní snahy Pražského jara. Jitřenka si ideologicky-výchovný charakter zachovala po celé analyzované období, přestože je nutné potvrdit tvrzení redaktorky Kindlové, že bylo v pořadu možné občas narazit i na nezávadné obsahy. Postupem času se propaganda začala čteněji vyskytovat i ve zbylých programech včetně těch literárně-dramatických. Více než na Nedělních pohádkách se pak podepsala na Hrách pro děti a mládež, které byly místy jazykově i obsahově stejně explicitní jako publicistické pořady. Tento jev vynikal zvláště v momentech, kdy se hovořilo o úspěších socialismu nebo naopak o krutosti a

nespravedlnosti Západu či režimních odpůrců. Pořadem, který naopak nejvíce vynikal svými pokusy o tvůrčí svobodomyslnost, pak bylo Mikroforum. Je pozoruhodné, že o pořadu můžeme na základě analýzy v tomto duchu hovořit, přestože jsme měli k dispozici nejnižší počet dochovaných nahrávek. V Meteoru pak dominovaly neutrální obsahy, poměr propagandistických a demokratizačních narativů byl v této relaci relativně vyvážený a je otázkou, která část tehdy převažovala v interpretaci mladých posluchačů. Specifické postavení mají ve výzkumu Nedělní pohádky, u nichž se dá o propagandě hovořit pouze na základě režimu pohodlného syžetu, který lze však velmi složitě označit za systematickou ideologizaci obsahu. Výzkum taktéž přinesl zjištění, že většina relací pracovala s identickými propagandistickými tématy. Konkrétně se jednalo o oslavu práce a uvědomělé mládeže, obdiv socialismu a Sovětského svazu, hrdinství běžného lidu či jeho vůdců a zobrazení společenského nepřítele, kterým byl nejčastěji imperialistický svět a odpůrci socialistických struktur. Další motivy jako odpor vůči víře byly užívány pouze nahodile.

Jak říká Bronislava Janečková v jednom z rozhovorů v přílohách diplomové práce, je velmi těžké odhadnout, do jaké míry normalizační propaganda, která se v mládežnických rozhlasových pořadech objevuje, reálně ovlivnila smýšlení a chování dětí. Na tuto otázku není tento a zřejmě ani jakýkoliv jiný výzkum schopný odpovědět. Při jakémkoliv využití výsledků tohoto výzkumu je též nezbytně nutné uvědomovat si jeho limity, kterými je zejména omezený počet dochovaných nahrávek. Není tedy možné s jistotou vědět, zda je poměr propagandistických, neutrálních a demokratizačních výstupů, který je výsledkem výše uvedené analýzy, zcela správný. Nic to však nemění na tom, že se v rozhlasovém vysílání mezi lety 1968 a 1974 objevovaly prokazatelně závadné obsahy.

Výzkumníci, kteří by se v budoucnu chtěli tématu normalizační rozhlasové tvorby pro děti a mládež věnovat, mohou na tuto diplomovou práci navázat v různých rovinách. Zajímavé by bylo například sledovat dramaturgii literárně-dramatických relací a do výzkumu zahrnout vedle původních titulů i adaptace literárních děl. Takováto analýza by mohla poskytnout detailnější představu o propagandistickém potenciálu těchto pořadů. Přínosný by mohl být výzkum zabývající se tvorbou Vladimíra Príkazského, jelikož řadu původních scénářů, jejichž zvukové realizace byly normalizačním vedením rozhlasu smazány, má

Bronislava Janečková ve svém osobním archivu. Tato případová studie by pak mohla poskytnout jedinečný vhled do osudu lidí, které postihly konsolidační personální čistky. Dalším tématem pro výzkum by pak mohla být diskurzivní analýza rozhlasové tvorby pro děti a mládež ve druhé polovině sedmdesátých let nebo naopak v letech šedesátých.

Summary

The research focused on the analysis of communist normalisation propaganda in terms of a discursive approach, which was defined in a separate chapter of the theoretical part, which also includes the justification for the selection of individual programmes and their specific recordings. The term propaganda itself was introduced in a similar way, presenting the text at different levels of meaning and typology, and then creating a comprehensible definition with which the analytical part of the research works. Following the characteristics of the chosen methodology, the thesis also outlines the contemporary context. First, in a separate section, the Czechoslovak political and social situation of the late 1960s and early 1970s is briefly described, then the atmosphere that prevailed in the Czechoslovak Radio during the same period is presented. Subsequently, the examined programmes, the knowledge of which was a prerequisite for the effective implementation of CDA, were presented in general terms. Any deviations from the theses are acknowledged and justified in the text of the theoretical part of this thesis.

The research confirmed that *Pionýrská jitřenka* was the most frequent and explicit propaganda programme, the only one of the analysed programmes to work with hard ideological narratives as early as the end of the 1960s, when the democratisation and reformist efforts of the Prague Spring were still reverberating in other programmes. *Jitřenka* retained its ideological-educational character throughout the entire period analysed, although it is necessary to confirm the statement of the editor Kindlová that it was possible to come across some benign content in the programme. Over time, propaganda began to appear more frequently in other programmes, including literary-dramatic ones.

The aim of the research was to find out to what extent normalization propaganda, which is an irrefutable fact in the media, had an impact on radio programmes for children and youth. Both journalistic and literary-dramatic programmes were analysed, the main aim of this selection being to determine how deeply propaganda narratives had penetrated the programme structures. More than on the *Sunday Tales*, it had an impact on the *Plays for*

Children and Youth, which were at times as explicit in language and content as the journalistic programmes. This phenomenon was particularly prominent at moments when the successes of socialism or, on the contrary, the cruelty and injustice of the West or the regime's opponents were discussed. The programme that stood out most for its attempts at creative free-thinking, on the other hand, was Mikroforum. It is remarkable that we can talk about the programme in this vein based on our analysis, even though we had the lowest number of surviving recordings. Meteor, then, was dominated by neutral content; the ratio of propagandist to democratising narratives was relatively balanced in this session, and it is a question which of the parts dominated the interpretation of young listeners at the time.

Sunday Tales have a specific position in the research, where propaganda can only be spoken of in terms of a plot convenient to the regime, which, however, is very difficult to describe as a systematic ideologisation of content. The research also revealed that most of the programmes worked with identical propaganda themes. Specifically, these included the celebration of labour and prosocialist youth, admiration for socialism and the Soviet Union, the heroism of ordinary people or their leaders, and the portrayal of the enemy, which was most often the imperialist world and opponents of socialist structures. Other motifs, such as resistance to religion, were used only haphazardly.

As Bronislava Janečková says in one of the interviews in the appendices of this thesis, it is very difficult to estimate to what extent the normalization propaganda that appears in radio programmes for the young has actually influenced the thinking and behaviour of children. This is a question that this and probably any other research is unable to answer. In any use of the results of this research it is also imperative to be aware of its limitations, which are mainly the low number of surviving recordings. It is therefore not possible to know for certain whether the ratio of propaganda, neutral and democratising output resulting from the above analysis is entirely correct. However, this does not change the fact that there was demonstrably objectionable content in radio broadcasts between 1968 and 1974.

Researchers who would like to focus on normalization radio production for children and youth in the future can build on this thesis in various ways. For example, it would be

interesting to follow the dramaturgy of literary-dramatic programmes and to include adaptations of literary works. Such an analysis could provide a more detailed picture of the propaganda potential of these programmes. Research into the work of Vladimír Príkazský could be beneficial, as Bronislava Janečková has a number of original scripts in her personal archive, the sound renderings of which were deleted by the normalisation radio management. This case study could then provide a unique insight into the fate of people affected by the normalisation personnel purges. Another topic for research could also be a discursive analysis of radio production for children and youth in the second half of the 1970s or, conversely, in the 1960s.

Zdroje

Použitá literatura

ADORNO, Theodor, HABERMAS, Jürgen, FRIEDEBURG, Ludwig von. *Dialektika a sociologie*, Praha: Svoboda, 1967.

Akční program Komunistické strany Československa přijatý na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 5. dubna 1968. Praha: Svoboda, 1968.

BÁRTA, Milan, BŘEČKA, Jan a KALOUS, Jan. *Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. ISBN 978-80-87211-73-1.

BÁRTA, Miloš. *Československo roku 1968*. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-9-7.

BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, ISBN 80-200-0020-8.

BĚHAL, Rostislav. *Kdo je kdo v sedmdesátileté historii Českého rozhlasu*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1993.

BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1617-9.

BLAŽEK, Petr, KAMIŇSKI, Łukasz a VÉVODA, Rudolf. *Polsko a Československo v roce 1968: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference: Varšava, 4. – 5. září 2003*. Praha: Dokořán, 2006. ISBN 80-7363-103-2.

BREAKWELL, Glynis M., et al. *Interviewing methods. Research methods in psychology*, 2006.

BURTON, Graeme. *Úvod do studia médií*. Studium (Barrister & Principal). Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-67-6.

CVEKL, Vladislav. *Výchova a vzdělávání rozhlasem*. Československý rozhlas, Praha, 1980.

CZECH, Jan. *O rozhlasové hře: hledání specifiky české rozhlasové inscenace od roku 1945*. Praha: Panorama, 1987.

ČINÁTL, Kamil, MERVART, Jan a NAJBERT, Jaroslav (ed.). *Podoby československé normalizace: dějiny v diskuzi*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-84-3.

DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Grada Publishing as, 2008.

DISMAN, Miloslav, KUBÁLEK, Vratislav. *Dětský přednes a dramatický projev*. Praha: SPN, 1968. Na pomoc učitelům (Státní pedagogické nakladatelství).

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 2000, 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.

DORNYEI, Zoltan. *Research methods in applied linguistics*, 2007.

DRTILOVÁ, Jana, KOUKOLÍK, František. *Základy stupidologie: Životy s deprivanty II*, Praha, 2002.

DUFKA, Tomáš a kolektiv autorů. *Rozhlasto*. Praha: Český rozhlas, 2023.

ELLUL, Jacques. *Propaganda: The formation of men's attitudes*. Vintage, 2021.

FAIRCLOUGH, Norman. *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Psychology Press, 2003.

FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: The universities*. In: *Discourse & society*, 1993.

FAIRCLOUGH, Norman. WODAK, Ruth. *Critical discourse analysis* in VAN DIJK, Teun (ed.). *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*, London: Sage, 1997.

FAJMON, Hynek (ed.). *Sovětská okupace Československa a její oběti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-048-9.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání*. Druhé, rozšířené vydání. Paprsek (Triáda). Praha: Triáda, 2016. ISBN 978-80-7474-176-0.

FONTANA, Andrea, FREY, James H. The interview. *The Sage handbook of qualitative research*, 2005.

FOUCAULT, Michel. *Archeologie věděni*. Praha: Herrmann, 2002.

FOWLER, Roger. *Language in the news: discourse and ideology in the press*. London, Routledge, 1991.

GUILDAY, Peter. *The Sacred Congregation de Propaganda Fide (1622 – 1922)*, Catholic University of America Press, 1921. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/25011717.pdf>

HAVRÁNEK, Bohuslav, VÁCHA, Jaroslav, ed. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1971.

HALAMOVIÁ, Veronika. *Kultura a propaganda: utváření nové společnosti v komunistickém Československu v letech 1948 – 1953*. Ostrava: Moravapress, 2014. ISBN 978-80-87853-11-5.

HARTLEY, Peter. *Interpersonal communication*. Routledge, 2002.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HOFFMANNOVÁ, Jana. *Stylistika a...: současná situace stylistiky*. Trizonia, 1997.

HRADECKÁ, Vladimíra. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ* in *Slovníková příručka k československým dějinám 1948 – 1989*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha, 2006.

HRAŠE, Jiří. *Bílá místa rozhlasové historie: (příspěvky a svědectví k 60. letům v Československém rozhlase)* : sborník ze semináře SRT a katedry žurnalistiky IKSŽ UK, konaného 15.4.1999 v Karolinu. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999.

HUMPHRIES, Jane. *Childhood and Child Labour in the British Industrial Revolution*. The Economic History Review 66, no. 2 (2013), <http://www.jstor.org/stable/42921562>.

JACOBSEN, Michael, Hviid. *The routledge international handbook of goffman studies*. Taylor & Francis Group, 2022.

JANKS, Hilary, *Critical Discourse Analysis as a Research Tool in Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 1997.

JEŠUTOVÁ, Eva. *99 osobností rozhlasového zpravodajství a publicistiky*. V Praze: Radioservis, 2018. ISBN 978-80-88286-01-1.

JEŠUTOVÁ, Eva a Jaroslava NOVÁKOVÁ. *Normalizace v Československém rozhlase*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998.

JEŠUTOVÁ, Eva. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9.

JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7.

JOWETT, Garth S., O'DONNELL, Victoria. *Propaganda & persuasion*. Sage publications, 2018.

KNAPÍK, Jiří a FRANC, Martin. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem: děti, mládež a socialismus v českých zemích 1948 – 1970. Šťastné zítřky (Academia)*. Praha: Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2890-7.

KOLÁŘ, Pavel a Michal PULLMANN. *Co byla normalizace?: studie o pozdním socialismu*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016, ISBN 978-80-87912-62-1.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KOTT, František Štěpán. *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Praha - nakl. František Šimáček, 1880.

KRAUS, Jiří. *Rétorika a řečová kultura*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0898-7.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005, ISBN 80-7203-612-2.

KURAL, Václav. *Československo roku 1968*. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901337-9-7.

LASSWELL, Harold D. *Propaganda technique in world war I*. MIT press, 1971.

LASSWELL, Harold D. *The Theory of Political Propaganda*. *The American Political Science Review*, vol. 21, no. 3, 1927.

LEDERER, Evald. *Rudý šátek: šťastný život dětí lidově demokratického Československa*. Obrazové publikace. Praha: Orbis, 1951.

MALTERUD, Kirsti. *Qualitative research: standards, challenges, and guidelines*. The lancet, 2001, 358.9280.

MERTL, Jiří. *Vše v rámci trhu, nic proti trhu, nic mimo trh: neoliberální devianti a dohled nad nimi skrze sociální pomoc*. Sociologický časopis, 2016.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístupy a metody v psychologickém výzkumu*. 3 vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

NEKULA, Marek, Jana PLESKALOVÁ, Jarmila BACHMANNOVÁ a Petr KARLÍK. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, ISBN 80-7106-484-X.

OSVALDOVÁ, Barbora. Interview. In: HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017, . ISBN 978-80-246-3752-5.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969 – 1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Historia nova. Praha: Maxdorf, 1994. ISBN 80-85800-12-8.

PACOVSKÝ, Jaroslav. *Na vlnách rozhlasu: (1923 – 1993)*. Praha: Český rozhlas, 1993.

PAVLŮ, Dušan. *Slovník propagace: A... Z*. Praha: Merkur, 1983.

PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Bezčasí: Československo v letech 1972-1977*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018. ISBN 978-80-88292-24-1.

PETRÁŠ, Jiří a SVOBODA, Libor (ed.). *Jaro '68 a nástup normalizace: Československo v letech 1968-1971*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87912-99-7.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-311-3.

PIAGET, Jean. *Part I: Cognitive Development in Children--Piaget Development and Learning*. Journal of research in science teaching, 2003.

POTTER, Jonathan, WETHERELL, Margaret. *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications, Inc, 1987.

PROKOPOVÁ, Kateřina, ORSÁGOVÁ, Zuzana, MARTINKOVÁ, Petra. *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

Příruční slovník jazyka českého. Praha: Státní nakladatelství, 1957.

RIŠKO, Ján. *50 let Československého rozhlasu, 25 let socialistického rozhlasu*, Československý rozhlas, Praha, 1973.

REIFOVÁ, Irena. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.

ROSSOVÁ, Anna. *Svět 1969 - Ročenka*, Rudé právo, 1971.

SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2884-4.

SEIDMAN, Irving (2013). *Interviewing as Qualitative Research*, New York: Teachers College Press.

TAYLOR, M. Philip. *Munitions of the Mind : A History of Propaganda (3rd Ed.)*, Vol 3rd ed. Manchester University Press, 2003. Accessed January 13, 2024.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-683-4.

TŮMA, Oldřich. *Srpen '69. Edice dokumentů* (Maxdorf). Praha: Maxdorf, 1996. ISBN 80-85800-54-3.

VANČATA, Oldřich a Miloslav DISMAN. *Rozhlas jako pomocník školy: (příspěvek k metodice využití pořadů pro školy a mládež)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.

VAN DIJK, Teun. *Ideology : A Multidisciplinary Approach*. London: SAGE Publications Ltd, 1998. ISBN 9780761956556.

VAN DIJK, Teun. *Principles of critical discourse analysis* in *Discourse & Society*, 1993.

VAN DIJK, Teun. *What is political discourse analysis*. Belgian journal of linguistics, 1997.

Ve jménu života vašeho... Druhé, rozšířené vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4250-5.

VOLNÝ, Sláva, ed. „*J sme s vámi, buďte s námi!*“: *vzpomínky redaktorů Československého rozhlasu nejen na srpnové události roku 1968*. Praha: Prostor, 2013. ISBN 978-80-7260-284-1.

WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics, 1968-1970*. Cambridge University Press, 1997.

WEISSOVÁ, Lucie a WEINLICH, Karel. *Karel Weinlich - pokus o životopis*. Praha, Radioservis, 2016. ISBN 978-80-87530-72-6.

WODAK, Ruth a Michael MEYER, ed. *Methods of critical discourse analysis*. 2nd ed. London: Sage Publications, 2009. Introducing qualitative methods. ISBN 978-1-84787-455-9.

WODAK, Ruth. *Politics as usual : the discursive construction and representation of politics in action*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2008.

WRÓBEL, Alina. *Výchova a manipulace: podstata manipulace, mechanismy a proces, vynucování a násilí, propaganda*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2337-2.

Online zdroje a archivní dokumenty

ANDĚL, Libor. článek *Mikrofórum opět na vlnách rozhlasu*, *Práce*, 29. ledna 1969, Dostupné z: archiv ČRo.

BAUMAN, Milan. *Meteor se zrodil z bolesti*, *Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci*, č. 30, 2013.

BLAŽEK, Petr. *Vyhoštění krále majálesu. Allen Ginsberg a Státní bezpečnost. Paměť a dějiny*, 2011.

BOLSOVER, George H. *Soviet Ideology and Propaganda*. International Affairs, Royal Institute of International Affairs, 1948, Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/3017970>

COLLINS, Ross F. *This Is Your Propaganda, Kids*. Journalism History, DOI: 10.1080/00947679.2012.12062868.

ČERNÝ, Tomáš. *Rozhlasák a jeho dlažební kostka*, Rozhlasový týdeník, č. 17, 2016.

Československý rozhlas, článek *Hlavní redakce pro děti a mládež*, únor 1983, Dostupné z: archiv ČRo

Český rozhlas Dvojka, *O pořadu Pohádka*, text dostupný na: <https://dvojka.rozhlas.cz/pohadka-7230814/o-poradu>

ČERNÝ, Tomáš. *Jaro bez cenzury*, podcastová série RozhlaSTO - 6. epizoda, 2023, Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/epizoda-6-jaro-bez-cenzury-1968-8971287>

DENNY, Andrew. *Soviet Propaganda. The Military Engineer*, 1951, Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/44561310>

Dokument 975.381, 1968, Dostupné z: archiv ČRo.

FALTÝNEK, Vilém. *Rozhlasové nebe - Ludvík Vaculík*, Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 34, 2015.

HILL, Christopher R. *The Cold War and the Olympic Movement in History today*, č. 1999.

HORSKÝ, V. článek *Mikrofórácké pralinky*, Rudé právo, 11. července 1970, Dostupné z: archiv ČRo.

HORÁK, Petr. *Text o diskurzu pro web Sociologická encyklopedie*, Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Diskurs>

JANÁČ, Marek. *Oldřich Unger - Muž s parabolou*, Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 34, 2015.

JEŽEK, Michal. *Markéta Vítková*. Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 38, 2017.

KAŇKA, Josef. *Dítě jako tvůrce rozhlasového obsahu - rozhlasový dokument*. Praha, 2021. Bakalářská práce práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce Jana Gulda.

KINDLOVÁ, Veronika. *Pionýrská jitřenka vysílala zajímavé pořady i ideologický balast*, vysílání 4. prosince 2020, Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/pionyrska-jitrenka-vysilala-zajimave-porady-i-ideologicky-balast-8086237>.

LEDVINKOVÁ, Václava. *Eva Košlerová*, Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 18, 2007.

Literární noviny, text *Pionýrská jitřenka*, 8. září 1962.

Materiál pro schůzi vedení Českého rozhlasu - Koncepce vysílání pro mládež, 26. října 1971, Dostupné z: archiv ČRo.

Materiál na schůzi vedení ČR dne 13. 9. 1972 – Programové plány k 50. výročí vzniku SSSR. s. 7, Dostupné z: archiv ČRo.

Návrh hlavních programových záměrů k realizační směrnici květnového pléna ÚV KSČ v hlavní redakci politického vysílání Čs. rozhlasu, Praha 10, Dostupné z: archiv ČRo.

Oficiální web Junáka - českého skauta, https://www.skaut.cz/skauting/historie/#about__history--6

Online rubrika Tenkrát v rozhlase, článek *Šest na bidýlku*, Dostupné z: pribehrozhlasu.cz

Paměť národa, text *Když Češi bili Čechy: Potlačení protestů 21. srpna 1969*, 2020, Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/magazin/stalo-se/kdyz-cesi-bili-cechy-potlaceni-protestu-21-srpna-1969>

PRÍKAZSKÝ, Vladimír. *Hledám výraz, který by se hodil k Pavlu Tumlířovi, o kterém jsem právě dostal tu nejnejpříjemnější zprávu. Odešel z tohoto světa*. Svět rozhlasu - bulletin o rozhlasové práci, č. 33, 2015.

Protokol programové konference v Brně 1980, Československý rozhlas, Praha.

Radio Wave: Tribuna, *Spartakiády byly typem politického rituálu, drtivá většina lidí na nich ale cvičila ráda, shodují se historik a dokumentaristka*, 2020, Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/spartakiady-byly-typem-politickeho-ritualu-drtiva-vetsina-lidi-na-nich-ale-8263782>

Redakce webu ČT24, *Únos, nátlak a kapitulace. Během čtyř dní Kreml donutil československé politiky schválit invazi*, Česká televize, 2018, text dostupný na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/unos-natlak-a-kapitulace-behem-ctyr-dni-kreml-donutil-ceskoslovenske-politiky-schvalit-invazi-76080>

Rozhlasová práce 3/1978, Československý rozhlas, Praha, Dostupné z: archiv ČRo.

Rozhlasový týdeník, vydavatel: Československý rozhlas, 1968-1975.

Rozhlas - programový týdeník, č. 30, leden 1968.

Rozhovor Tomáše Černého s Vladimírem Příkazským, prosinec 2011, Dostupné z: osobní archiv Tomáše Černého.

RYŠAVÝ, Zdeněk. *Tady jsou fakta, jak se žilo Romům během komunismu, pane Zemane! Nucená asimilace, děti ve zvláštních školách, sterilizace romských žen*, 2018, Dostupné z: <https://romea.cz/cz/domaci/tady-jsou-fakta-jak-se-zilo-romum-behem-komunismu-pane-zemane-nucena-asimilace-deti-ve-zvlastnich-skolach-sterilizace>

SEDMIDUBSKÝ, Jan. *Akční program KSČ: Jako kulhavá kobyla, které ujel vlak dějin*, pořad Téma Plus, Český rozhlas Plus, 2023.

Směrnice k uplatnění tiskového zákona a dodržování pokynů Úřadu pro tisk a informace, 10. září 1968, Dostupné z: Archiv ČRo .

Svobodné slovo, text *Děti hrají samy sebe*, 5. října 1963, Dostupné z: archiv ČRo.

TANCLOVÁ, Petra. *Normalizační rozhlasové vysílání pro děti a mládež*. 2022, Dostupné z: <https://svet.rozhlas.cz/petra-tanclova-normalizacni-rozhlasove-vysilani-pro-deti-a-mladez-5-dil-umelecko-8854743>

Tisková zpráva *Hajaja slaví 50. let*, Český rozhlas, Dostupné z: archiv ČRo.

Tvůrčí skupina Drama a literatura, Český rozhlas Vltava, *Osudy Karla Weinlicha*, 2020, dostupné zde: <https://vltava.rozhlas.cz/rozhlas-je-umeni-videt-slysene-a-slyset-videne-reziser-a-karla-weinlicha-8172609>

Večerník Praha, text *Jitřenka do druhé desítky*, 6. září 1962, Dostupné z: Archiv ČRo.

Věstník Čs. Rozhlasu, roč. I, 15.3. 1964 (dokument archivu ČRo).

VONDRÁŠEK, Slavomil. *Zapadlé poznámky*, 1990.

WINKLER, Martina. *Imagining Socialist Childhoods: Photographs of Children in 1950s Czechoslovakia*. *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas* 67, no. 1 (2019), <http://www.jstor.org/stable/45179809>.

Zákon č. 484/1991 Sb. *Zákon České národní rady o Českém rozhlasu*.

ZARIPOV R. Kh. & RUSSEL, J. G. K. *Cybernetics and Music*. *Perspectives of New Music*, 1969, 115–154. <https://doi.org/10.2307/832298>

Teze

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomanta: Bc. Josef Kaňka	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomanta: 2021	
Fakultní e-mail diplomantky/diplomanta: 82427524@fsv.cuni.cz	
Studijní program/forma studia: NP_ZN	
Název práce v češtině: Vliv komunistické propagandy na podobu dětských pořadů Československého rozhlasu v 70. letech - analýza diskurzu	
Název práce v angličtině: How communistic propaganda influenced Czechoslovakian radio's programs for kids in 1970's - discourse analysis	
Předpokládaný termín dokončení: (LS 2023/2024)	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): <p>Od začátku své, už více než stoleté, historie nabízel Český a Československý rozhlas řadu programů pro dětské posluchače. Ať už se jednalo o pohádky, vzdělávací programy, publicistické i zpravodajské pořady nebo i speciální formáty, které mezi programy pro dospělé nenajdeme. Na tvorbě obsahu se často děti mohly také samy podílet.</p> <p>V politicky turbulentním 20. století, během kterého rozhlas zažil začátky demokracie, nacistickou okupaci, dlouhou socialistickou éru pod kontrolou Sovětského svazu i návrat ke svobodě, se v závislosti na společenské situaci proměňovaly i mediální obsahy. Od dramaturgie, přes formu až po klíčový obsah. Citelné to je zvláště v případě totalitních režimů. Vytěsněním nebo naopak častým opakováním určitých témat a kritickým či servilním způsobem jejich zpracování i referování o nich mohli zástupci vládní garnitury kontrolovat dominantní diskurz a s tím také ovlivňovat veřejné mínění a potlačovat hlasy kritiky. Využita k tomu mohla být vedle zpravodajství a publicistiky i dramatická tvorba. Pomocí různých mediálních výstupů lze velmi efektivně vytvořit fiktivní konstrukci reality, která může mít se skutečnou situací pramálo společného.</p>	

Cílem práce bude tyto propagandistické narativy hledat, analyzovat a porovnávat v rámci dětské rozhlasové tvorby 70 let. V tomto období vznikala řada rozhlasových her, připravovaly se pořady jako Pionýrská jitřenka nebo Meteor, ve vysílání se pravidelně objevovali členové Dismanova rozhlasového dětského souboru. S pomocí archivních materiálů z knihovny a archivu ČRo a rozhovorů s experty nebo pamětníky bychom mohli získat celistvý obraz o tom, jak často a jak intenzivně byly děti vystavovány komunistické propagandě.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Pomocí výzkumu bychom chtěli zjistit, jak intenzivně a jak často byl dětských obsah politizován, která témata prezentovaná dětem byla pro režim důležitá a ve kterých případech naopak k propagandistickým postupům nedocházelo. Tato zjištění budeme následně porovnávat mezi jednotlivými rozhlasovými formáty, které se z hlediska míry propagandistického zásahu i zvolených témat mohly lišit. Dále bychom chtěli zjistit, zda ze strany rozhlasových tvůrců docházelo ke snahám o demokratizaci či apolitizaci obsahu a poskytnutí prostoru opozičnímu smýšlení a s pomocí archivních materiálů případně analyzovat, jakou odezvu takové pokusy vzbudily ze strany veřejnosti, politické moci nebo vedení rozhlasu. Kratší úsek bychom také rádi věnovali srovnání námi vybraného časového úseku s obdobím před rokem 1968, jelikož poskytne důležitý kontext vývoje politické intervence do dětských pořadů.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod

2. Metodologie

- 2.1. Cíl práce
- 2.2. Soupis a definice zvolených výzkumných metod
- 2.3. Výběr respondentů a archivních materiálů
- 2.4. Výzkumné otázky

3. Terminologie

- 3.1. Propaganda
- 3.2. Československý rozhlas (Pionýrská jitřenka, Meteor, DRDS coby podkapitoly)
- 3.3. Dítě a dětská tvorba

4. Historický kontext

- 3.1. Československo v 70. letech 20. století
- 3.2. Československý rozhlas v 70. letech 20. století
- 4.3. Dětská propaganda v historickém kontextu

5. Analýza

6. Závěr

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

1970-1979

Metody (techniky) zpracování materiálu:

kvalitativní výzkum (analýza písemných i zvukových materiálů z archivu Českého rozhlasu, diskurzivní kódování vybraných materiálů, rozhovory s historiky, odborníky či pamětníky a prezentace jejich pohledu, srovnání s historickým kontextem a obecným dobovým diskurzem)

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2–5 řádků):

DISMAN, Miroslav. 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0139-7.

- Z hlediska definice diskurzivní analýzy i metodiky kvalitativního výzkumu obecně patří Dismanova publikace k často používaným materiálům. V práci by mohla sloužit coby srozumitelný a důvěryhodný teoretický podklad.

FAIRCLOUGH, Norman. *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Harlow: Longman, 1995. ISBN 0-582-21984-1.

- Norman Fairclough patří mezi teoretiky, se kterými jsem se na přednáškách a seminářích během studia setkával nejčastěji. V práci bych rád vycházel z původní anglické verze jeho textu *Critical discourse analysis: the critical study of language*.

FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Vydání druhé. Přeložil Čestmír PELIKÁN. V Praze: Herrmann, 2016. ISBN 978-80-87054-43-7.

- Motivace pro využití tohoto díla je stejná jako v případě Normana Fairclougha.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

- Publikace potřebná k definici výzkumného postupu při diskurzivní analýze i vedení rozhovorů s pamětníky a experty.

JEŠUTOVÁ, Eva a kolektiv autorů. *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas, 2003. ISBN 80-86762-00-9.

- S publikací *Od mikrofonu k posluchačům* jsem pracoval už v rámci své bakalářské práce, která se soustředila na dětskou rozhlasovou tvorbu obecně. O normalizačních pořadech pro děti je v knize řada podstatných informací s odkazy na původní archivní materiály, které by při výzkumu mohly být užitečnými zdroji.

MARŠÍK, Josef. *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu, 1999.

- Vedle divadelní praxe se Dismanův soubor aktivně od svého založení věnuje rozhlasové tvorbě napříč všemi formáty, které rádio nabízí. Výběrový slovníček Josefa Maršíka bude sloužit k jejich přesné definici a zařazení.

OSVALDOVÁ, Barbora a Radim KOPÁČ. *Rozhovory o interview*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1618-6.

- Jednou z výzkumných metod bude vedení rozhovorů. Přestože formát výzkumných rozhovorů bývá svou strukturou stálý, je podstatné znát i jeho teoretický rámec. Ten můžeme považovat za důvěryhodný díky počtu a kvalifikaci autorů, kteří se na publikaci podíleli.

TRAMPOTA, Tomáš a VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-683-4.

- Publikace nabídne možné metodické kroky, které lze podniknout v rámci kvalitativního výzkumu, na kterém bude práce založena.

van DIJK, Teun Adrianus. *Discourse studies: A multidisciplinary introduction*. Sage, 2011.

- Jedna ze základních publikací definujících diskurzivní analýzu a její specifika.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

KAŇKA, Josef. *Český rozhlas a jeho vztah k dítěti - Rozhlasový dokument*. Praha, 2021. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce Gulda, Jana.

KOTOUČOVÁ, Ditta. *Specifika rozhlasového vysílání pro děti se zvláštním zřetelem na období vysílání Rádía Junior*. Praha, 2016. 57 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Maršík, CSc.

Datum / Podpis studenta/ky

7.9.2023 ..

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
MARTIN GRÖMAN	11.9.2023
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO VÝTIŠKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.

Přílohy

Příloha č. 1 - Rozhovor s Evou Ješutovou

Kterých autorů dětské tvorby (publicistické či dramatické) se týkaly rozsáhlé personální čistky během normalizace? O některých se zmiňují odborné publikace, ale nevím, jestli tam nějaká jména nechybí.

V práci zmiňujete třeba Evu Kopeckou a Vladu Příkazského. Rozloučili se i s Janou Černoorskou (později Kudrnovou). Pak to byl třeba Pavel Pecháček, který působil jako režisér v HRDM. A v Meteoru to později byl Oldřich Unger. V tuto chvíli mě jich víc nenapadá, ale bylo jich samozřejmě mnohem víc, protože ty čistky postihly přes osm set rozhlasáků celkově. Po prověrkách se obměnila zhruba třetina HRDM.

A jak vypadalo to samotné přeobsazování uvolněných pozic? Cílo vedení na opravdu poslušné a prověřené osoby, nebo bylo hlavní to, aby v rozhlase jen nepůsobili lidé z éry 60. let?

To síto určitě přísné bylo, protože se sledoval počet straníků v příslušných redakcích. Přednost tedy měli vždy uchazeči, kteří byli členy strany. Vzdělávání se třeba úplně odsunulo na vedlejší kolej. Dbalo se zkrátka hlavně na to, aby ti lidé byli poslušní a vděční.

Vznikaly nějaké rozhlasové pořady pro malé posluchače i mimo Hlavní redakci pro děti a mládež? V programových týdenících jsem viděl i nějaké regionální pořady a nevím, jestli si je krajská studia řídila sama.

To řízení bylo v té době centrální, takže regiony řídily výrobu pořadů se souhlasem Prahy. Od roku 1952 byl systém hlavních redakcí, kde se vyrábělo vše pro tu danou kategorii. To znamená, že mimo HRDM nemohlo pro děti a mládež nic vznikat v ostatních redakcích.

Přesuňme se na chvíli do archivu, kde jste asi odborně nejvíc doma. Během analýzy jsem si všiml, že napříč téměř relacemi, snad jen s výjimkou Meteoru, je mezi lety 1969 a 1972 poměrně značná „archivní díra“. Předtím a potom tam takové výkyvy nejsou. Proč to tak je? Je to tím, že komunisté cíleně likvidovali některé pásy, nebo ještě nebyla natolik vyvinutá archivářská praxe?

Asi od všeho trochu. Třeba u Mikrofóra je to z velké části kvůli tomu, že se tento pořad kromě krátkého období v roce 1968 vysílal živě. To znamená, že když už se archivovalo, tak se ten záznam točil na tzv. pomaloběžku a ta kvalita nebyla nikterak valná. Uchovávalo se většinou dva měsíce, pak se to přemazalo a pásek se znovu použil. Takže pokud se třeba očekávalo, že bude nějaký mimořádný host v Mikrofóru, nebo že ten pořad bude něčím výjimečný, tak se natočil záznam z toho vysílání, ale nebylo to běžné.

A to, co je důležité, určovalo tehdejší vedení?

Ano, ale někdy i redaktoři.

Takže třeba skutečnost, že se dochovala Mikrofóra, která referují o sebeupálení Jana Palacha, je výsledek redaktorské statečnosti, rozumím tomu správně? Protože mi nedává smysl, aby zrovna tohle vedení uchovávalo.

Přesně tak, Josefe. Někdo projevil osobní statečnost a nechal to natočit na normální rychlost, tudíž to bylo vhodné pro archivaci.

Jak postihla normalizace samotný archiv?

Já tvrdím, že v 60. letech byl rozhlasový archiv na nejvyšší odborné úrovni. Zaměstnával tři opravdu graduované archiváře s praxí, takže většina toho, co se v archivu zpracovalo, stála na ramenou těchto osobností, které byly samozřejmě po srpnu 1968 také vyhozeny. Respektive dva lidé byli vyhozeni a jeden ze solidarity odešel sám. Místo nich bylo bohužel dosazeno vyloženě politické vedení, které mělo minimální zkušenosti a to pouze

se zpravodajstvím a publicistikou. Takže umělecké pořady jim třeba nic neříkaly. Můžu klidně jmenovat, byli to pan Šach a pan Kolář.

Jak se jmenoval pan Kolář křestním jménem? V rozhlase byli totiž i pan doktor Josef Kolář a redaktor Bohumil Kolář, tak aby nebyli čtenáři zmatení.

Správná poznámka, byl to myslím Petr Kolář. Nejednalo se ani o Mílu ani o pana doktora, který už byl v důchodu. Každopádně nějaký systém výběru, ve kterém nemohly žádné klíčové relace uniknout, vznikl třeba až v 80. letech. A dalším problémem v archivaci byl pak nedostatek páسů, na které by se dalo archivovat. Takže když chtěl předtím někdo něco archivovat, tak se náhodně mazaly věci z dob minulých. Touhle živelnou skartací vznikly podle mě největší škody.

Takže například množství nedochovaných epizod Pionýrské jitřenky způsobil spíš materiální nedostatek než nějaké politické důvody?

Přesně tak. Ale ještě mě vlastně napadá jeden důvod toho mazání. Někteří redaktoři, kteří byli tvrdě prověřováni komisemi, mnohdy ty pořady mazali sami, aby se uchránili před vyhazovem.

V pořadech bylo možné často vnímat větší či nepatrnější pokusy o deideologizaci obsahu ze strany tvůrců. Bylo to mezi redaktory běžné nebo spíš ojedinělé?

Spíš ojedinělé. Jak jsme už řekli, někteří redaktoři nesplňovali požadavky na vzdělání, tudíž se museli zavděčit jinak. A kromě toho ta jejich angažovanost nebyla zadarmo. Dostávaly se totiž tzv. angažované honoráře a mnozí z těch autorů si vyangažovali víc, než činil jejich základní plat. Takže i ta finanční motivace tady byla velice silná.

Takže třeba série Deset kapitánů, která v Pionýrské jitřence představovala dětem práci pohraničnicků, byla placená nadstandardně, chápu to správně?

Přesně tak. Ten daný redaktor dostal určitě pěknou odměnu, tohle je ukázkový příklad.

Karel Weinlich v jednom z rozhovorů uvedl, že díky Evě Košlerové mohla s rozhlasem pod jménem někoho z kolegů dále spolupracovat řada zakázaných nebo v rámci rozsáhlých čistek vyhozených autorů. Je někde nějaký přehled těchto her vydávaných pod cizím jménem?

Bohužel není. Já jsem ho kdysi chtěla udělat, ale je to hrozně těžké. K tomu, aby bylo možné někomu to autorství přiznat, by byla potřeba souhlas obou stran. A většina těch lidí už byla po smrti. A nechtěla jsem se propůjčit tomu, že by se nějaký hochštapler přihlásil k jejich práci a tvrdil, že to dělal v rámci pokrývačství. Na tolik dnešní nejsem, abych nevěděla, jak to funguje. Kromě Evy Košlerové ale na téhle tajné publikaci měla velkou zásluhu i Alena Břízová, to bych ráda řekla.

Byly nějaké podobné možnosti i v oblasti publicistiky? Například u Meteoru nebo Jitřenky.

Myslím, že ano. V Meteoru to podle mě docela fungovalo. Třeba vědci, kteří nemohli publikovat nebo veřejně vystupovat, se do Meteoru dostali, nebo to také podepisovali jiní. Protože Meteor také dělal ty drobné hry a četby na pokračování.

Velkou část redakcí tvořili ale i lidé, kteří prospěchářsky nevytvářeli angažované příspěvky a zároveň neprojevovali jakékoliv odbojové snahy. Do jaké míry se jim dá vyčítat nečinnost?

Myslím, že nedá. Kdo tu dobu nezažil, tak to dovede dost těžko pochopit. Když člověka vyhodili z rozhlasu z politických důvodů, tak měl šanci získat jen ta nejpodřadnější zaměstnání. Třeba korektory v Rudém právu (smích).

Jedním z nejvíce propagandistických příspěvků, na které jsem při poslechu narazil, byla epizoda Mikrofóra připomínající Vítězný únor. Rozhovor s režimním

spisovatelem Václavem Honsem vedl poměrně dost servilně Luděk Nekuda. O něm jsem se dočetl spoustu protichůdných informací. Do jaké z těch redakčních skupin patřil. Byl spíš angažovaný, nečinný, nebo naopak progresivní a odvážný?

Jestli to není parodie, tak opravdu zírám. Nekuda byl šašek. Nebo možná udělal někde jinde průšvih, tak musel něco takového udělat, ale rozhodně to nebylo z přesvědčení. Luděkova Dobrá jitra byla skvělá a nezávadná.

Rozhlas byl v 70. letech mezi dětmi stále velikým fenoménem, přestože už roky fungovala televize. Ví se, které mládežnické pořady nejoblíbenější?

Z té nejoblíbenější trojice, kterou analyzujete, bylo podle mě nejoblíbenější Mikrofórum. Dál měli mladí rádi taky Paprsek, který se na rozdíl od Meteoru soustředil na socialistickou vědu. Zejména v druhé polovině 70. let se hodně posunul Kontakt, pak se v 80. letech stalo velkým fenoménem Domino.

Jaký je podle vás největší rozdíl mezi propagandou cílenou na děti a tou, kterou rozhlas oslovoval dospělé?

Pro děti to bylo o něco stravitelnější. Rozhlasová propaganda pro dospělé byla naprosto brutální. Někde jsem ale narazila na to, že chtělo vedení připravit dětskou obdobu Roku stranického vzdělávání. Akorát to nešlo nikam moc nacpat. Takže i v té dětské tvorbě to občas bylo tvrdší. Vy třeba píšete o tom Vietnamu, to je dost extrémní příklad.

Příloha č. 2 - Rozhovor s Bronislavou Janečkovou

Vy jste do rozhlasu nastoupila v roce 1972. Vzpomenete si, jaká tehdy byla v redakci atmosféra? Jaké vztahy například měli redaktoři mezi sebou nebo s šéfem HRDM Svatoplukem Dolejšem?

Záleželo, ve které partě člověk byl. My jsme to měli s Milanem Ryklem, Vládou Valentou, Bedřichem Zelenkou a dalšími příjemné a přátelské. Ze začátku, než zjistili, že spolu držíme a pomáháme si, tak byly ty poslechovky strašné.

Jak ty poslechy s šéfredaktorem Dolejšem probíhaly?

On si to vždycky poslechl, bylo ticho a pak začal nadávat, že je to imperialistické. Běžně se dělo, že ty redaktory, které neměl rád, nechával věci předělat třeba v pátek odpoledne, když se to mělo vysílat o víkendu. Mě osobně se to tedy většinou netýkalo, protože jsem byla nová a točila jsem v podstatě jen ankety a menší věci. Dolejš byl ale schopný cpát propagandu v podstatě do všeho. Chtěl mít z mládežnických pořadů systém stranického vzdělávání. Byl tvrdý a nekompromisní normalizátor, báli jsme se ho. Ale zpátky k té vaší předchozí otázce – naše redakce tehdy nabrala hodně nových lidí namísto těch, kteří byli po roce 1968 vyhozeni. Cítím se dodnes provinile, že jsem střídala legendy. Svým způsobem i svého budoucího muže Vlada Příkazského. Obrovsky důležitá tam byla postava Milana Rykla, kterého chtěli nejprve vyhodit, ale potřebovali tam někoho zkušeného. On byl něco jako nárazník Dolejšovy propagandy, snažil se tyhle snahy tlumit. Později se jim ta naše parta začala silně přičít, takže nás začali rozdělovat, někoho i vyhodili a přijímali hlavně víc lidí, kteří jim ideologicky vyhovovali. Když přišel třeba Josef Segeth, evidentně „estébák“, museli jsme si dávat pozor, co se před ním říká. To samé Naděa Litecká nebo komunistům velmi loajální Jaroslav Šturma a Vladimíra Bohatová. Jako redaktoři byli méně schopní, jejich úkolem bylo nás hlídat. Že byli tihle lidé v redakci, mělo ale i svou výhodu. Oni dělali ty ideologické příspěvky, které se po nás chtěli, a my si s tím pak nemuseli špinit ruce.

Jak velký ideologický tlak byl na redaktory nebo tvůrce dětských rozhlasových obsahů vyvíjen? Dostávali jste zadání, která témata musíte zpracovat? A jak často se dělo, že Vám bylo zakázáno nějaké téma zpracovat?

Ano. Nakladatelství Novinář tehdy vydalo knížku o záhadách rukopisu královédvorského s Ivanovem. Moje maminka v tom nakladatelství dělala a já jsem říkala, že bych o tom hrozně ráda něco natočila. Tak jsme se sešli, on mi povídal o tom, jak ty rukopisy zkoumali, a já jsem o tom pak odvysílala nějakých deset minut v Kontaktu. No a na ministerstvu vnitra tehdy bylo několik zastánců pravosti rukopisů, takže se to začalo řešit. Ivanov mi potom říkal, že mu zabavili všechny materiály, které k tomu měl, a dali je někam na ministerstvo do sklepa. A za mnou tehdy přišel kolega Šturma a řekl mi, že už se s Ivanovem nikdy nesmím potkat a nikdy s ním nesmím nic natočit.

Ale Šturma byl redaktor, nebo ne?

Ano. Nebyl to můj nadřízený. A řeknu to lidově, byl úplně blbý.

A když tu situaci obrátíme, bylo vám někdy přidělené nějaké propagandistické téma, které jste musela udělat?

Charta 77. Řekli mi, že k tomu musím udělat nějakou poznámku, i když to vůbec nepatřilo do toho pořadu. Já jsem kvůli tomu tři noci nespala, byl to fakt nůž na krku. Já už to bohužel nemám ten text, ale podařilo se mi napsat nějaký dvojsmyslný text o tom, jak je třeba přemýšlet o tom, kdo kazí společnost. Vedení to naštěstí nedošlo a řekli mi: „No vidíš, když chceš.“

A šlo se té povinné propagandistické činnosti vyhnout i jinak než dvojsmysly? Aníž by byl člověk vyhozen, samozřejmě.

Výběrem respondenta. Vláša Valenta třeba takhle našel na ÚV SSM člověka, který byl v pohodě, a vždycky, když nám něco do vysílání říkal, tak to bylo v pohodě. Hodně se jezdilo do terénu, a když člověk nechal mluvit lidi, tak to většinou bývalo aspoň takové odlehčenější.

Odborníci na rozhlasovou tvorbu dodnes často vyzdvihují kvalitu pořadu Kontakt, který jste připravovala. Všechny zdroje uvádějí, že tato relace vznikla v druhé polovině 70. let. Já jsem nicméně v rozhlasových týdenících narazil na pořad s tímto názvem, který se vysílal už začátkem 70. let. Je tedy možné, že existovaly dva různé pořady jménem Kontakt?

Existovaly dvě podoby. Dřív to byl ten skládaný magazín a pak ty rozhovory, na kterých už jsem dělala já.

Na kterých dalších pořadech jste se podílela?

Občas Mikrofórum, Kontakt, ale hlavně 3x 60. To bylo solí v očích mnoha kolegům, protože to byl nesmírně prestižní pořad a Milan Rykl, který pořadu dělal dramaturga, vybral jako druhého moderátora k Otovi Nutzovi mě. Tam jsem dostala pořádnou rozhlasovou školu – hlavně od Oty Nutze.

Dnešní děti konzumují mediální obsahy výrazně jiným způsobem, než tomu bylo u mládeže 70. let. Myslíte si, že byla propaganda v rozhlasových pořadech efektivní a na dětském vnímání světa se skutečně nějak podepsala? Já jsem se nad tím zkusil zamyslet a vlastně jsem si nebyl jistý, jestli bych si všechny ty věci, které jsem objevil v analytické části, uvědomoval o pár let dříve. A je možné, že bych těch propagandistických stop objevil za pár let i více.

To je velká otázka. Ale je fakt, že společnost byla nastražená na tyhle věci a uměla je podle mě vnímat lépe než dnes. Vezměte si třeba Semafor, to je ukázkový příklad. Věřím tomu, že mnozí to pochopili. Ale asi ne všichni.

Vy jste dlouho žila s Vladem Příkazským, v rozhlasu jste se ale relativně těsně minuli, jelikož on byl z politických důvodů vyhozen už koncem 60. let. Byl jedním z autorů, kteří díky Evě Košlerové mohli s rozhlasem spolupracovat tajně a vydávat své pořady pod jmény jiných kolegů?

Moc o tom nevím, ale něco málo udělal pro rozhlas i televizi. Dodnes se to reprízuje a já mu vždycky říkala, proč se k tomu nepřihlásí. On byl ale vždycky strašně skromný a bál se, že by tím někomu komplikoval život. Tehdy se občas taky dělo, že mu někdo pod svým jménem vydal hru a pak ho obral o kompletní honorář. Třeba jedna paní, která tohle udělala, v rozhlasu pracovala i po revoluci. Ale postupem času bylo pro Vlada čím dál těžší něco dělat, protože v těch maringotkách, kde pak žili, mu dělali strašně zle. Třeba mu jednou sebrali psací stroj, který už v životě neviděl. Sebrali mu jakékoliv rukopisy, písemnosti, dokonce i dopisy od tatínka.

Co vlastně dělal za práci potom? Něco s rybníky, pamatuju si to správně?

Ano, bagroval rybníky pod státním rybářstvím.

Jak dlouho?

Šestnáct let. Vždycky, když jsme spolu někam jeli, tak mi ukazoval, které rybníky v okolí dělal.

Byl Vladio s kolegy z rozhlasu po svém vyhazovu dále v kontaktu?

Většinou ne, říkal, že by jim kontakty s ním způsobily problémy.

Jaký měl po svém nuceném odchodu vztah k rozhlasu? Zkoušel jsem se nad tím zamýšlet a nevím, jestli bych takovou křivdu dokázal překonat.

Těm redaktorům, kteří nastoupili po něm, nikdy nic nezazlival. Říkal, že za nic z toho nemohli.

A lidem z vedení?

Těm ano. Třeba nesnášel Brunáta. To byl zahraniční zpravodaj a takový přední nomenklaturní komentátor. Vlado mi jednou říkal, že při jedné z jeho posledních návštěv rádia před vyhazovem ho potkal v páternosteru a Brunát mu řekl, že by měl taky viset. Ale moc o tom nemluvil. Navíc Vladovi ta situace rozbila první manželství. Dcery kvůli tomu nemohly pořádně studovat, vybrakovali mu auto, sebrali mu pas a celá rodina na to doplatila. Takže ten únik do maringotky k rybníkům pro něj byl vlastně jisté východisko. Nejstrašnější pro něj ale prý bylo, že ho odtrhli od techniky. On neměl možnost si ani přehrát staré pásky nebo si cokoliv nahrát. Takže první věc, kterou udělal, když se v 90. letech na chvíli vrátil do rozhlasu, bylo, že si pořídil vlastní techniku. S ní pak začal natáčet s lidmi, kteří nějakým způsobem sdíleli jeho osud. Takže hodně rozhovorů s disidenty nebo anglickými letci. Pak byl i půl roku ve vládě, než podal Havlovi demisi.

Komunisté vymazali Vladovi většinu her z archivu, zbylo jen pár věcí z první půlky 60. let. Nemá tady doma alespoň scénáře nebo nějaké jiné původní materiály?

Má, můžu vám je ukázat. Nebylo by podle mě špatné, kdyby rozhlas něco z toho zpracoval znovu. Hru Až bude jednou dokonce zachránil nějaký posluchač i ve zvuku, protože si ji kdysi nahrál na magneták.

Příloha č. 3 - Seznam analyzovaných nahrávek (literárně-dramatická tvorba)

Nedělní pohádka (23 nahrávek, celková stopáž: 16 hodin, 3 minuty, 57 vteřin)

Pozn: Seznam obsahuje všechny vysílané pohádky, tučně jsou vyznačeny ty původní, které jsou předmětem analýzy (pokud se dochovaly nebo byly pro účely výzkumu dohledány).

1968

- 1. září - Josef Štefan Kubín – Pan Pětiočko, režie Jan Berger
- 8. září – programový týdeník neexistuje
- 15. září - programový týdeník neexistuje
- 22. září - programový týdeník neexistuje
- 29. září - Josef Štefan Kubín – Pan Pětiočko, režie Jan Berger
- 6. října – Božena Němcová – Mahulena krásná panna, režie Miloslav Disman
- 13. října – Božena Němcová – Čertův švagr, režie Josef Svátek
- 20. října – Božena Němcová – Moudrý zlatník, režie Miloslav Disman
- 27. října – Božena Němcová – Alabastrová ručička, režie Jan Berger
- 3. listopadu - Božena Němcová – Dvanáct měsíčků, režie Josef Svátek
- 10. listopadu - Václav Bárta - Kuličkové království, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 17. listopadu – Orientální lidová pohádka – Ali Baba a čtyřicet loupežníků, režie Miloslav Disman
- 24. listopadu - Petr Iljič Čajkovskij - Labutí jezero, režie Zdeněk Jiříčný
- 1. prosince - Josef Štefan Kubín - Hastrmani tatrmani, režie Jan Fuchs
- 8. prosince - Jarmila Konrádová - Zátíší s palmou a velbloudem, režie Věra Kovaříčková - nenalezeno**
- 15. prosince - Karel Čapek - Velká kočičí pohádka, režie Josef Henke
- 22. prosince - pohádka se nevysílala
- 29. prosince - pohádka se nevysílala

1969

5. ledna - Jiří Wolker - O milionáři, který ukradl slunce, režie Josef Henke
12. ledna - Jiří Wolker - O listonošovi, režie Josef Henke
19. ledna – Jiří Wolker - O kominíkovi, režie Josef Henke
26. ledna – Jiří Wolker – O Jonym z cirkusu, režie Josef Henke
2. února - Vladimír Reis – Jak si Tagaro udělal moře, režie Jan Berger
9. února – Wilhelm Hauf – Malý Muk, režie Karel Weinlich
- 16. února – Václav Čtvrtek – Narození princezny Malenky, režie Miloslav Disman**
23. února – Božena Němcová – Sůl nad zlato, režie Josef Svátek
- 2. března – Josef Spilka – Nehezkej král, režie Jan Berger**
- 9. března – František Pavlíček – Pohádka od stříbrné řeky, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
16. března - Ivana Brlicová-Mažuranicová – Skřítek rarášek a jeho tovaryši, režie Karel Weinlich
- 23. března – Zdeněk Vavřík - Paní z ostrova Lok, režie Jan Berger - nenalezeno**
30. března – Čínská lidová pohádka – O sáčku s vyšíváním, režie Jan Berger
6. dubna – Hanuš Hackenschmied – Zelený rytíř, režie Miloslav Disman
13. dubna – Hans Christian Andersen– Křesadlo, režie Josef Svátek
20. dubna – Indická lidová pohádka – O zlatém řetězu života, režie Karel Weinlich
27. dubna – Andréé Maurois – Země tisíce splněných přání, režie Miloslav Disman
4. května – pohádka se nevysílala
11. května – James Thurber – Lenčiny měsíce, režie Josef Červinka
18. května – Jiří Mahen – Nanyňka a podzemní král, režie Karel Weinlich
25. května – Karel Šiktanc – O králi jasnozřivém a slepci převozníku, režie Jan Berger
1. června – Kenneth Graham – Žabákova dobrodružství, režie Jiří Horčíčka
- 8. června – Daisy Mrázková – Ať žije Flóra, režie Miloslav Disman - nenalezeno**
15. června – Zdeněk Skořepa – Zlatý plůtek, režie Josef Svátek
22. června – Zdeněk Skořepa – Zlatý plůtek, režie Josef Svátek
29. června – Vítězslav Kocourek – O modrém potoku Bagaji, režie Jan Fuchs
6. července – Karel Jaromír Erben – Miljutín, režie Josef Svátek
13. července - Irina Karnachová - Jelena Přemoudrá, režie Miloslav Disman

20. července – Lewis Carroll – Alenka v kraji divů, režie Josef Červinka
27. července – Turkestanská lidová pohádka – Plovoucí jablko, režie Josef Svátek
3. srpna - Afghánská lidová pohádka – O víle granátového jablka, režie Josef Svátek
10. srpna – Orientální lidová pohádka – Ali Baba a čtyřicet loupežníků, režie Miloslav Disman
17. srpna - Karel Čapek – Velká kočičí pohádka, režie Josef Henke
24. srpna – Vladimír Colin – Pověst o bílé lodi a neohroženém námořníkovi, režie Věra Kovaříčková
31. srpna – Lidová hornolužická pohádka – Zvonící lipka, režie Otakar Bílek
- 7. září – Jiří Kafka – Kulda kulíšek, režie Miloslav Disman - nenalezeno**
14. září - Otfried Preussler – Malá čarodějnice, režie Miloslav Disman
21. září – Ernst Raidus – Alois Hepci a včelka, režie Jan Fuchs
28. září – Alan Alexander Milne – Princezna na vdávání, režie Věra Kovaříčková
5. října - Josef Štefan Kubín – Hrášek a Marunka, režie Jan Fuchs
12. října – Perská lidová pohádka – Večeře pro Šáha, režie Ladislav Rybišar
19. října – Indická lidová pohádka – O zlatém řetězu života, režie Karel Weinlich
26. října – Charles Dickens – Oliver Twist, režie Jiří Valchař
2. listopadu – Krešimir Kolman – Zelená pohádka o děvčátku a motýlu, režie Jan Fuchs
9. listopadu - Antoine de Saint-Exupéry – Malý princ, režie Josef Henke
16. listopadu – Polynéská národní pohádka – Rata a jeho člun, režie Karel Weinlich
- 23. listopadu - Zdeněk Skořepa – Popelka, režie Jan Berger**
30. listopadu – Karel Jaromír Erben – Zlatovláska, režie neuvvedena
7. prosince – Hans Christian Andersen – Zářící strom, režie Karel Weinlich
- 14. prosince – Zdeněk Skořepa - Šípková Růženka, režie Jan Berger**
21. prosince - Božena Němcová – Mahulena krásná panna, režie Miloslav Disman
28. prosince – pohádka se nevysílala

1970

4. ledna – programový týdeník neexistuje

11. ledna – Karel Čapek – O princezně solimánské, režie Jiří Horčíčka

18. ledna – Jurij Družkov – Lupiči a Čárytužka, režie Miloslav Dismán

25. ledna – Milan Navrátil – O básníku králi, režie Jan Berger

1. února - Božena Němcová – Dvanáct měsíčků, režie Josef Svátek

8. února - Václav Říha (Václav Sommer) - O svatbě krále Jana, režie Miloslav Dismán

15. února - Hans Christian Andersen - Sněhová královna, režie Josef Svátek

22. února – Hans Christian Andersen – Divoké labutě, režie Věra Kovaříčková

1. března - František Pavlíček - Sněhurka ze Županovic, režie Jan Berger

8. března - Vladimír Bureš - Maminčin brokát, režie Miloslav Dismán

15. března - Dagmar Findová - Ragnarovy dcery, režie Jan Berger

22. března - P. P. Bažov - Jezero Itkul, režie Josef Svátek

29. března - Varšavská pověst - Zlatá kachna, režie Olga Zezulová

5. dubna - Chodská lidová pohádka - Vo ftáku chčestí, režie Miloslav Dismán

12. dubna - Česká lidová pohádka - Stolečku, prostří se, režie Jan Berger

19. dubna - Karl Schulz - O zlaté včelce a vlásku štěstí, režie Jan Fuchs

26. dubna - Božena Němcová - O chytré princezně, režie Ludvík Pompe

3. května - Jiří Horák - Honza a tři zakleté princezny, režie Věra Kovaříčková

10. května - Alexandr Grin - Nachové plachty, režie Věra Kovaříčková

17. května - Milan Navrátil - Bubák Bonifáce Benedy, režie Jiří Horčíčka

24. května - Miloslav Stingl – Želva s flétnou, režie Jan Fuchs (na motivy pohádky amazonských indiánů)

31. května - Josef Spilka - Kouzelnéj mlejnek, režie Jan Berger - nenalezeno

7. června - Václav Čtvrtek - O myslivci a víle, režie Karel Weinlich - nenalezeno

14. června - Irina Karnachová - O kráse nesmírné, režie Alena Břízová

21. června - Ernst Ekker - Prokúpek a čarodějka, režie Karel Weinlich

28. června - Václav Čtvrtek – Narození princezny Malenky, režie Miloslav Dismán

5. července - Polynéska národní pohádka – Rata a jeho člun, režie Karel Weinlich

12. července - Mongolská lidová pohádka - O Damdinovi, režie Karel Weinlich

19. července - Lidová pohádka - Kocour v botách, režie Josef Svátek
- 26. července - Zdeněk Vavřík - O princezně myšce, režie Josef Svátek - nenalezeno**
9. srpna - Božena Němcová - O ztraceném chlapci, režie Miroslav Jareš
16. srpna - Bratři Grimmové - Jehla člunek a vřetánko, režie Josef Svátek
23. srpna - Alexander Sergejevič Puškin - O caru Saltánovi, režie Miloslav Dismán
30. srpna - Jindřich Spáčil - O silném Matějovi, režie Miloslav Dismán
6. září - Ivan Ostrikov - Ami a mořská carevna, režie Karel Weinlich
- 13. září - Jiří Kafka - Kulda kulíšek, režie Miloslav Dismán - nenalezeno**
- 20. září - Ladislav Dvorský - O muzice kupce Šágájána, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
- 27. září - Zdeněk Skořepa - Zlatý plůtek, režie Josef Svátek - nenalezeno**
4. října - A. E. Wiedová - Sluneční hodiny, režie Flora Hoffmanová
11. října - Jiří Mahen - Nanyňka a podzemní král, režie Karel Weinlich
18. října - Karel Šiktanc - Královna jménem Magnolia, režie Jan Berger
25. října - Pohádka se nevysílala
1. listopadu - Ivan Ostrikov - Ami a mořská carevna, režie Karel Weinlich
8. listopadu - Eduard Uspenský - Bumbacil už není sám, režie Ladislav Rybišar
15. listopadu - Vladimír Colin - Pověst o bílé lodi a neohroženém námořníkovi, režie Věra Kovaříčková
22. listopadu - Maria Krügerová - O mlynářovic Markétce, režie Jan Berger
29. listopadu - Dragutin Horkeč - O prvním vypravěči, režie Jan Fuchs
- 6. prosince - Josef Spilka - Kouzelný mlejnek, režie Jan Berger - nenalezeno**
- 13. prosince - Hana Doskočilová - Kudy chodí malý lev, režie Helena Philippová**
20. prosince - Dagmar Findová - Ragnarovy dcery, režie Jan Berger
27. prosince - pohádka se nevysílala

1971

3. ledna - pohádka se nevysílala

10. ledna - Karel Čapek – Velká kočičí pohádka, režie Josef Henke

17. ledna - Polynéská národní pohádka – Rata a jeho člun, režie Karel Weinlich

24. ledna - Hans Christian Andersen– Křesadlo, režie Josef Svátek

31. ledna - J. Š. Baar - Vo modrým ftáčku, režie Miloslav Disman

7. února - Staré německé pověsti - Lesní slečna, režie Jan Berger

14. února - Richard Hughes - Velrybí domov, režie Miloslav Disman

21. února - Zdeněk Skořepa - O Ivanu Careviči, ptáku ohniváku a šerém vlku, režie Karel Weinlich - nenalezeno

28. února - Josef Štefan Kubín - Škubánek, režie Miloslav Disman

7. března - Vladimír Bureš - Maminčin brokát, režie Miloslav Disman

14. března - J. Z. Novák - Pasáček Kuba a kráva Javorka, režie Karel Weinlich - nenalezeno

21. března - Hans Christian Andersen – Divoké labutě, režie Věra Kovaříčková

28. března - Vladimír Reis - Jak si Tagaro udělal moře, režie Jan Berger

4. dubna - Maďarská lidová pohádka - Růže z Išpilángu, režie Ladislav Rybišar

11. dubna - Božena Němcová - Sůl nad zlato, režie Josef Svátek

18. dubna - Radkin Honzák - Rmuténka z Mrákotína, režie Jan Berger - nenalezeno

25. dubna - Václav Čtvrtek – Narození princezny Malenky, režie Miloslav Disman

2. května - Josef Spilka – Nehezkej král, režie Jan Berger

9. května - Pavel Petrovič Bažov - Studánka babice Bludice, režie Josef Svátek

16. května - Lidová pohádka Čert a Káča, režie Josef Svátek

23. května - Božena Němcová – Mahulena krásná panna, režie Miloslav Disman

30. května - Manfred Streubel - Deset malých myslivců, režie neznámo (mezinárodní přehlídka NDR)

6. června - Anna Mányová - O zvědavém Jankovi, režie Karel Weinlich (mezinárodní přehlídka Maďarsko)

13. června - Boris Aprilov - Papoušek a motýl, režie Karel Weinlich (mezinárodní přehlídka Bulharsko)

20. června - Hana Zdzitowiecká - Sukýnka z duhy, režie Jan Berger (mezinárodní přehlídka Polsko)
27. června - Roald Dobroňovský - Za houslovým klíčem, režie Karel Weinlich (mezinárodní přehlídka SSSR)
4. července - Alois Mikulka - O vynálezci dětských snů, režie Jan Fuchs
11. července - Mongolská lidová pohádka - O Damdinovi, režie Karel Weinlich
- 18. července - Zdeněk Vavřík - Paní z ostrova Lok, režie Jan Berger - nenalezeno**
25. července - Karel Jaromír Erben - Miljutín, režie Josef Svátek
- 1. srpna - Václav Čtvrtek - O myslivci a víle, režie Karel Weinlich**
8. srpna - Perská lidová pohádka – Večeře pro Šáha, režie Ladislav Rybišar
15. srpna - Turkestanská lidová pohádka – Plovoucí jablko, režie Josef Svátek
22. srpna - Eduard Uspenský - Bumbacil už není sám, režie Ladislav Rybišar
29. srpna - Pavel Dobšinský - Radúz a Ludmila, režie Karel Weinlich
- 5. září - Václav Říha (Václav Sommer) - O svatbě krále Jana, režie Miloslav Disman**
12. září - Ruská národní pohádka - Sestřička Alenuška a bratříček Ivánuška, režie Jan Berger
- 19. září - Jiří Kafka - Kulda kulíšek, režie Miloslav Disman - nenalezeno**
26. září - Wilhelm Hauff - Kalif čáp, režie Karel Weinlich
3. října - Božena Němcová – Dvanáct měsíčků, režie Josef Svátek
10. října - Vladimír Colin – Pověst o bílé lodi a neohroženém námořníkovi, režie Věra Kovaříčková
17. října - Hanuš Hackenschmied – Zelený rytíř, režie Miloslav Disman
24. října - pohádka se nevysílala
31. října - Zdeněk Záborský - Jak Kačenka sloužila v Šalvějově, režie neznámo
7. listopadu - Michail Jurjevič Lermontov - Ašik Kerib, režie Jan Berger
14. listopadu - Karel Jaromír Erben - O žabce královně, režie Miloslav Disman
21. listopadu - Josef Štefan Kubín - Barabuš, režie Josef Svátek
- 28. listopadu - Jiří Kafka - O vodách, které přestaly zpívat, režie Ladislav Rybišar**
5. prosince - Jurij Družkov – Lupiči a Čárytužka, režie Miloslav Disman
12. prosince - Hans Christian Andersen - Malá mořská víla, režie Věra Kovaříčková

19. prosince - J. Z. Novák - O Jáchymovi a Vendulce, režie Karel Weinlich - nenalezeno

26. prosince - Richard Hughes – Velrybí domov, režie Miloslav Disman

1972

2. ledna - Karel Čapek - Pošťácká pohádka, režie Jiří Horčíčka

9. ledna - Roald Dobroňovský - Za houslovým klíčem, režie Karel Weinlich

16. ledna - Božena Němcová - Moudrý zlatník, režie Miloslav Disman

23. ledna - Hans Christian Andersen – Křesadlo, režie Josef Svátek

30. ledna - Éva Fésüsová - Uzel na králově plnovousu, režie Ladislav Rybišar

6. února - Josef Štefan Kubín - Tři ledoví kumpáni, režie Josef Svátek

13. února - Vladimír Kučera - Zahradník a rozvíjenka, režie Karel Weinlich - nenalezeno

20. února - Pavel Petrovič Bažov - Kamenný květ, režie Karel Weinlich

27. února - Josef Čapek - Dobře to dopadlo, režie Jan Berger

5. března - Lewis Carroll – Alenka v kraji divů, režie Josef Červinka

12. března - Radkin Honzák - O čem vypravují ptáci, režie Karel Weinlich

19. března - Ruská národní pohádka - O třech jezdcích a překrásné Vasilise, režie Karel Weinlich

26. března - Zdeněk Záborský - Kryšpínova pohádka, režie Karel Weinlich - nenalezeno

2. dubna - Anna Mányová - O zvědavém Jankovi, režie Karel Weinlich

9. dubna - Josef Štefan Kubín - Pekelná růže, režie Jan Berger

16. dubna - Marie Kubátová – Krajkářská pohádka, režie Jan Berger

23. dubna - Eva Jílková - Čarovná střela, režie neznámo

30. dubna - Zdeněk Skořepa - O Ivanu Careviči, ptáku ohniváku a šerém vlku, režie Karel Weinlich - nenalezeno

7. května - Josef Štefan Kubín - Amaldon, režie Jan Berger

14. května - Jiří a Věra Kafkovi - Mlýn na čelinském potoce, režie Jan Berger

21. května - Chodská lidová pohádka - Herepetka, režie Karel Weinlich

28. května - Ivan Ostrikov - Ami a mořská carevna, režie Karel Weinlich

- 4. června - Zdeněk Skořepa - O Palečkovi, režie Jan Berger - nenalezeno**
11. června - Wilhelm Hauff - Malý Muk, režie Karel Weinlich
- 18. června - Václav Bárta – Kuličkové království, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 25. června - Zdeněk Záborský - Hastrman Kajetánek, režie neznámo - nenalezeno**
- 2. července - Radkin Honzák - Rmuténka z Mrákotína, režie Jan Berger - nenalezeno**
9. července - Jindřich Šimon Baar - Vo chytrým Honzovi, režie Jana Bezdíčková
- 16. července - Zdeněk Vavřík - Paní z ostrova Lok, režie Jan Berger - nenalezeno**
23. července - Varšavská pověst - Zlatá kachna, režie Olga Zezulová
30. července - Charles Perrault - Ríša chocholoušek, režie Jan Berger
- 6. srpna - Václav Erben - Jak se dostal lev Lio do Cirkusu Humberto, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
13. srpna - Dragutin Horkič - O prvním vypravěči, režie Jan Fuchs
20. srpna - Marie Krügerová - O mlynářovic Markétce, režie Jan Berger
27. srpna - Česká lidová pohádka - Stolečku, prostři se, režie Jan Berger
- 3. září - Marie Kubátová - Jak učil kantor ftáky zpívat, režie neznámo - nenalezeno**
10. září - Boris Aprilov - Papoušek a motýl, režie Karel Weinlich
- 17. září - Jan Kopernický - Čtyři bratři, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
- 24. září - Jiří Kafka - O vodách, které přestaly zpívat, režie Ladislav Rybišar**
- 1. října - Zdeněk Skořepa – Popelka, režie Jan Berger**
8. října - Wilhelm Hauff - Kalif čáp, režie Karel Weinlich
15. října - Hans Christian Andersen – Divoké labutě, režie Věra Kovaříčková
- 22. října - J. Z. Novák - Poklad pod černou hláskou, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 29. října - Anna Jurásková - Tři bratři a tři princezny, režie Jan Berger - nenalezeno**
5. listopadu - Karel Čapek – Velká kočičí pohádka, režie Josef Henke
12. listopadu - Pavel Petrovič Bažov - Studánka babice Bludice, režie Josef Svátek
- 19. listopadu - František Navara - Píšťalka z rákosu, režie neznámo - nenalezeno**
- 26. listopadu - Olga Krejčíková - Jak Vašík hledal maminku, režie neznámo - nenalezeno**
3. prosince - Chodská lidová pohádka - Vo ftáku chčestí, režie Miloslav Disman
10. prosince - Vladimír Reis - Jak si Tagaro udělal moře, režie Jan Berger

17. prosince - Karl Schulz - O zlaté včelce a vlásku štěstí, režie Jan Fuchs
- 24. prosince - Zdeněk Skořepa - Dvanáct věnců, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 31. prosince - Václav Čtvrtek - Pohádka o tom draku z turkových vrat, režie Jan Berger - nenalezeno**

1973

7. ledna - Hana Zdzitowiecká - Sukýnka z duhy, režie Jan Berger
14. ledna - Zdeněk Záborský - Jak Kačenka sloužila v Šalvějově, režie neznámo
21. ledna - Michail Jurjevič Lermontov - Ašik Kerib, režie Jan Berger
- 28. ledna - Zdeněk Záborský - Mráz, hlad a žízeň, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 4. února - Zdeněk Skořepa - Šípková Růženka, režie Jan Berger**
11. února - Richard Hughes - Velrybí domov, režie Miloslav Dismán
18. února - Josef Štefan Kubín - Pekelná růže, režie Jan Berger
25. února - Ruská národní pohádka - O třech jezdcích a překrásné Vasilise, režie Karel Weinlich
4. března - Jindřich Spáčil - O silném Matějovi, režie Miloslav Dismán
11. března - Vladimír Bureš - Maminčin brokát, režie Miloslav Dismán
- 18. března - Miloslav Stingl - Želva s flétnou, režie Jan Fuchs (na motivy pohádky amazonských indiánů)**
25. března - A. C. Hronský - O Popeláčkovi, režie neznámo
1. dubna - Éva Fésüsová - Uzel na králově plnovousu, režie Ladislav Rybišar
8. dubna - Božena Němcová - Šternberk, režie Karel Weinlich
15. dubna - pohádka se nevysílala
- 22. dubna - Jiří Kafka - Kulda kulíšek, režie Miloslav Dismán - nenalezeno**
- 29. dubna - Ján Číž - Pověst o Zuzorovi, režie Elena Bauerová - nenalezeno**
- 6. května - Libuše Blažejová - O dřevěném orlu, režie Jan Berger - nenalezeno**
13. května - J. Š. Baar - Vo modrým ftáčku, režie Miloslav Dismán
- 20. května - Mária Ďuričková - Zlatá přadlena, režie Jan Berger**
27. května - P. P. Bažov - Jezero Itkul, režie Josef Svátek
3. června - Národní pohádka - Dvě Cecilky, režie Jan Berger
10. června - Mira Lobeová - Bábinka Albínka, režie Karel Weinlich

- 17. června - Josef Jarolímek - Kohoutí království, režie neznámo - nenalezeno**
- 24. června - Věra Procházková - Princezna Brikita, režie Karel Weinlich**
- 1. července - Zdeněk Vavřík - O princezně myšce, režie Josef Svátek - nenalezeno**
8. července - O zvědavém Jankovi, režie Karel Weinlich
15. července - Polynéská národní pohádka – Rata a jeho člun, režie Karel Weinlich
22. července - Varšavská pověst - Zlatá kachna, režie Olga Zezulová
- 29. července - Irena Bouzová - Ňandutí, režie neznámo - nenalezeno**
5. srpna - Turkestanská lidová pohádka – Plovoucí jablko, režie Josef Svátek
12. srpna - Japonská lidová pohádka - Jeřábí pírká, režie neznámo - nedochováno
19. srpna - Josef Štefan Kubín - Škubánek, režie Miloslav Disman
- 26. srpna - Anna Jurásková - Tři bratři a tři princezny, režie Jan Berger - nenalezeno**
- 2. září - Jiří Kafka - O vodách, které přestaly zpívat, režie Ladislav Rybišar**
9. září - Ivan Ostrikov - Jak žabáček hledal hvězdu, režie Karel Weinlich (mezinárodní přehlídka Bulharsko)
16. září - James Thurber – Lenčiny měsíce, režie Josef Červinka
- 23. září - J. Z. Novák - Soudku, ukaž, co dovedeš!, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
30. září - Ernst Ekker - Prokúpek a čarodějka, režie Karel Weinlich
7. října - Wilhelm Hauff - Malý Muk, režie Karel Weinlich
14. října - Afghánská lidová pohádka – O víle granátového jablka, režie Josef Svátek
21. října - Lidová pohádka Čert a Káča, režie Josef Svátek
28. října - Karel Jaromír Erben - O žabce královně, režie Miloslav Disman
- 4. listopadu - Zdeněk Záborský - Hejkal, režie Ladislav Rybišar - nedochováno**
- 11. listopadu - Zdeněk Skořepa - O sedmi dracích a statečném Ivanovi, režie neznámo - nenalezeno**
- 18. listopadu - Zdeněk Záborský - Mráz, hlad a žízeň, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
25. listopadu - Olga Krejčová - O snech šťastného Chána a princezně Ašu, režie Karel Weinlich
- 2. prosince - Zdeněk Skořepa - O Ivanu Careviči, ptáku ohniváku a šerém vlku, režie Karel Weinlich - nenalezeno**

9. prosince - Andréé Maurois – Zěmě tisíce splněných přání, režie Miloslav Dismán
 16. prosince - Božena Němcová - Moudrý zlatník, režie Miloslav Dismán
 23. prosince - Chodská lidová pohádka - Herepetka, režie Karel Weinlich
 30. prosince - Eduard Uspenský - Bumbacil už není sám, režie Ladislav Rybišar

1974

6. ledna - Dagmar Findová - Ragnarovy dcery, režie Jan Berger
20. ledna - Jaroslav Bezděk - O stříbrném jelenu, režie Jan Berger - nenalezeno
 27. ledna - Indická lidová pohádka – O zlatém řetězu života, režie Karel Weinlich
3. února - J. Z. Novák - Pasáček Kuba a kráva Javorka, režie Karel Weinlich - nenalezeno
 10. února - Božena Němcová – Dvanáct měsíčků, režie Josef Svátek
 17. února - Josef Štefan Kubín - Trpaslíkova nevěsta, režie Karel Weinlich
24. února - František Navara - Píšťalka z rákosu, režie neznámo - nenalezeno
 3. března - Lidová pohádka - Kocour v botách, režie Josef Svátek
10. března - Olga Krejčíková - Jak Vašík hledal maminku, režie neznámo - nenalezeno
17. března - František Navara - Růžička je červená, režie Jan Berger
24. března - Marie Kubátová - Jak učil kantor ftáky zpívat, režie neznámo - nenalezeno
31. března - Nad'a Jedličková - O chudém rybáři a krásné Šírin, režie Ladislav Rybišar
 7. dubna - Maďarská lidová pohádka - Růže z Išpilángu, režie Ladislav Rybišar
 14. dubna - A. C. Hronský - Popeláček, režie Ladislav Rybišar
 21. dubna - Theodor Storm - Dešťová víla, režie Karel Weinlich
 28. dubna - Lupiči a Čárytužka, režie Miloslav Dismán
 5. května - Markéta Zinnerová - Čarovné prstýnky, režie Karel Weinlich
 12. května - pohádka se nevysílala
19. května - Zdeněk Záborský - Hamernická pohádka, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno
26. května - Mária Ďuričková - Zlatá přadlena, režie Jan Berger

- 2. června - Marie Kubátová - O heřmánkové víle, režie Karel Weinlich**
9. června - Pavel Petrovič Bažov - Studánka babice Bludice, režie Josef Svátek
- 16. června - Zdeněk Záborský - Marianna, vodní panna, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
23. června - Věra Procházková - Babylonská věž, režie Karel Weinlich
- 30. června - Ján Číž - Pověst o Zuzorovi, režie Elena Bauerová - nenalezeno**
- 7. července - Nad' a Jedličková - Sygsegyr, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 14. července - J. Z. Novák - O Jáchymovi a Vendulce, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
21. července - Maria Krügerová - O mlynářovic Markétce, režie Jan Berger
- 28. července - Jan Kopernický - Čtyři bratři, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
- 4. srpna - Zdeněk Záborský - Kryšpínova pohádka, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
11. srpna - Ruská národní pohádka - Sestřička Alenuška a bratříček Ivánuška, režie Jan Berger
- 18. srpna - Dušan Kováč - Bílá, prašná cesta, režie Jan Berger - nenalezeno**
- 25. srpna - Rudolf Dobiáš - Vůně domova, režie Jan Berger - nenalezeno**
- 1. září - Nad' a Jedličková - Kouzelná tykev, režie Ladislav Rybišar**
8. září - Boris Aprilov - Papoušek a motýl, režie Karel Weinlich
- 15. září - Zdeněk Skořepa – Popelka, režie Jan Berger**
22. září - Božena Němcová – Alabastrová ručička, režie Jan Berger
- 29. září - Helena Skořepová - Dick a jeho kočka, režie Karel Weinlich**
6. října - Michail Jurjevič Lermontov - Ašik Kerib, režie Jan Berger
13. října - Rudolf Volkmann - Divotvorný lék, režie Ladislav Rybišar
- 20. října - Vladimír Kučera - Skřítek Petr, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
- 27. října - Jaroslav Bezděk - O Ctiradovi a perličce, režie Jan Berger - nenalezeno**
3. listopadu - Richard Hughes – Velrybí domov, režie Miloslav Disman
- 10. listopadu - Libuše Blažejová - O dřevěném orlu, režie Jan Berger - nenalezeno**
17. listopadu - Pavel Petrovič Bažov - Sivomodré hádč, režie Jan Berger
- 24. listopadu - Marie Kubátová - O heřmánkové víle, režie Karel Weinlich**

1. prosince - Božena Bernátová-Čahojová - Pišťalka z vrbiny, režie Mikuláš Bugár - nenalezeno

8. prosince - Jiří a Věra Kafkovi - Kovárna u modrého jezírka, režie Jan Berger

15. prosince - Rudolf Dobiáš - Rozprávka o domove, režie Elena Bauerová

22. prosince - pohádka se nevysílala

29. prosince - pohádka se nevysílala

Hra pro děti mládež (12 nahrávek, celková stopáž 12 hod 12 minut 58 vteřin)

1968

7. září – programový týdeník neexistuje

14. září - programový týdeník neexistuje

21. září - programový týdeník neexistuje

28. září - Mark Twain - Tom Sawyer detektivem, režie Jan Fuchs

5. října - L. Šmejkal - Výstřel v manéži, režie P. Michal

12. října - Alois Jirásek - Hejtmanská sláva, režie Josef Svátek

19. října - Ludvík Souček - Cesta slepých ptáků, režie Jan Berger

26. října - František Kožík - Miluj pravdu, režie Josef Svátek - nenalezeno

2. listopadu - Jan Drda - Zlaté kapradí, režie Jan Berger

9. listopadu - James Oliver Curwood - Vlčák Kazan, režie Jan Fuchs

16. listopadu - Jiří Hurta - Odysea kapitána Blooda (1. díl), režie Jan Berger

23. listopadu - Jiří Hurta - Odysea kapitána Blooda (2. díl), režie Jan Berger

30. listopadu - Milivoj Matošec - Strýček Hamilkar, režie Tamara Srkulj

7. prosince - Nikolaj Vasiljevič Gogol - Taras Bulba, režie Josef Svátek

14. prosince - Erich Kästner - Emil a detektivové, režie Věra Kovaříčková

21. prosince - hra se nevysílala

28. prosince - hra se nevysílala

1969

4. ledna - Henryk Sienkiewicz - Quo Vadis (1. část), režie Jan Berger

11. ledna - Henryk Sienkiewicz - Quo Vadis (2. část), režie Jan Berger

18. ledna - Henryk Sienkiewicz - Quo Vadis (3. část), režie Jan Berger
25. ledna - Günter Deiks - Lišák Ferina, režie Jan Berger
1. února - Miodrag Djurjevič - Nepohodlný host, režie Miloslav Disman
8. února - Alexandre Dumas - Hrabě Monte Christo (1. díl), režie Jan Berger
15. února - Alexandre Dumas - Hrabě Monte Christo (2. díl), režie Jan Berger
22. února - Alexandre Dumas - Hrabě Monte Christo (3. díl), režie Jan Berger
1. března - Jules Verne - Hvězda jihu, režie Otakar Bílek
- 8. března - Vlasta Váňová - Kde obchází Jonáš, režie Věra Kovaříčková - nenalezeno**
- 15. března - František Kožík - Mikoláš Aleš, režie Zdeněk Jiříčný - nenalezeno**
- 22. března - Vladimír Príkazský - Zacelená rána, režie Věra Kovaříčková - nenalezeno**
29. března - R. T. Naim - Tajemství pusté země, režie Pavel Michal
5. dubna - Jules Verne - Cesta k Nigeru, režie Pavel Michal
12. dubna - Jules Verne - Město v poušti, režie Pavel Michal
- 19. dubna - J. Z. Novák - Pověst o Bruncvíkovi, režie Josef Svátek - nenalezeno**
26. dubna - John Gunn - Chatrč v horách, režie Miloslav Disman
- 3. května - Milan Navrátil - Legenda šafránových strání, režie Miroslav Nejezchleb - nenalezeno**
10. května - Roman Brandstaetter - Koperník, režie Vladimír Vozák
- 17. května - František Kožík - Meč a píseň, režie Josef Svátek - nenalezeno**
- 24. května - Ivan Osvald - Kalhoty bílé proužkované, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 31. května - Jiří Vilímek - Prohrál jste, generále, režie Jan Fuchs - nenalezeno**
7. června - Marie Ďuríčková - Stíhač, režie Josef Svátek
14. června - Günter Deiks - Lišák Ferina, režie Jan Berger
21. června - Karel May - Petrolejový král, režie Pavel Michal
- 28. června - Vladimír Príkazský - Zbrojnice na hradě Hrádku, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
5. července - Marie Majerová - Robinsonka, režie Olga Zezulová
12. července - Witold Makowiecki - Příhody Řeka Melika, režie Josef Svátek
19. července - Eduard Bass - Cirkus Humberto, režie Josef Svátek

26. července - Edmund Niziurski - Dobrodružství Marka Pihouna, režie Karel Weinlich
2. srpna - František Pilař - Dýmka strýce Bonifáce, režie Jan Fuchs
9. srpna - Astrid Lindgrenová - Kalle Blomquist zasahuje, režie Miloslav Disman
16. srpna - Eduard Fiker - Věčná punčocha, režie Pavel Michal
23. srpna - Francis Bret Harte - Ztraceni v pustině, režie Pavel Michal
30. srpna - Mark Twain - Dobrodružství Toma Sawyera, režie Věra Kovaříčková
- 6. září - J. Z. Novák - Jak se Franta naučil bát, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
13. září - Karel May - Konec Cornelovy bandy, režie Pavel Michal
20. září - Karel May - Poklad na stříbrném jezeře, režie Pavel Michal
- 27. září - Jiří Hurta - Jelení nůž, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
4. října - Jules Verne - Patnáctiletý kapitán, režie Pavel Michal
11. října - R. L. Stevenson - Křižovatka na palubě, režie Otakar Bílek
- 18. října - Miloslav Ston - Kamarádi, režie Josef Svátek - nenalezeno**
25. října - hra se nevysílala
1. listopadu - Ole Mattson - Briga tři lilie, režie Miloslav Disman
8. listopadu - Ruvim Frajerman - Divoký pes dingo, režie Josef Svátek
- 15. listopadu - Milan Navrátil - Legenda s lískovou holí, režie Karel Weinlich**
- 22. listopadu - František Kožík - Než otevřete Dona Quijota, režie Jan Berger - nenalezeno**
29. listopadu - Dušan Radovič, Alena Wagnerová, Viktor Kudělka - Kapitán John Pipplefox, režie Karel Weinlich
6. prosince - R. L. Stevenson - Poklad na ostrově, režie Karel Weinlich
- 13. prosince - Vladimír Prikazský - Zacelená rána, režie Věra Kovaříčková - nenalezeno**
20. prosince - Erich Kästner - Emil a detektivové, režie Věra Kovaříčková
27. prosince - Carl Sandburg - Myšky, lišky, kukuřice, režie Jan Berger

1970

3. ledna - hra se nevysílala
- 10. ledna - Ivan Osvald - Kalhoty bílé proužkované, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
17. ledna - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (1. díl), režie Jan Berger

24. ledna - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (2. díl), režie Jan Berger
31. ledna - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (3. díl), režie Jan Berger
7. února - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (4. díl), režie Jan Berger
- 14. února - Stanislav Lahodný - Vzpouora na Bounty, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 21. února - Jiří Wertén - Ze starých pamětí, režie Ludvík Mühlstein - nenalazeno**
- 28. února - Vladimír Prikazský - Kroky, režie Josef Svátek - nenalezeno**
7. března - Arthur Watkin - Dostavník na hřbitov, režie Jan Fuchs
- 14. března - Jiří Kafka, Helenka Kadečková - Václav Thám, režie Josef Svátek - nenalezeno**
21. března - Runner Jonsson - Viking Vike, režie Karel Weinlich
28. března - Jules Verne - Les fantaisies du docteur Ox, režie Jan Fuchs
- 4. dubna - Milan Navrátil - Legenda s lískovou holí, režie Karel Weinlich**
11. dubna - Lev Ovalov - Měděný knoflík, režie Otakar Bílek
18. dubna - Mark Twain - Dobrodružství Huckleberryho Finna, režie Karel Weinlich
- 25. dubna - Vlasta Váňová - Kde obcházi Jonáš, režie Věra Kovaříčková - nenalezeno**
2. května - Alois Jirásek - Mládí F. L. Věka, režie Josef Svátek
9. května - Nazarov Žarikov - Pojď a dej sem ruku, příteli!, režie Petr Ivanovič Kulešov
j.h. (psáno pro moskevský rozhlas)
- 16. května - Vladimír Thiele - Nejmladší voják, režie Jan Fuchs - nenalezeno**
23. května - Karel Poláček - Podivuhodná dobrodružství Eduanta a Francimora, režie Jan Fuchs
30. května - Jindřich Plachta - Tři večery s dědou aneb vyprávění o Pučálkovic Amině, režie Jiří Horčíčka
6. června - Charles Dickens - Oliver Twist, režie Jiří Valchař
13. června - Nikolaj Pečerskij - Sibiřský deník, režie Josef Svátek
- 20. června - Josef Bouček - Mlčení mužů, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 27. června - Vlasta Váňová - My tři a pes z Pětipes, režie Miloslav Disman - nalezena pouze novější verze z roku 1985**
4. července - Jules Verne - Patnáctiletý kapitán, režie Pavel Michal
11. července - Valentin Katajev - Na obzoru plachta bílá, režie Jan Berger

18. července - Witold Makowiecki - Příhody Řeka Melika, režie Josef Svátek
25. července - František Pilař - Dýmka strýce Bonifáce, režie Jan Fuchs
1. srpna - Nikolaj Pečerský - Správná parta, režie Nikolaj Alexandrovič
8. srpna - Dušan Radovič, Alena Wagnerová, Viktor Kudělka - Kapitán John Pipplefox, režie Karel Weinlich
15. srpna - Irena Jurgielewiczová - Neklidný den, režie Věra Kovaříčková (psáno pro varšavský rozhlas)
22. srpna - Marie Majerová - Robinsonka, režie Olga Zezulová
29. srpna - Miloš Malý (Stanislav Sklenář) - Jánošík a jeho horní chlapci, režie Jan Berger
5. září - Adam Bahdaj - Bacha, černý paraple!, režie Ladislav Rybišar
12. září - Eric Lambert - V zátocce Delfín, režie Karel Weinlich
19. září - Jules Verne - Honba za meteorem, režie Václav Špidla
- 26. září - J. Z. Novák - Jak se Franta naučil bát, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
3. října - Günter Deiks - Lišák Ferina, režie Jan Berger
- 10. října - J. Z. Novák (Alois Jirásek) - Hejtmanská sláva, režie Josef Svátek - nenalezeno**
17. října - Marie Ďuríčková - Stíhač, režie Josef Svátek
24. října - Ágnes Bálintová - Klubíčko a jeho kamarádka, režie Jan Fuchs (psáno pro budapeštský rozhlas)
31. října - Eduard Bass - Cirkus Humberto, režie Josef Svátek
7. listopadu - Vladislav Krapivin - Vítr z konce léta, režie Jan Berger (psáno pro moskevský rozhlas)
- 14. listopadu - Miloslav Ston - Trosečník z otrokářské lodi, režie Pavel Michal - nalezena pouze novější verze z roku 1976**
21. listopadu - Anatolij Rybakov - Záhada japonské spony, režie Pavel Michal
28. listopadu - Miodrag Djurdjevič - Nepohodlný host, režie Miloslav Dismán
5. prosince - James Oliver Curwood - Vlčák Kazan, režie Jan Fuchs
12. prosince - Edmund Niziurský - Dobrodružství Marka Pihouna, režie Karel Weinlich
19. prosince - Karel Klostermann - Odyssea soudního sluhy, režie Karel Weinlich
26. prosince - Jules Verne - Tajemný hrad v Karpatech, režie Ladislav Rybišar

1971

2. ledna - Ludvík Souček - Cesta slepých ptáků, režie Jan Berger

9. ledna - Miloslav Ston - Kamarádi, režie Josef Svátek - nenalezeno

16. ledna - Adam Bahdaj - Bacha, černý paraple!, režie Ladislav Rybišar

23. ledna - Josef Pohl - Noc plná chuligánů, režie Karel Weinlich - nenalazeno

30. ledna - Jules Verne - Ocelové město, režie Vladimír Vozák

6. února - Ruvim Frajerman - Divoký pes dingo, režie Josef Svátek

13. února - Jakub Arbes - Štrajchpudlíci, režie Karel Weinlich

20. února - Helmuth Schultz - Nehledám - nalézám, režie Jan Berger (psáno pro rozhlas z NDR)

27. února - Jiří Wertén - Ze starých pamětí, režie Ludvík Mühlstein - nenalazeno

6. března - Milan Navrátil - Legenda s lískovou holí, režie Karel Weinlich

13. března - Vladislav Krapivin - Vítr z konce léta, režie Jan Berger (psáno pro moskevský rozhlas)

20. března - Arnošt Vaněček - Sklářská bouře, režie Ladislav Rybišar

27. března - Václav Řezáč - Poplach v kovářské uličce, režie Ladislav Rybišar

3. dubna - Nikolaj Pečerskij - Sibiřský deník, režie Josef Svátek

10. dubna - Helmuth Schultz - Nehledám - nalézám, režie Jan Berger (psáno pro rozhlas z NDR) - nenalezeno

17. dubna - Anatolij Rybakov - Záhada japonské spony, režie Pavel Michal

24. dubna - Bořivoj Horák - Černý mrak, režie Pavel Michal

1. května - Zdeněk Záborský - Hamernická pohádka, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno

8. května - Jura Sosnar - Jurášek, režie Ladislav Rybišar

15. května - Ján Číž - Pověst o Zuzorovi, režie Elena Bauerová - nenalezeno

22. května - Josef Pohl - Když cesta byla ještě úzká (k 50. výročí KSČ), režie Karel Weinlich

29. května - Valerij Medveděv - Únos Aljoši Zavitajkina (1. díl), režie Věra Kovaříčková (psáno pro moskevský rozhlas)

5. června - Valerij Medveděv - Únos Aljoši Zavitajkina (2. díl), režie Věra Kovaříčková (psáno pro moskevský rozhlas)

12. června - Zsuzsa Kántorová - Eva, režie Pavel Michal
19. června - Anastas Stojanov - Byl jednou jeden chlapec, režie Olga Zezulová
26. června - Janusz Damagalik - Noční cesta, režie Vladimír Tomeš (psáno pro polský rozhlas)
3. července - Petre Luscalov - Chlapec a protěž, režie Jan Berger (psáno pro rumunský rozhlas)
10. července - Ruth Hildebrandtová a Gerhard Fabian - Dobrý den, školáci, režie Karel Weinlich (psáno pro rozhlas z NDR)
17. července - Ovidiu Zotta - První Pionýr, režie Jiří Valchař (psáno pro rumunský rozhlas)
24. července - Magda Lejová - Pro mámu všecko, režie Josef Svátek (psáno pro polský rozhlas)
31. července - Boris Ned'alkov - Pod maskou majora SS (1. díl), režie Jiří Kafka
7. srpna - Boris Ned'alkov - Pod maskou majora SS (2. díl), režie Jiří Kafka
14. srpna - Boris Ned'alkov - Pod maskou majora SS (3. díl), režie Jiří Kafka
21. srpna - Boris Ned'alkov - Pod maskou majora SS (4. díl), režie Jiří Kafka
28. srpna - Marie Majerová - Robinsonka, režie Olga Zezulová
- 4. září - Miloslav Ston - Trosečník z otrokářské lodi, režie Pavel Michal - nalezena pouze novější verze z roku 1976**
11. září - Arnošt Vaněček - Sklářská bouře, režie Ladislav Rybišar
18. září - Jules Verne - Tajemný hrad v Karpatech, režie Ladislav Rybišar
25. září - Nikolaj Toman - Přízrak plukovníka Osipova, režie Karel Weinlich
2. října - Alois Jirásek - Bratrstvo (1. díl), režie Vladimír Vozák
9. října - Alois Jirásek - Bratrstvo (2. díl), režie Vladimír Vozák
16. října - Alois Jirásek - Bratrstvo (3. díl), režie Vladimír Vozák
23. října - Ronald Neumann - Winne a jeho parta, režie Helmut Hellstorff
30. října - Bořivoj Horák - Černý mrak, režie Pavel Michal
6. listopadu - Valentina Osejevová - Dinka (1. díl), režie neznámo
13. listopadu - Valentina Osejevová - Dinka (2. díl), režie neznámo
20. listopadu - Valentina Osejevová - Dinka (3. díl), režie neznámo
27. listopadu - Valentina Osejevová - Dinka (4. díl), režie neznámo
4. prosince - Valentina Osejevová - Dinka (5. díl), režie neznámo

11. prosince - Valentina Osejevová - Dinka (6. díl), režie neznámo
18. prosince - Stanislav Šusta - Tygři kontra medvědice, režie Jiří Valchař
25. prosince - Josef Štefan Kubín - Amaldon, režie Jan Berger

1972

1. ledna - Marie Kubátová - Jak pán z Trautenberka kupoval ozvěnu, režie Karel Weinlich

8. ledna - Jiří Kafka - Záhada bílých indiánů, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno

15. ledna - Miklós Vidor - Dobrovolní trosečníci, režie Karel Weinlich (psáno pro maďarský rozhlas)

22. ledna - Valerij Medveděv - Únos Aljoši Zavitajkina (1. díl), režie Věra Kovaříčková (psáno pro moskevský rozhlas)

29. ledna - Valerij Medveděv - Únos Aljoši Zavitajkina (2. díl), režie Věra Kovaříčková (psáno pro moskevský rozhlas)

5. února - Josef Pohl - Když cesta byla ještě úzká, režie Karel Weinlich

12. února - Jiří Werten - Ze starých pamětí, režie Ludvík Mühlstein - nenalazeno

19. února - Bořivoj Horák - Černý mrak, režie Pavel Michal

26. února - Bořivoj Horák - Památníky pro statečnost, režie Josef Svátek - nenalezeno

4. března - Ronald Neumann - Winne a jeho parta, režie Helmut Hellstorff

11. března - Anastas Stojanov - Byl jednou jeden chlapec, režie Olga Zezulová

18. března - Jules Verne - Honba za meteorom, režie Václav Špidla

25. března - Ruvim Frajerman - Divoký pes dingo, režie Josef Svátek

1. dubna - Zsuzsa Kántorová - Eva, režie Pavel Michal

8. dubna - Vladimír Pazourek - Ve stínu dvouhlavého orla, režie Jan Tůma - nenalezeno

15. dubna - Jules Verne - Cesta kolem světa za 80 dní, režie Václav Špidla

22. dubna - Jaromír Ptáček - Nobile (1. díl) , režie Jan Berger

29. dubna - Jaromír Ptáček - Nobile (2. díl) , režie Jan Berger

6. května - Václav Řezáč - Poplach v kovářské uličce, režie Ladislav Rybišar

13. května - Miroslav Mráz - A život jde dál, režie Josef Svátek

20. května - Vlasta Váňová - My tři a pes z Pětipes, režie Miloslav Disman - nalezena pouze novější verze z roku 1985

27. května - Valentin Katajev - Na obzoru plachta bílá, režie Jan Berger

3. června - Ladislava Uhlířová - Malér, režie Karel Weinlich - nenalezeno

10. června - A. S. Puškin - Kapitánská dcerka (1. díl), režie Josef Svátek

17. června - A. S. Puškin - Kapitánská dcerka (2. díl), režie Josef Svátek

24. června - Stanislav Šusta - Tygři kontra medvědice, režie Jiří Valchař - nenalezeno

1. července - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (1. díl), režie Jan Berger

8. července - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (2. díl), režie Jan Berger

15. července - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (3. díl), režie Jan Berger

22. července - Alexandre Dumas - Tři mušketýři (4. díl), režie Jan Berger

29. července - Tadeusz Zimecki - Noc dobrá pro štiku, režie Jan Berger (psáno pro polský rozhlas)

5. srpna - Fritz Göhler - Dopis pro Dao, režie Vladimír Tomeš (psáno pro rozhlas z NDR)

12. srpna - Eduard Bass - Cirkus Humberto, režie Josef Svátek

19. srpna - Gisele Pankratzová a Bernd Schirmer - Mig a jeho dědeček, režie neznámo (psáno pro rozhlas z NDR)

26. srpna - Anastas Stojanov - Byl jednou jeden chlapec, režie Olga Zezulová

2. září - Ruth Hildebrandtová a Gerhard Fabian - Dobrý den, školáci, režie Karel Weinlich (psáno pro rozhlas z NDR)

9. září - Miloš Nový, Miloš Procházka, Jiří Kafka - Ostrov Kodže, režie Miroslav Mráz - nenalezeno

16. září - Vladimír Thiele - Nejmladší voják, režie Jan Fuchs (psáno pro rozhlas z filmového námětu) - nenalezeno

23. září - Ole Mattson - Briga tři lilie, režie Miloslav Disman

30. září - Miloslav Ston - Trosečník z otrokářské lodi, režie Pavel Michal - nalezena pouze novější verze z roku 1976

7. října - Joachim Witte - Jan a chlapci od moře, režie neznámo

14. října - Alois Jirásek - Hejtmanská sláva, režie Josef Svátek

21. října - Petre Luscalov - Chlapec a protěž, režie Jan Berger (psáno pro rumunský rozhlas)

28. října - Vladimír Pazourek - Ve stínu dvouhlavého orla, režie Jan Tůma - nenalezeno

4. listopadu - Miloslav Ston - Dva Fjodorové, režie Ladislav Rybišar

11. listopadu - Nikolaj Vnukov - Fotografie Archiméda, režie neznámo

18. listopadu - Jiří Kafka - Záhada bílých indiánů, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno

25. listopadu - František Pilař - Dýmka strýce Bonifáce, režie Jan Fuchs

2. prosince - František Repko - Omyl Vlada Bieňa, režie Jan Berger - nenalezeno

9. prosince - Nikolaj Pečerskij - Sibiřský deník, režie Josef Svátek

16. prosince - Nikolaj Toman - Přízrak plukovníka Osipova, režie Karel Weinlich

23. prosince - Marie Majerová - Robinsonka, režie Olga Zezulová

30. prosince - Radovan Šimáček - Zločin na Zlenicích hradě LP 1328, režie Pavel Michal

1973

6. ledna - Jules Verne - Honba za meteorom, režie Václav Špidla

13. ledna - Lumír Dvořák - Akce „racek“, režie neznámo - nenalezeno

20. ledna - Arnošt Vaněček - Sklářská bouře, režie Ladislav Rybišar

27. ledna - Jakub Arbes - Štrajchpudlíci, režie Karel Weinlich

3. února - Jevgenij Junga - Křižník Aurora, režie Josef Svátek

10. února - Bořivoj Horák a Zdeněk Záborský - Hodina půlnoci, režie Ladislav Rybišar

17. února - Karel Michl - Krejčí Vrabec, režie Ladislav Rybišar

24. února - Stanislav Šusta - V únoru mi bylo dvanáct, režie Karel Weinlich - nenazeleno

3. března - Jules Verne - Patnáctiletý kapitán, režie Pavel Michal

10. března - Karel Fabián - Manuel nemluví, režie Josef Svátek - nenalezeno

17. března - Stanislav Šusta - Tygři kontra medvědice, režie Jiří Valchař

24. března - Lev Ovalov - Měděný knoflík, režie Otakar Bílek

31. března - hra se nevysílala

7. dubna - hra se nevysílala

14. dubna - Ovidiu Zotta - První Pionýr, režie Jiří Valchař (psáno pro rumunský rozhlas)
- 21. dubna - Bořivoj Horák a Zdeněk Záborský - Slepý maják (1. díl), režie Josef Svátek - nenalezeno**
- 27. dubna - Bořivoj Horák a Zdeněk Záborský - Slepý maják (2. díl), režie Josef Svátek - nenalezeno**
- 5. května - Erik Zámeš - Balada o děvčátku, režie Miroslav Mráz - nenalezeno**
12. května - Herma Svozilová-Johnová - Kdo byl Kyrat?, režie Jan Berger
19. května - Suzanna Georgijevskaja - Kapitolina-námořnice, režie Josef Hajdučík (psáno pro moskevský rozhlas)
26. května - Fritz Göhler - Dopis pro Dao, režie Vladimír Tomeš (psáno pro rozhlas z NDR)
- 2. června - Ladislava Uhlířová - Malér, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
9. června - Karel Poláček - Podivuhodná dobrodružství Eduanta a Francimora, režie Jan Fuchs
16. června - Eric Lambert - V zátocě Delfín, režie Karel Weinlich
23. června - Boris Nedělkov - Pod maskou majora SS (1. díl), režie Jiří Kafka
30. června - Boris Nedělkov - Pod maskou majora SS (2. díl), režie Jiří Kafka
7. července - Boris Nedělkov - Pod maskou majora SS (3. díl), režie Jiří Kafka
14. července - Boris Nedělkov - Pod maskou majora SS (4. díl), režie Jiří Kafka
21. července - Tadeusz Zimecki - Noc dobrá pro štika, režie Jan Berger (psáno pro polský rozhlas)
- 28. července - Vlasta Svobodová - Fantastický vynález, režie Jiří Valchař - nenalezeno**
- 4. srpna - Aleš Procházka - Smolař, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
- 11. srpna - Miloš Nový, Miloš Procházka, Jiří Kafka - Ostrov Kodže, režie Miroslav Mráz - nenalezeno**
18. srpna - Adam Bahdaj - Bacha, černý paraple!, režie Ladislav Rybišar
- 25. srpna - Jozef Repko - Mistr sklář, režie Vladimír Tomeš - nenalezeno**
1. září - Jurij Koriněc - Tam v dáli za řekou, režie Ladislav Rybišar (psáno pro moskevský rozhlas)
8. září - Anastas Stojanov - Byl jednou jeden chlapec, režie Olga Zezulová
15. září - Ovidiu Zotta - První Pionýr, režie Jiří Valchař (psáno pro rumunský rozhlas)

22. září - Magda Aranyosiová - Komunard (1. díl), režie Jiří Valchař
29. září - Magda Aranyosiová - Komunard (. díl), režie Jiří Valchař
6. října - Joachim Witte - Příběh s telefonem, režie Jiří Valchař (psáno pro rozhlas z NDR)
13. října - Nikolaj Pečerskij - Sibiřský deník, režie Josef Svátek
- 20. října - Josef Pohl - Když cesta byla ještě úzká, režie Karel Weinlich**
- 27. října - Vladimír Pazourek - Ve stínu dvouhlavého orla, režie Jan Tůma - nenalezeno**
3. listopadu - Tichon Semuškin - Alitět odchází do hor, režie Karel Weinlich
- 10. listopadu - Erik Zámeš - Balada o děvčátku, režie Miroslav Mráz - nenalezeno**
17. listopadu - Viktor Sidorov - Na slzy nezbyl čas..., režie Karel Weinlich (psáno pro moskevský rozhlas)
24. listopadu - Gábor Lipták - Balada o pokladu, režie neznámo (psáno pro budapešťský rozhlas)
1. prosince - Kurt Held - Červená Zorka, režie Ladislav Rybišar
8. prosince - Vladislav Krapivin - Vítr z konce léta, režie Jan Berger (psáno pro moskevský rozhlas)
- 15. prosince - Zdeněk Pluhař - Vzpouza na panteru, režie Jiří Valchař - nenalezeno**
- 22. prosince - Jiří Kafka a Věra Kafková - Bouře nad ostrovy, režie Vladimír Tomeš**
29. prosince - Miloslav Stingl - Poklady piráta Morgana, režie Ladislav Rybišar

1974

5. ledna - Miloš Malý (Stanislav Sklenář) - Jánošík a jeho horní chlapci, režie Jan Berger
- 12. ledna - Bořivoj Horák a Zdeněk Záborský - Hodina půlnoci, režie Ladislav Rybišar**
19. ledna - Bodo Schulenburg - Hvězda slavíků, režie Lubomír Poživil
26. ledna - Alexandr Grin - Zlatý řetěz, režie Ladislav Rybišar
2. února - Harriet Elizabeth Beecher-Stowečová - Chaloupka strýčka Toma (1. díl), režie Karel Weinlich
9. února - Harriet Elizabeth Beecher-Stowečová - Chaloupka strýčka Toma (2. díl), režie Karel Weinlich
- 16. února - Jan Hošek - Dřevěné lodě, režie Karel Weinlich**

23. února - Karel Michl - Krejčí Vrabec, režie Ladislav Rybišar
2. března - N. Kalmová - Děti hořčičného ráje, režie Jan Berger
9. března - Magda Szabová - Narozeniny, režie Jan Berger
- 16. března - Peter Sever - Motokára, režie Mikuláš Bugár - nenalezeno**
23. března - Valentin Katajev - Syn pluku, režie Josef Svátek
- 30. března - Lumír Dvořák - Stopa vede k hranici, režie Josef Svátek - nenalezeno**
- 6. dubna - Zdeněk Pluhař - Chud'as bohatýr, režie Jan Berger - nenalezeno**
13. dubna - James Oliver Curwood - Vlčák Kazan, režie Jan Fuchs
- 20. dubna - Irena Charvátová - Báječná holka, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 27. dubna - Lumír Dvořák - Kolem tebe žijí lidé, režie Jiřina Martínková**
- 4. května - Lumír Dvořák - Boj o Beskydy (1. díl), režie Jan Berger - nenalezeno**
11. května - Nikolaj Pečerský - Správná parta, režie Nikolaj Alexandrovič
- 18. května - Stanislav Lahodný - Vzpouza na Bounty, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 25. května - Vlasta Váňová - My tři a pes z Pětipes, režie Miloslav Disman - nalezena pouze novější verze z roku 1985**
1. června - Herma Svozilová-Johnová - Kdo byl Kyrat?, režie Jan Berger
8. června - Miloslav Stingl - Poklady piráta Morgana, režie Ladislav Rybišar
- 15. června - Jozef Repko - Kuře a vlk, režie Vladimír Tomeš - nenalezeno**
- 22. června - Lumír Dvořák - Bitva o stadión, režie Stanislav Vyskočil - nenalezeno**
29. června - Benno Plundra - Bílá mušle, režie Jiřina Martínková
6. července - Alois Jirásek - Bratrstvo (1. díl), režie Vladimír Vozák
13. července - Alois Jirásek - Bratrstvo (2. díl), režie Vladimír Vozák
20. července - Alois Jirásek - Bratrstvo (3. díl), režie Vladimír Vozák
- 27. července - Jiří Kafka - Záhada bílých indiánů, režie Ladislav Rybišar - nenalezeno**
3. srpna - Karel Poláček - Podivuhodná dobrodružství Eduanta a Francimora, režie Jan Fuchs
10. srpna - Eduard Bass - Cirkus Humberto, režie Josef Svátek
17. srpna - Radovan Šimáček - Zločin na Zlenicích hradě LP 1328, režie Pavel Michal
- 24. srpna - Jozef Repko - Dvacetitisící spojení, režie Imrich Jenča**
- 31. srpna - Milan Navrátil - Legenda s lískovou holí, režie Karel Weinlich**

7. září - Anastas Stojanov - Byl jednou jeden chlapec, režie Olga Zezulová
- 14. září - Ladislav Langpaul - Akce Jitřenka, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 21. září - Zdeněk Záborský - Maják u Ohňové země, režie Jiřina Martínková**
- 28. září - Božena Fixová - Dulinka, režie Jan Berger - nenalezeno**
5. října - Valentina Osejevová - Dinka (1. díl), režie neznámo
12. října - Valentina Osejevová - Dinka (2. díl), režie neznámo
19. října - Valentina Osejevová - Dinka (3. díl), režie neznámo
26. října - Valentina Osejevová - Dinka (4. díl), režie neznámo
2. listopadu - Valentina Osejevová - Dinka (5. díl), režie neznámo
9. listopadu - Valentina Osejevová - Dinka (6. díl), režie neznámo
16. listopadu - P. Bljachin - Ďáblíci, režie Dagmar Jakubovská
- 23. listopadu - Lumír Dvořák - Kolem tebe žijí lidé, režie Jiřina Martínková**
- 30. listopadu - Jozef Repko - Koncert na pamiatku, režie Imrich Jenča - nenalezeno**
- 7. prosince - Miloš Šrámek - Trojka z mravů, režie Karel Weinlich - nenalezeno**
- 14. prosince - Pavla Kováčová - Brat Čolo, režie Viera Weidlerová - nenalezeno**
- 21. prosince - Ernest Jozef Görlich - Děvče z Louisiany, režie Jan Berger - nenalezeno**
28. prosince - hra se nevysílala

Příloha č. 4 - Seznam analyzovaných nahrávek (publicistika)

Meteor (30 nahrávek, celková stopáž: 16 hodin, 0 minut, 28 vteřin)

15. března 1968

28. září 1968

5. října 1968

4. ledna 1969

21. června 1969

15. listopadu 1969

29. listopadu 1969

12. prosince 1969

10. ledna 1970

24. ledna 1970

28. února 1970

20. března 1970

26. července 1970

24. dubna 1971

22. května 1971

5. června 1971

19. června 1971

14. srpna 1971

20. listopadu 1971

25. prosince 1971

4. listopadu 1972

16. prosince 1972

23. prosince 1972

10. února 1973

24. listopadu 1973

19. ledna 1974

2. února 1974

9. března 1974

6. dubna 1974

8. června 1974

Pionýrská jitřenka (30 nahrávek, celková stopáž: 14 hodin, 40 minut, 35 vteřin)

1969 datum neznámo

1969 datum neznámo

17. prosince 1969

7. června 1970

1971 datum neznámo

16. dubna 1972

17. září 1972

8. října 1972

24. prosince 1972

1973 datum neznámo

1973 datum neznámo

14. ledna 1973

11. února 1973

18. března 1973

6. května 1973

10. května 1973

20. května 1973

16. června 1973

23. prosince 1973

31. prosince 1973

1974 datum neznámo

1974 datum neznámo (zřejmě letní měsíce)

1974 datum neznámo

1974 datum neznámo

7. dubna 1974

5. května 1974

5. června 1974
26. června 1974
22. září 1974
10. listopadu 1974

Mikrofórum (9 nahrávek, celková stopáž: 5 hodin 51 minut 35 vteřin)

17. ledna 1969
18. ledna 1969
Srpen 1969
5. října 1969
25. února 1973
17. června 1973
3. srpna 1974
6. srpna 1974
8. listopadu 1974